

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM
DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**NIETZSCHE'NİN SİYASET DÜŞÜNCESİ
BAĞLAMINDA ALMANYA'NIN İKİ DÜNYA
SAVAŞI ARASINDAKİ DURUMU**

Elif SARACOĞLU

2501140844

**TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ MUHAMMED A. AĞCAN**

İSTANBUL, 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : ELİF SARACOĞLU

Numarası : 2501140844

Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : SİYASET BİLİMİ VE
ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Danışmanı : DR. ÖĞR. ÜYESİ MUHAMMED ALİ
AĞCAN

Tez Savunma Tarihi : 14.06.2019

Saati : 10.00

Tez Başlığı : NIETZSCHE'NİN SİYASET DÜŞÜNCESİ BAĞLAMINDA ALMANYA'NIN İKİ DÜNYA
SAVAŞI ARASINDAKİ DURUMU

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. BURAK SAMİH GÜLBOY		DÜZELTME
2- DOÇ. DR. ALİM YILMAZ		KABUL
3- DR. ÖĞR. ÜYESİ MUHAMMED ALİ AĞCAN		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. YUNUS KAYA		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ ALİ ASLAN		

ÖZET

NIETZSCHE'NİN SİYASET DÜŞÜNÇESİ BAĞLAMINDA ALMANYA'NIN İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASINDAKİ DURUMU

ELİF SARACOĞLU

Siyaset bilimi kapsamındaki siyaset teorisi ve siyasal tarih birbirinden ayrı konuları işlese de bağımsız birer disiplin olarak ele alınamaz. Bu tez çalışması birbirini besleyen ve yönlendiren bu iki disiplinin bir arada kullanılarak, Almanya'nın iki dünya savaşı arasında yaşadığı dönemin siyasal tarihini, Alman düşünür Friedrich Wilhelm Nietzsche'nin siyaset düşüncesi kapsamında bir analizini, yorumunu sunmaktadır. Söz konusu dönemlerde (1918-1939) Almanya'da meydana gelen politik gelişmeler, 17. yüzyıldan başlayarak dramatik değişimlere sahne olan Avrupa'nın bir örneği niteliğindedir. Dolayısıyla Nietzsche'nin ortaya koyduğu modernizm eleştirisi kapsamında bu dönem etkili bir tarihi kesittir.

Çalışmanın temel konuları Nietzsche'nin siyaset düşüncesinin temel dinamikleri olan modernizm eleştirisi, güç istenci ve benci dönüş kavramı bu çalışmada ele alınmıştır. Düşünürün varlığı ve bireyi değerlendirme açısının anlaşılması açısından kritik bir öneme sahip olan ahlak anlayışına yer verilmiştir. Bunun yanında tezin konusu ve Nietzsche'nin düşünceleri arasında tutarlılık bulunması açısından düşünürün tarih anlayışına yer verilmiş, değerlendirmeler bu bakış açısıyla yapılmıştır.

Weimar Cumhuriyeti ve Nazi Almanya'sı üzerine yapılan değerlendirmeler bu tezin siyasi ayağını oluşturmaktadır. Siyasal gelişmeler ışığında ele alınan söz konusu dönem, Nietzsche'nin modernite eleştirisine ve tarih anlayışına uygun olarak yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nietzsche, Güç İstenci, Weimar Cumhuriyeti, Hitler, Nazizm, Modernizm, Almanya

ABSTRACT

ANALYSIS OF THE STATE OF GERMANY BETWEEN TWO WORLD WARS IN THE CONTEXT OF NIETZSCHE'S POLITICAL THOUGHT

ELİF SARACOĞLU

Political theory and political history within the scope of political science cannot be treated as an independent discipline even though they deal with separate issues. Using this combination of two disciplines that support and guide each other, this thesis provides an analysis of the political history of Germany during the period between the two world wars with using the political perspective of the German philosopher Friedrich Wilhelm Nietzsche. The political developments in Germany in the periods (1918-1939) are an example of Europe, which has witnessed dramatic changes starting from the 17th century. Therefore, this period is an effective historical profile under Nietzsche's critique of modernism.

The main topics of this study are the critique of modernism, the will of power and the concept vicious circle, which are the basic dynamics of Nietzsche's political thought. The concept of morality which has a critical importance in terms of understanding Nietzsche's perspective of the existence and the nature of human is given. In addition, in order to create consistency between Nietzsche's ideas and the subject of the thesis, the Nietzsche's concept of history was given and the evaluations were made from this point of view.

The evaluations on the Weimar Republic and Nazi Germany constitute the political history section of this thesis. In the light of political developments, the period in question was interpreted in accordance with Nietzsche's critique of modernity and the understanding of history.

Keywords: Nietzsche, The Will of Power, Weimar Republic, Hitler, Nazism, Modernism, Germany

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

NIETZSCHE’NİN SİYASET DÜŞÜNCESİ

1.1. Nietzsche Felsefesi ve Siyasal Düşüncedeki Yeri	13
1.2. Nietzsche’nin Hayatı	15
1.3. Nietzsche’nin siyasal düşüncesi	17
1.3.1. Güç İstenci Kavramı	23
1.4. Nietzsche’nin Ahlak Görüşü	29
1.5. Nietzsche’nin Modernizm Eleştirisi	31
1.6. Nietzsche’nin Tarih Anlayışı	36
1.7. Sonuç	39

İKİNCİ BÖLÜM

İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASINDA ALMANYA

2.1. İki Dünya Savaşı Arası Dönemde Almanya’nın Siyasi Dönüşümü	44
2.2. Weimar Cumhuriyeti	46
2.2.1. Versay Antlaşması ve Cumhuriyete Etkileri	47
2.2.2. Cumhuriyetin Kurulması, Ekonomik Bunalım ve İstikrarsızlık Dönemi	48
2.2.3. Weimar Anayasası	52
2.3. Nazilerin Yükselişi	56
2.3.1. Hitler’in Sahneye Çıkışı	59
2.3.2. Ekonomik Durum	64
2.3.3. Savaşa Giden Yol	64
2.4. Sonuç	66

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NIETZSCHE SİYASET DÜŞÜNCESİYLE ALMANYA’DAKİ SİYASAL DÖNÜŞÜM

3.1. Nietzsche’nin 19. Yüzyıl Avrupa Değerlendirmesi	70
3.2. Nietzsche Tarih Felsefesiyle Bir Tarih Kesitinin Değerlendirilmesi	72
3.3 Nietzsche’ye göre Milliyetçilik ve Faşizm	74
3.4. Nietzsche Siyaset Düşüncesiyle Weimar Cumhuriyeti ve Nazizm	76
3.4.1. Weimar Cumhuriyeti’nin Nietzsche siyaset düşüncesiyle değerlendirilmesi	78
3.4.2. Güç İstenci Bağlamında Weimar Cumhuriyeti	81

3.4.3 Nazi Almanya'sının Nietzsche Siyaset Düşüncesiyle Analizi.....	84
3.5. Sonuç	89
SONUÇ.....	92
KAYNAKÇA.....	102

ÖNSÖZ

Alman filozof Friedrich Nietzsche'nin siyaset düşüncesi etrafında şekillenen bu çalışma, iki dünya savaşı arasında Almanya'da meydana gelen politik gelişmelerin Nietzsche üzerinden okumasını sunmaktadır. Modernizm öncesinde siyaset üzerine çalışmalarda görülen “ideal olan” üzerine düşünme, artık var olana dair yorumlar sunmakta ve çözümler üretmektedir. Bu da siyaseti anlamlı ve faydalı hale getirirken daha fazla tartışma alanı ortaya çıkartmaktadır. Bu çalışmanın amacı ise siyaset biliminin iki temel disiplini olan siyaset teorisi ve siyaset tarihinin birlikte değerlendirilebileceğini ortaya koymaktır. Tıpkı Karl Marx'ın ifade ettiği gibi yalnızca dünyayı yorumlamakla kalmayıp onu değiştirme konusunda neler yapılabileceğini düşünen Nietzsche ile onun en etkili değerlendirmelerini sunduğu Almanya üzerine çalışmak, devletin söz konusu dönemde yaşadığı radikal sistem değişiklikleri düşünüldüğünde oldukça zor ve karmaşıktı.

İnsanlık tarihi kadar eski olan siyaset uğraşı, tükenmeyen soru ve cevaplarıyla adeta dipsiz bir kuyudur. Devamlı genişleyen bir yapboz gibi eksik parçaları buldukça yenileri ekleniyor ve bu çaba hiçbir zaman son bulmayacakmışçasına devam ediyor. Bundan dolayıdır ki siyaset bilimiyle uğraşmanın ön şartı ona karşı tutku dolu olmaktır, tıpkı Nietzsche'nin saygı duyulası tüm hayatında olduğu gibi. Ne kadar eşelerseniz o kadar derine inen bu etkinlik, ‘bilim’ sıfatını modernizm sonrası aldı fakat siyaset söz konusu olduğunda objektiflikten ne kadar bahsedileceği tartışılmaya devam ediyor.

Nietzsche'nin hakikat kavramına yaklaşımında olduğu gibi, verilen cevaptan ziyade o cevabı kimin verdiği önemi dikkate alarak, bu çalışmanın konusu olan döneme objektif bir bakış açısıyla değil, Nietzsche'nin yorumuyla yaklaşılmaya çalıştım. Bu bağlamda düşünürün tarihe bakış açısı, onu anlama ve kullanma biçimi düşünüldüğünde, tezin konusu ve yönteminin birbiriyle tutarlı. İlk iki bölümde verilen bilgilerden hareketle ortaya çıkan yorum son bölümdedir. Bu bölümde siyaset teorisiyle siyasal tarihin birlikte nasıl okunacağına aktarmaya çalıştım.

Çalışmamı hazırlarken büyük desteğini ve ilgisini hiç eksik etmeyen saygıdeğer babam sayın Ali Saracoğlu'na, ve bu çalışmaya yorumları ve düzeltmeleriyle değer katan danışmanım sayın Dr. Muhammed A. Ağcan'a teşekkürü borç bilirim.

GİRİŞ

İnsan ve onun toplumsallığı konusu çerçevesinde şekillenen siyaset üzerine çalışmalar, ilk felsefe çalışmalarına dayanmaktadır. İnsan üzerine düşünmek onun toplumsallığı sebebiyle birlikte yaşamayı, örgütlenmeyi ve devleti doğurur. Siyaset teorisi insanın toplum içinde bir arada yaşamasını açıklama çalışmalarından doğmuştur. Birçok filozofun temel konularından biri olan insanın toplumsallığı ve devletle olan ilişkisi önemini hiçbir zaman yitirmeden günümüze kadar gelen temel problemlerden biri olmuştur. Bilim devrimiyle birlikte düşünce dünyasında yaşanan köklü değişiklikler felsefeyi, dünyaya bakış açısını, onu anlama ve yorumlama şekillerini de derinden etkilemiştir. Dolayısıyla siyaset teorisinde de yeni görüşler ortaya çıkmaya başlamıştır. Modern dönem felsefesi, Aydınlanma ile beraber sosyal bilimleri etkilemeye ve yeniden biçimlendirmeye başlamış, bilim devriminin felsefesini yazan Alman filozof Emanuel Kant'ın ardından, klasik dönemin, modernizme evrildiği ve düzenin değiştiği net bir şekilde anlaşılmıştır. Fakat modernizmin eleştirilmeye ve eksiklerinin ortaya konulmaya başlaması uzun zaman almamıştır. Hatta 18. yüzyıldan itibaren modern döneme ve modern siyaset teorisine dair eleştiriler ortaya konulmuştur.

Modernizm öncesi dönemde filozoflar herhangi bir tarihsel konudan yola çıkarak bir siyaset teorisi ortaya koymuyor, ideal olanın resmini çizmeye çalışıyorlardı. Platon, Aristoteles, Farabi gibi birey ve onun toplumsallığına, devlete dair düşüncelerini sistematikleştiren filozoflar, bireyi ve toplumu olduğu gibi değil olması gerektiği gibi ele almışlardır. Rönesans sonrası dönemde Hobbes, Locke gibi düşünürler ise içinde yaşadıkları dünyadan yola çıkarak bir siyaset teorisi oluşturma çabasında olmuşlardır.

Bu çalışmada siyaset biliminin iki ana başlığı siyaset teorisi ve siyasi tarihin bir araya getirilmesi amaçlanmış, post-modern düşünürlerden olan Michel Foucault'nun

“Teori pratiktir”¹ iddiasında olduğu gibi, bir siyasi tarih konusunun siyaset teorisiyle analizi ortaya konulmuştur. Bu çalışma bu düşüncenin doğruluğunu ortaya koymaktadır: Teori olarak ele alınan Nietzsche’nin siyaset düşüncesidir, pratik ise söz konusu tarihlerdeki Almanya’nın siyasi gelişmeleridir. Alman düşünür Friedrich Nietzsche’nin bireye, politikaya, topluma ve moderniteye dair ortaya koyduğu eleştirel düşünce ve siyaset fikri kullanılarak, I. Dünya Savaşı’ndan II. Dünya Savaşı’na kadar olan dönemde Almanya’da vuku bulan olayların bütünlüklü bir siyasal analizini yapmaktır.

Düşünürlerin genel olarak tarihe bakış açılarını eserlerine yansıttığı görülür. Nietzsche de tarihin ne olduğuna, ona nasıl yaklaşmak gerektiğine dair fikirlerini ortaya koymuştur. Buna göre tarih başı sonu olan bir oluş değildir. Bir tarihsel olayın, başlangıç tarihinden bitiş tarihine kadar geçen süreci değerlendirmek, Nietzsche’nin genel düşüncesine göre doğru değildir. Onun önerdiği yaklaşım, bir tarihsel keside belirli bir düşünceyle yaklaşıp, o düşüncenin ışığında değerlendirmeyi içerir. Bu çalışmada ele alınan bir tarihsel süreç Nietzsche’nin siyaset düşüncesiyle değerlendirilmeye çalışıldığından, filozofun tarihe olan bakış açısı ve ideal bulduğu tarihle kurulan ilişkiyle tutarlılık içindedir. Nietzsche’ye göre hakikat yoruma dayanır; bu çalışmada Almanya’nın I. Dünya Savaşı’ndan sonra Weimar Cumhuriyeti ve Nazi iktidarı arasındaki tarihsel süreç Nietzsche’nin siyaset düşüncesiyle yorumlanmıştır. Bu tarz bir yaklaşım da Nietzsche’nin siyaset düşüncesiyle tutarlılık gösterir.

İlk topyekûn savaş olan I. Dünya Savaşı, o zamana kadar yaşanmış en büyük yıkımın sahnesi olmuştur. Bu süreçten sonra büyük yaralar alan ve kurdukları (Westphalia) sisteminin derinden sarsıldığını gören özellikle Avrupalı devletler kalıcı bir barış oluşturabilmek için girişimlerde bulunmuşlardır. Milletler Cemiyeti, I. Dünya Savaşı’nın ardından bu amaçla kurulmuştur. Fakat bu girişimler başarılı olmamış, birçok tarihinin I. Dünya Savaşı’nın devamı niteliğinde gördüğü ve I. Dünya Savaşı’ndan çok daha büyük yıkımlara yol açmış olan II. Dünya Savaşı patlak

¹ Saul Newman, Bakunin’den Lacan’a, Anti-Otoriteryanizm ve İktidarın Altüst Oluğu, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001, ss.130

vermiştir. Bu çalışma, Avrupa'da yaşanan gelişmelerin bir örneği olarak Almanya'da I. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan cumhuriyetin ve faşist rejimin neden başarıya ulaşamadığını, bu iki sistemin siyasal gelişmeleri üzerinden Nietzsche'nin ortaya koyduğu siyaset düşüncesiyle açıklamıştır.

Modernizm eleştirisiyle ses getiren ve kendinden sonraki filozof ve düşünürleri derinden etkileyen isimlerin başında Alman düşünür Friedrich Nietzsche gelmektedir. Nietzsche, Hıristiyan ahlak ve kurallarının hüküm sürdüğü modernizm öncesi klasik döneme dair eleştirilerde bulunur. Ona göre bu dönem elbette insanın kurtulması gereken bir dönemdir. Fakat bu durum Nietzsche'nin modernizmi eleştirmesinin önüne geçmemektedir. Çünkü o, modern dönemle klasik dönem arasında benzer sorunların olduğunu görmektedir. Nietzsche bir yaşam filozofudur. Ona göre yaşamı ve bireyi yüceltmeyen tüm düşünceler hastalıklı, yok edilmesi gereken düşüncelerdir. Klasik dönemde hüküm süren Hıristiyanlık, bu dünyayı değersizleştirip öteki dünyayı yücelttiği ve bunun yanında çileci bir yaşam anlayışını benimsediği için Nietzsche gözünde değersizdir. Modernizmde ise Hıristiyanlıktaki sorgulanamaz, koşulsuz itaat edilmesi gereken Tanrı buyruğunun yerini bilimsel bilgi almıştır. Bu durum bireyi yine değersizleştirmekte, onun kendini gerçekleştirme yolunda bireye engel olmaktadır. Nietzsche, eleştirilerinin kaynağını bu noktadan hareketle oluşturmuştur. Bireyin ve onun yaşamının değersizleştirilmesi kabul edilemez.

Bu çalışmada Nietzsche'nin eserleri temel kaynak olarak ele alınmıştır. Nietzsche'nin siyaset düşüncesi hakkındaki fikirleri tüm eserlerinde kendini göstermektedir; birey, bireyin toplumsallığı, devletle ilişkisi gibi konular tüm eserlerinin esas meselesini oluşturmaktadır. Nietzsche'nin siyaset teorisinin yoğun bir şekilde yer aldığı *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası*, *İnsanca*, *Pek İnsanca*, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, *Tragedya'nın Doğuşu*, *Güç İstenci* gibi eserleri bu çalışmanın temel kaynaklarını oluşturmaktadır. Bir siyaset felsefecisi olarak hakkında yapılmış değerlendirmelerin yetersiz olduğu Nietzsche üzerine olan bu çalışmada I. Dünya Savaşı'ndan II. Dünya Savaşı'na kadar geçen dönemde Almanya'da meydana gelen gelişmelerin Nietzsche'nin siyaset düşüncesiyle analiz

edilebileceğini ortaya koymaktadır. Filozofun Avrupa toplumuna dair yaptığı eleştiri ve yorumların, modernizmde gördüğü problemlerin ve modern devlete dair yorumlarının, bu tarihlerde Almanya'da yansımalarının olduğu iddia edilmektedir. Böylece siyaset teorisiyle bir siyasi tarih kesidinin analizi yapılacak, teori ve pratik bir araya gelecektir.

Bu çerçevede tez çalışmasının birinci bölümünde, Nietzsche bir politik düşünür olarak irdelenecektir. Bu bölümde hem birincil kaynaklardan hem de filozof üzerine yapılmış incelemelerden yararlanılmaktadır. Nietzsche, modern dönemin en önemli düşünürlerinden biri olarak yer alır. Siyaset düşüncesi içinde de farklı ve etkili bir rol oynamasının temel sebebi ortaya koyduğu düşüncelerin, siyaset düşüncesi tarihinde görece yeni bir soluk kazandırıyor olmasına dayanmaktadır. Modernite eleştirisi, güç istenci (*Wille zur Macht*) kavramını konumlandığı yer, ahlaka yaklaşımı ve bengi dönüş (*Ewige Wiederkunft*) gibi kavramlar Nietzsche'nin bu alanda sunduğu özgün başlıklardır.

Nietzsche'nin fikirleri ve eserleri karmaşık ve alışılmadık tarzın dışındadır; aforizmalar şeklinde kaleme aldığı eserlerinde birçok metafor ve örnek kullanılmaktadır. Örneğin *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası* adlı eserinin girişinde insanın hafızasına dair düşüncelerini hayvan sürüleri üzerinden anlatmaktadır.² Nietzsche'nin böyle bir yöntem izlemesi, onun anlaşılabilirliği konusunda tartışmalara yol açmış, farklı düşünce ve ideolojiler tarafından yorumlanmış ve birbirine zıt görüşlerin başucu kitabı haline getirmiştir. Bunun yanı sıra tutkulu ve sürekli öğrenen, kendini yenileyen bir kişiliğe sahip olması, inandığı fikirlerin yıllar içinde değişmesini sağlamıştır. Bu da onun eserleri arasında düşünce farklılıklarını doğurmuştur. Bu durum ilk bakışta bir tutarsızlık gibi görünür fakat tarihsel bir bütünlük içinde ele alındığında Nietzsche'nin temel fikirlerinden ödün vermediği görülür.

² Friedrich Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası*, *Zamana Aykırı Bakışlar-2*, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2015, ss.12-15

Nietzsche üzerine en etkili yorumlardan başlıcasına imza atan Deleuze ve Guattari'nin çalışmaları Nietzsche'nin hakikat, güç istenci gibi kavramları ve bireye dair bakış açısını anlamak açısından dikkat çekmektedir. Bunun yanında Nietzsche konusunda otorite kabul edilen Walter Kauffman'ın *İnsanı Anlamak*³ adlı eserinin ikinci cildinde Nietzsche'ye yer vermiş, onun felsefesine dair çıkarımlarda bulunmuştur. Söz konusu kitabın içinde yer alan diğer bir Alman düşünürü olan Heidegger ise zamanının en dikkat çeken isimlerden biri olmanın yanı sıra Nietzsche üzerine kaleme aldığı eseriyle de öne çıkmaktadır. *Nietzsche ve Kısırdöngü*⁴ adlı kitabıyla Pierre Klossowski, Nietzsche'nin anlaşılması en zor, karmaşık kavramlarından biri olan bengi dönüş kavramına açıklık getirmeyi amaçlamıştır. Bunun yanı sıra Nietzsche'nin içinde bulunduğu psikolojik ve fiziksel sıkıntıların düşünürün fikirlerine yansımaları da ortaya koymaktadır. Fransız yazın dünyasında kendine yer edinmiş olan Georges Bataille ise Nietzsche üzerine yazdığı eserde Nietzsche'nin faşizmle olan ilişkisini incelemiş, düşüncelerini ortaya koymuştur.⁵

Nietzsche'yi bir politik düşünür olarak ele alan incelemeler arasında önemli yere sahip, düşünür konusunda başucu eseri kabul edilen çalışmalar mevcuttur. Keith Ansell-Pearson'ın *The Perfect Nihilist* adlı incelemesi Nietzsche'nin düşüncelerinin siyasal yapısını ve anlamını ortaya koymayı çalışır. Aynı şekilde Christian J. Emden'in *Modern Siyasal Düşünce ve Friedrich Nietzsche*⁶ eseri de tarihsel bir süreç içerisinde Nietzsche'nin politik teoriye dair düşüncelerini ve kavramlarını analiz eden, düşünürün siyaset teorisindeki yerini saptayan çalışmalardan biridir.

Nietzsche'ye dair yorumlar, onun faşistler tarafından sahiplenilmesi sebebiyle iki ana ekseninde toplanmıştır: ilki faşizm karşıtı düşünürlerin Nietzsche'yi aklama çabasına dayanmaktadır. Elbette sırf Nietzsche ve Nazi ilişkisinden ötürü düşünüre cephe almış anti-nazi yorumlar da mevcuttur. İkincisi ise Nazi iktidarı döneminde Nietzsche'yle Nazizm'e bir felsefi alt yapı ya da derinlik katmak isteyen yazarların

³ Walter Kauffman, *İnsanı Anlamak II*, Nietzsche-Heidegger, İdea Yayınları, İstanbul, 2009

⁴ Pierre Klossowski, *Nietzsche ve Kısırdöngü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1999

⁵ Georges Bataille, *Nietzsche Üzerine*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000

⁶ Christian J. Emden, *Modern Siyasal Düşünce ve Friedrich Nietzsche*, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2013

yorumlarıdır. Bu bağlamda Nietzsche üzerine yapılan Nazi iktidarı sonrasındaki yorumlar öncelikle bu ekseninde değerlendirilmelidir. Bir siyasi ideoloji olarak Nazizm karşısında Nietzsche'nin nerede durduğunu belirlemek, düşünürün siyaset düşüncesini değerlendirirken önemli bir rol oynamaktadır. Bu tez çalışmasında da bu konu dikkate alınmış, kullanılan kaynakların bu meseledeki konumları göz önüne alınarak belirtilmiştir.

Birinci bölüm, Nietzsche'nin siyaset düşüncesi etrafında şekillenirken filozofun hayat hikâyesini de içermektedir. Modernizm eleştirisi, filozofun siyaset düşüncesi içinde önemli bir yer kaplamaktadır. Bu bağlamda Nietzsche'nin modernizm eleştirisi ve buna dair düşünür hakkında yapılmış yorumlar bu bölümde yer almaktadır. Modernizm eleştirisinde en büyük dayanak filozofun ahlak yorumudur. Bir yaşam filozofu olan Nietzsche'nin felsefesinde bireyin önüne geçecek her türlü yasa sakıncalıdır. Filozofun klasik dönem eleştirisinin kalbinde Hıristiyan ahlakının yer alması gibi modernizm eleştirisinin temelinde de modern ahlakın eleştirisi yer almaktadır. Nietzsche'nin siyaset düşüncesinden yola çıkılarak bir siyasi tarih kesidinin analizinin yapılması amaçlanan bu çalışmada, düşünürün ahlaka dair görüşlerinin yer alması gerekmektedir. Bu bağlamda birinci bölümün temel başlıklarından biri olarak Nietzsche'nin ahlak fikri ile ahlakın niteliği ve durumu hakkındaki yorumları ele alınacaktır.

Nietzsche'nin siyaset düşüncesinin başlıca unsularından biri olarak kabul edilen güç istenci kavramı, yaşamın tüm oluşunun temeli olarak görülür. Fakat aynı zamanda bu kavrama dair eleştiriler de mevcuttur. Güç istenci kavramına dair eleştiriler, bu kavramın yoğun olarak yer aldığı eser *Güç İstenci*'nin, düşünürün ölümünden sonra Nazi destekçisi kız kardeşi Elizabeth Nietzsche tarafından derlenmiş bir eser olmasına dayanmaktadır. Farklı tarihlerde alınmış notların bir araya getirilmesiyle oluşturulan bu eserin Nietzsche tarafından yayınlanmak istenip istenmediği; hatta düşünürün bu fikirlerin arkasında durup durmadığı bilinmemektedir. Konu başlıkları halinde bir araya getirilen bu eserin güvenilirliği de bu yüzden tartışmalıdır. Fakat güç istenci kavramı yalnızca bu eserde bulunmaz, Nietzsche'nin felsefesinin temeline oturan bu kavram, filozofun diğer eserlerinde de kendine yer bulmaktadır.

Nietzsche üzerine yazılan değerlendirmelerin büyük bir kısmında güç istenci kavramı merkezde yer almıştır. Heidegger'in Nietzsche için "son metafizik filozofu" demesinin sebebi de bu kavramdır. Güç istenci Nietzsche'nin siyaset düşüncesini temelden etkileyen, tanımını zor bir kavramdır.

Tez çalışmasının ikinci bölümünde I. ve II. Dünya Savaşı arasındaki tarihsel süreçte Almanya'da yaşanan politik gelişmeler açıklanmaktadır. Bu dönem tüm Avrupa'da değişikliklere sahne olmakla beraber düşünsel alanda da farklılıkların doğuşuna tanıklık etmiştir. Aydınlanma sonrasında ortaya çıkan düşünceler ve bilimsel gelişmelerin ışığında bireye verilen değer artmış, devlet fikri değişmeye başlamıştır. Bu bağlamda monarşi yönetimine alternatifler güçlenmiştir. Sanayi devrimiyle birlikte artan ekonomik gç ve refah Avrupalı devletler arasında büyük bir rekabet başlatmış ve bu rekabet ise nihayetinde I. Dünya Savaşı'na giden yolu açmıştır.

Bu bölüm, I. Dünya Savaşı'nın ardından Almanya'da kurulan Weimar Cumhuriyeti'ni, cumhuriyetin kuruluş sürecini, siyasi olaylarını, çöküşünü ve Hitler'in Almanya'da faşist iktidarını kurmasını anlatmaktadır. Nietzsche'nin siyaset düşüncesindeki kavramların bu süreçteki yerlerini tam olarak bulabilmesi için, 1918-1939⁷ yılları arasındaki Almanya'daki siyasi durumun netleştirilmesi gerekmektedir.

Cumhuriyetin kısa, istikrarsız olarak görülen tarihine birçok özellik sıkıştırmış, önemsiz gibi görünse de hem Avrupa'nın en demokratik cumhuriyeti olarak hem de sanatsal ve kültürel anlamda topluma kattıklarıyla bugün hala anılmaktadır. Bu bölümde cumhuriyetin kuruluş süreci ve öncesinde tarih sahnesinde yerini almaya başlayan sosyal demokratların iktidara geliş süreçleri, cumhuriyet içindeki muhalefet ve devletin toplumla kurduğu ilişki, insan hak ve özgürlükleri bakımından zamanının en ilerici anayasası olan Weimar anayasası genel hatlarıyla ele alınmıştır.

Bismarck'ın kan ve demirle kurduğu Alman birliği kısa süre içerisinde Avrupa'nın en güçlü devletlerinden biri haline gelmiş ve sömürge yarışında kazanılan ekonomik

⁷ Weimar Cumhuriyeti'nin ilan ve II. Dünya Savaşı'nın çıkış tarihi

güce ortak olmak için çaba harcamaya başlamıştır. Bu dönem aynı zamanda tüm Avrupa'da sosyal demokratların bir politik güç olarak kendilerini göstermeye başladıkları dönemdir. I. Dünya Savaşı'ndan büyük kayıplarla çıkan Almanya, Versay Antlaşması'na göre savaşın sebebi olarak kabul edilmiştir. Antlaşmanın şartları devlet için oldukça ağırdır. Savaş sonrası karmaşa ve bunalımın içinde ilan edilen cumhuriyet her ne kadar bireye gerekli değer ve önemi gösteriyor gibi görünse de pratikte bunu topluma yansıtamamıştır. Halkın desteğini almayı başaramamıştır. Tüm dünyayı kasıp kavuran ekonomik buhran Alman parasının değerini yerle bir etmiş ve savaş yorgunu olan toplumu daha fazla hırpalamıştır. Weimar Cumhuriyeti dönemi boyunca alınan dış yardımlar sayesinde istikrarın olduğu düşünülen zamanlar da olmuştur. Ekonomik ferahlanmanın önüne geçense mecliste güçlü bir tek sesin oluşmamasıdır. Temsil sistemi mecliste birçok partiye sandalye kazanma şansı vermiştir, böylece muhalefet kanadı çok sesli ve karmaşık bir hale gelmiştir. Bu bağlamda cumhuriyet hem kendini topluma tanıtamamış hem de meclis içindeki muhalefet ve güç mücadelesinden dolayı istikrar yakalayamamıştır.

Nasyonel Sosyalist Parti'nin Weimar Cumhuriyeti sistemi içerisinde kendine yer açarak iktidarı ele geçirmesi, Hitler'in faşist yönetimi kurması ve devleti II. Dünya Savaşı'yla yok oluşa sürüklemesi tüm dünya tarihinde dramatik bir öneme sahiptir. Hitler, devletin içinde bulunduğu baskı halini analiz ederek toplumun ihtiyacını isabetli bir şekilde saptamıştır, halktan aldığı destek bunu göstermektedir. Versay Antlaşması'nın topluma verdiği ekonomik zararın yanı sıra halkı psikolojik olarak da yıpratmıştır. Zaten çok büyük kayıplarla savaştan çıkan devletin bir de savaş sorumlusu olarak ödediği bedeller, toprak kayıpları, ordu üzerindeki hâkimiyet, ekonominin git gide daha kötü hale gelmesi, işsizliğin artması, halk üzerinde bir tepki yaratmıştır. Hitler, bu durumun değerlendirmesini başarıyla gerçekleştirmiş, cumhuriyetle özdeşlik kuramamış olan halka yeni bir umut, yeni bir hedef ve başarı vaat etmiştir. Modern devletin halkla anayasa arayıcılığıyla kurduğu toplumsal sözleşme ilişkisi, Alman toplumunda karşılığını bulamamıştır. Bunun yerine ordusuna, ekonomisine darbe indiren dış güçlerden alınacak intikam duygusu ve bunu Alman üst kimliğine tutunarak gerçekleştirmesi, toplumsal sözleşmenin önüne geçmiştir.

Hitler, iktidarı ele geçirmek amacıyla öncelikle bir darbe girişiminde bulunmayı tercih etmiştir. Bunun ardından yaşadığı başarısızlık ve aldığı ceza, iktidara ulaşma şeklinin değişmesine sebep olmuş, cumhuriyet sisteminin içinden, seçimle başa gelebilmeyi başarmıştır. Böylece halkın onayını ve desteğini arkasına alarak güçlü bir şekilde iktidara sahip olmuş, sonraki adımlarını da bu güce dayanarak atmıştır.

Weimar Cumhuriyeti'nin sivil bir yönetim şeklini benimsemesiyle beraber arasında mesafe koyduğu ordu gücü, Alman tarihi boyunca devletin temel dinamiklerinden biri olmuştur. Cumhuriyet tarafından yeterli önemi görmeyen ordu, savaşta aldığı yaralar ve Versay Antlaşması'nın şartlarıyla iyice güçten ve gözden düşmüştür. Hitler, Almanya'nın ordu-millet temeline dayandığını bilerek hareket etmiş, orduyla sıkı ilişkiler kurmuştur. İktidara gelmesinin hemen ardından devletin savaş ekonomisine geçmesi, ordunun içindeki hareketliliği ve üreticiliği artırmıştır. İkinci bölüm, Weimar Cumhuriyeti ve Hitler'in III. Reich olarak adlandırdığı, I. Dünya Savaşı ile başlayıp II. Dünya Savaşı ile son bulan dönemin siyasi gelişmelerini açıklamaktadır. Bu bölüm, üçüncü bölümde ortaya koyulacak olan Nietzsche'nin siyasal düşüncesiyle analizine tarihsel bir temel ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bölümde temel olarak kullanılan tarih kaynaklarının başında William L. Shirer'in *Nazi İmparatorluğu*⁸ eseri gelmektedir. Gordon A. Craig'ın *Germany 1866-1945*⁹ adlı eseri bu çalışmanın ikinci bölümü için bir diğer temel kaynak niteliğindedir. Weimar Cumhuriyeti'nin tarihi açısından Stephen J. Lee'nin *The Weimar Republic*¹⁰ adlı eseri ve Anna von der Goltz'un *Hindenburg*¹¹ adlı çalışması kaynak olarak kullanılmıştır. Bunun yanı sıra Colin Storer'in *Weimar Cumhuriyeti'nin Kısa Tarihi*¹², cumhuriyetin tarihi ve anayasası hakkında verdiği bilgilerle oldukça aydınlatıcıdır. Woodruff D. Smith'in *The Ideological Origins of Nazi Imperialism*¹³

⁸ William L. Shirer, *Nazi İmparatorluğu Doğuşu, Yükselişi ve Çöküşü*, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul, 1969

⁹ Gordon A. Craig, *Germany 1866-1945*, Oxford University Press, New York, 1978

¹⁰ Stephen J. Lee, *The Weimar Republic*, Routledge London and New York, 2005

¹¹ Anna von der Goltz, *Hindenburg Power, Myth, and the Rise of the Nazis*, Oxford University Press, New York, 2009

¹² Colin Storer, *Weimar Cumhuriyeti'nin Kısa Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015

¹³ Woodruff D. Smith, *The Ideological Origins of Nazi Imperialism*, Oxford University Press, New York, 1989

adlı eseri de Hitler'in kurduğu dış ilişkileri anlamak bakımından oldukça önemli bir eserdir.

Üçüncü bölüm, bu çalışmanın iddia ettiği bir siyaset teorisiyle bir siyasi tarih kesitinin analizinin yapılabileceği savının ortaya koyulduğu bölümdür. İkinci bölümde açıklanan, söz konusu tarihlerde Almanya'da yaşanan siyasi olayların, Nietzsche'nin ortaya koyduğu siyaset düşüncesi ve kavramlarıyla analizi bu bölümdedir. Nietzsche yaşama değer veren, onu olumlayan, bireyi ve onun gücünü yaşamın merkezine koyan bir filozoftur. Bu bağlamda, çileciliği ve bu dünyada çekilen acıyı olumlayan Hıristiyan ahlakına değer vermesi beklenemez. Modern dönemi ise Nietzsche, "Tanrı öldü!" diyerek haber verir. Bu, tanrının yerine geçen bireyin müjdesidir. Artık tanrı buyruğu değer, insan aklının üretimi olan yasalar hüküm sürmektedir. Bu durumun Nietzsche'nin bireye yaptığı atıflardan hareketle düşünür tarafından övülmesi beklenir. Fakat o, modern dönemin eksiklerini ve modern ahlakın Hıristiyan ahlakıyla olan benzerliklerini göstermektedir. Sorgulanamaz olan tanrısal buyruğun yerini bilimsel bilginin aldığını iddia eder. Tanrı buyruğu karşısında boyun eğer, onu sorgulayamayan ve bu yasadan özgür olamayan birey, bilimsel bilgi karşısında da aynı duruma düşmektedir. Kurulan demokrasilerde de bu durum söz konusudur. Bu bağlamda hem Weimar Cumhuriyeti'nde hem Nazilerde birey hak ettiği değer görmemiş, cumhuriyette iktidar mücadelesinin, Nazilerde güç tutkusunun kurbanı olmuştur.

Weimar Cumhuriyeti teorideki değerleri itibarıyla, bireyi önceleyen ona değer veren bir anayasaya sahiptir. Kültürel ve sanatsal alanda yürüttüğu çalışmalarla da Nietzsche'nin altını çizdiği konularda değer kazanmaktadır. Bunun yanı sıra nispi temsil sistemiyle en düşük oy alan partilerin bile mecliste sandalye sahibi olması, verilen her oyun devlet yönetiminde karşılığını bulmasını sağlamaktaydı. Nietzsche felsefesiyle örtüşen tüm bu olumlu gelişmelere rağmen Weimar Cumhuriyeti'nin neden başarısız olduğu yine Nietzsche felsefesiyle açıklanabilmektedir. Meclis içinde yaşanan güç mücadelesinin devlet üzerinde yarattığı olumsuz etki ve cumhuriyetin bireyle iletişim kuramaması, bireyin devlet ve sistemi konusunda bilinçlendirememesi bu durumun temel sebeplerindendir.

Weimar Cumhuriyeti'nin temel problemlerinden birinin Nietzsche'nin "yapay yasa" adını verdiği ve toplumun kendisini ait hissedemediğini savunduğu yasalar olduğu söylenebilir. Toplum devletle bir bağ kurmakta zorlanmaktadır. Nietzsche bu durumu modernizm öncesi devletle din kurumlarının bağlantılarıyla örneklendirmektedir. Bu dönemde devlet kendisini toplumun gözünde dini kullanarak meşru hale getirmektedir fakat modern dönemde tanrıyı öldüren insan için din artık devletin kendini aklayacağı ve toplumla arasında bir köprü işlevi görecek aygıt değildir. Devletin içinde bunduğu ekonomik ve sosyal zorluklar halkı bir arayışa sürüklemiştir. Cumhuriyetin sunamadığı bağı Nazizm sunmuş, faşizmle üst bir benlik yaratarak halkı devletle bütünleştirmiştir.

Cumhuriyetin inemediği halkın desteğini almayı amaçlayan Hitler iktidara geldikten sonra ideolojisine bir felsefe aramış, bu kaynağı da Nietzsche'de bulmuştur. Nietzsche ve faşizm arasında kurulan bağ, Nazi iktidarı boyunca Nietzsche'nin adının sıklıkla anılmasına sebep olmuştur. Bu çalışmada, Nietzsche ve faşizm arasındaki bağa değinildiği gibi esas olarak Nazi iktidarında kendini gösteren Nietzsche'nin güç istenci kavramının Nazi tarihindeki yansıması üzerinde de durulmuştur. Hitler'in iktidara geldikten sonra devleti savaş ekonomisinin içine sokması, savaş endüstrisinin I. Dünya Savaşı'ndan ağır kayıplarla çıkmış bir ülke olan Almanya için dramatik bir hızla gelişmesi, Almanya'nın sırtına yüklenen antlaşmaların hafifletilmesi Hitler'in elini güçlendirmiştir. Fakat Nietzsche'nin tartışılan kavramı güç istenci için yaptığı, kendini yok edene kadar gücün arttırılması durumu Nazi Almanyası'nda kendisini göstermektedir.

Genel olarak birincil kaynakların kullanıldığı bu bölümde hem Nietzsche'nin tarih anlayışı, hem siyaset düşüncesi, hem siyaset düşüncesi içindeki kavramları hem de modernizme bakış açısıyla söz konusu dönemdeki Almanya'nın siyasi gelişmeleri irdelenmiştir. Burada güç istenci kavramı ve modernizm eleştirisi ön plana çıkmaktadır. Bunun yanı sıra Hitler ve Nietzsche'nin kız kardeşi tarafından Nazizm propagandası için eserleri manipüle edilerek yaratılan Nietzsche "Faşizmin

habercisi” sıfatı üzerinde de durulmuş bu konudaki fikirlere ve tartışmalara yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

NIETZSCHE'NİN SİYASET DÜŞÜNCESİ

20. yüzyıl düşün dünyasını derinden etkileyen ve yönlendiren isimlerin başında şüphesiz Friedrich Nietzsche gelmektedir. Sarsıcı ve şiirsel olan dili birçok alanda etkili oldu fakat alışlageldik filozof eserlerinden farklı bir biçimde sunduğu yapıtları anlaşılmasını da yorumlanmasını da zorlaştırmıştır. Destekçisi kadar karşı çıkanı da çok fazla olan Nietzsche için kendi zamanında anlaşılmamak şaşırtıcı olmamıştır. Zira o kendisini zamanın ötesinde bir düşünür olarak görmüştür.

Siyaset düşüncesi alanında Nietzsche çalışmaları oldukça fazladır. Ne var ki düşünürün aforizma ve benzetmeler üzerinden oluşturduğu eserlerinden sistematik bir siyaset düşüncesi çıkarmanın zorluğu genellikle kabul edilmektedir. Eserlerin yoruma açık yapısı belirli bir siyasal teorinin sistematik çerçeve içine yerleştirilmesini ayrıca zorlaştırmaktadır. Nitekim düşüncelerinin kapalılığı ve çok anlamlılığı onu siyaseten faşizmin hem destekçisi hem karşıtı olarak görüldüğü farklı ve birbiriyle çelişen değerlendirmelerin konusu yapmıştır.

Nietzsche'nin bir yaşam felsefecisi olması onun siyaset konusundaki duruşunu belirler. Bireyin yüceltiildiği sistemin ideal olduğunu düşündüğünden Antik Yunan onun için en üst seviyeye ulaşmıştır. Devlet ve iktidar karşısında değerini yitiren birey, hangi ideoloji altında olursa olsun anlamlı değildir. Bu bağlamda Nietzsche'nin siyaset düşüncesinin ana hatlarıyla açıklandığı bu bölümde birey ve devlete dair değerlendirmeleri, tarih görüşü, güç istenci kavramı ve modernizme dair eleştirileri yer almaktadır. Böylece bir sonraki bölümde işlenecek olan Almanya'nın politik gelişmelerine ışık tutmak amaçlanmıştır.

1.1. Nietzsche Felsefesi ve Siyasal Düşüncedeki Yeri

Nietzsche 19. yüzyılın en önemli filozoflarından biri olarak kabul görmüş ve kendinden sonra gelen filozofları, düşünürleri ve felsefe akımlarını derinden etkilemiştir. Ortaya koyduğu düşüncelerin sistematik olduğu tartışmalı olsa da etik,

siyaset teorisi, tarih ve modernite eleştirileri onu felsefe tarihi içinde tartışmasız önemli bir noktaya taşımıştır. Nietzsche'nin düşüncelerinin karmaşık yapısı ve açık bir anlatımdan uzak bir şekilde ortaya koyulması, metafor ve değişkenlik barındırması, Nietzsche'yi, onun düşüncelerine zıt alanlarda bile kaynak haline getirmiştir. Örneğin, eserlerinde faşizmin karşısında olduğunu anlatmışsa da düşünceleri Naziler tarafından farklı yorumlanmış ve Alman faşizminin temel felsefi temsilcisi olarak görülmüştür.¹⁴

Nietzsche genel anlamda ahlak felsefelerine ve estetiğe dair eserleri ve fikirleriyle ön plana çıkmıştır ama aynı zamanda tüm eserlerinde siyasal olanın etkisi görülmektedir. Siyaset düşüncesi açısından oldukça etkileyici ve yön verici yorum, kavram, değerlendirme ve eleştiriler ortaya çıkarmıştır. Düşüncelerinin temelinde siyasal olanın olması¹⁵ onu, modernite eleştirisi çerçevesinde şekillenmiş olan post-modern düşüncelerin ilham kaynağı yapmıştır. Frankfurt Okulu, Postyapısalcılık, Varoluşçuluk Akımı gibi 20. yüzyıla damgasını vurmuş olan düşünce çizgileri ve siyasal gelenekler pek çok konuda Nietzsche öğretisinden etkilenmiştir.

Nietzsche, Aydınlanma düşüncesinin ortaya çıkışıyla başlayan Avrupa'nın dönüşümünü ve modern dünyayı analiz etmiştir. Hem tarihsel olayları hem içinde yaşadığı döneme dair değerlendirmeleri konusunda hem de geleceğe dair öngörülerıyla başarılı olmuştur. Yaşadığı dönemde eserleriyle ses getirmiş olsa da istediği etkiyi ölümünden sonra, özellikle Fransız düşünürlerin Nietzsche üzerine yaptıkları incelemelerle yaratmıştır. Bu ilgi Nietzsche'nin düşüncelerinin Avrupa'da yankılanmasını ve etki alanı oluşmasını sağlamıştır. Bu düşünürlerin başında Gilles Deleuze gelmektedir. Fransız düşünürün çalışmaları Nietzsche'nin Avrupa'da dikkat çekmesini sağlamış, merakın artmasına sebep olmuştur.¹⁶

Siyaset teorisi içinde Nietzsche'nin eşsiz olan ve kritik bir değere sahip olan güç istenci kavramı ve ona bağlı olarak ortaya koyduğu bengi dönüş fikri, Nietzsche'nin

¹⁴ Tracy B. Strong, "Nietzsche and the Political: Tyranny, Tragedy, Cultural Revolution, and Democracy", Journal of Nietzsche Studies, No. 35/36, Penn State University Press, 2008, ss. 48-66

¹⁵ Christian Emden, A.g.e, ss.1-3

¹⁶ Ronald Bogue, Deleuze ve Guattari, İstanbul, Otonom Felsefe Yayınları, 2013, ss.33

modernizm eleştirisi ve sunduğu çözümlerin anlaşılması açısından kritik öneme sahiptir. Eğitim ve kültür ve bunların bir aracı olarak ele aldığı politika gibi temel konulara dair sunduğu eleştiri ve çözümler ise, modernleşme çabası içinde olan Avrupa'nın temel sorunlarına dikkat çekmektedir. Nietzsche'nin tanık olduğu Almanya'nın birliğini sağlaması ve Avrupa'nın öncü devletlerinin rakibi olması, ona bu dönemi değerlendirme imkânı sunmakla kalmamış, problemlerin çözümlerini de üretmesini sağlamıştır. Bu bağlamda Almanya'nın Nietzsche'den sonraki dönemde geçirdiği değişimler de Nietzsche'nin ortaya koyduğu düşünceler temelinde değerlendirilebilir.

1.2. Nietzsche'nin Hayatı

Nietzsche 1844 yılında Almanya'da dünyaya gelmiştir. Beş yaşından önce babasını ve küçük erkek kardeşini kaybetmiş, annesi ve kız kardeşiyle kalmıştır. 1851 yılında Weber Enstitüsüne başlayıp Latince ve Yunanca öğrenmeye başlamıştır. 1864 yılında başladığı ilahiyat eğitiminden önce deneme ve şiirler yazmıştır. İlahiyat eğitimine başlamasından sonra filoloji alanına ilgi duymaya ve eğitimini bu yönde devam ettirmek istediğine karar vermiştir. 1866 yılından itibaren felsefeye ilgi duymaya, Schopenhauer ve Kant okumaları yapmaya başlamıştır. 1869 yılında Basel Üniversitesinde filoloji profesörü olarak çalışmaya başlamıştır. 1870 yılına kadar birçok ders ve konferans vermiştir. Bu konferansların konuları arasında en büyük yeri Antik Yunan kaplamıştır. Fransa ve Almanya arasındaki savaşa hastabakıcı olarak katılmış hatta bu dönemde yaralanmıştır. 1871 yılında Basel Üniversitesine geri dönmüş ve bu sene ilk eseri *Tragedyanın Doğuşu*'nu kaleme almıştır. Wagner'le tanışması ve ünlü müzisyenin Nietzsche'nin hayatında büyük bir yere sahip olması da bu döneme denk gelmiştir. 1873 yılından ölümüne kadar olan dönemde peş peşe eser vermeye devam etmiştir. Bu dönemde sağlığı bozulur ve yaşaması onun için oldukça zorlu bir iş haline gelmiştir. 1897 yılından sonra kız

kardeşinin bakımını üstlendiği bir hasta haline gelmiştir, bu dönemdeki hastalığı bir akıl-sinir hastalığıdır. 1900 yılında vefat etmiştir.¹⁷

1858–1864 yılları arasında Nietzsche Antik Yunan ve Roma üzerine eğitim almıştır. Bu eğitim onun bundan sonraki hayatı üzerinde oldukça etkili olmuştur. 1864’te Bonn Üniversitesinde Alman Edebiyatı, felsefe ve klasik filoloji eğitimi almıştır. Bu eğitim sonrasında ilgisi felsefe tarihi ve filoloji üzerine kaymıştır. İlgisi daha sonra ortaya koyacağı en güçlü eleştirilerin başında gelen Avrupa modernleşmesi ve Alman siyaseti üzerinde bir temel oluşturmuştur.¹⁸

Nietzsche kariyerine Basel Üniversitesi’nde filoloji profesörü olarak başlamıştır. Bu dönemde filoloji, Alman üniversitelerinde uzun zamandır varlığını sürdüren köklü bir bölümdür fakat Nietzsche’nin bulunduğu konumdan memnun olmadığı görülür. Buradaki akademik hayatı yeterli görmediğini mektuplarında da sıkça belirtmiştir. Klasik filoloji bu dönemde siyasal alanla kuvvetli bağlarıyla birlikte varlığını sürdürmekteydi. Filolojiyle ilgilendiği dönemde siyasal alandan kopuk olmadığı görülmektedir. Nietzsche için ideal olan Antik Yunan’dır, bu bağlamda filolojiye yaklaşımı ve siyasal olanla kurduğu bağ Antik Yunan’la temellenirken birbirleriyle de sıkı bir ilişki içindedirler. Antik Yunan’ın etkisi ilk eseri *Yunan Tragedyasının Doğuşu*’ndan da görülür. İnsanı “sorgulayan hayvan” olarak tanımlarken Aristoteles’in “politik hayvan” tanımından etkilendiği açıktır.¹⁹ Antik Yunan toplumunda var olan yaşayış Nietzsche’ye göre ideal yaşamı temsil etmektedir.

Nietzsche incelemeleriyle adından söz ettiren Fransız düşünür Gilles Deleuze, Nietzsche’yle felsefe tarihinde önemli bir kırılmanın gerçekleştiğini söylemiştir.²⁰ Nietzsche’nin Fransız düşünürleri arasında gündeme gelmesinde Deleuze’ün çalışmaları önemli bir yer teşkil etmektedir. Deleuze’dan önce felsefe çalışmalarında Nietzsche’ye ciddiye alınır bir yer verilmemiştir. 1960 ve 1970’lerden itibaren

¹⁷Marc Crépon, “Nietzsche’nin Yaşamı: Bir Zamandizin”, Cotigo Dergisi, Sayı:25, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001, ss.9-20

¹⁸ Chistian Emden, A.g.e., s.22

¹⁹ Aristotles, *Politica*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, ss. Introduction xii,

²⁰ Ronald Bogue, A.g.e., ss.33-35

Fransa'da başlayan bu ilgiyle beraber Nietzsche felsefi düşüncenin en etkili isimlerinin başını çekmeye başlamıştır. Deleuze'ün *Nietzsche ve Felsefe* adlı eseriyle daha fazla değerlendirilmeye başlamıştır. Bu dönem aslında faşizmle birlikte anılan Nietzsche'nin, eserlerinin objektif değerlendirilmeye başladığı dönemdir.

Nietzsche dünyayı trajik olarak görür ve öyle görülmesi gerektiğini iddia eder. Tarih içerisinde trajediyi öldüren üç büyük gelişme olduğunu savunur. Bunun ilki Sokratik diyalektiğin kabul görmesi. İkincisi Hıristiyan ahlakının egemen olması ve üçüncü olarak da modern diyalektik.²¹ Bu üç gelişme dünyanın trajik olması gerçeğinden uzaklaşan felsefe alanını ve varlığın yanlış yorumlanmasını ifade eder. Dolayısıyla yaşamın ve bireyin yerinin yanlış saptanmasına neden olur. Modernizmin sorunlarının temeli de buradan doğmaktadır.

Nietzsche eserlerinde tutkulu bir kişiliğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır. İnanıldığı düşünceyi ateşli bir biçimde savunurken, aynı düşünceye bir başka yerde yahut zamanda sırtını döner ve o düşüncenin karşısında yer alabilir. Bu değişimi göstermekten de imtina etmez. Onun bu kişiliği eserlerinin değerlendirilmesini zorlaştırmış, birbirinden zıt düşünceler ışığında yorumlanmasına neden olmuştur. Bu yüzden hem özgürlükçü, demokratik düşünürler hem de faşist ideoloji yanlıları kendilerine Nietzsche'den dayanaklar geliştirebilmişlerdir.

1.3. Nietzsche'nin siyasal düşüncesi

Nietzsche, yaşadığı zamanda düşünceleriyle ilgi çekmiş olsa da asıl etkiyi yüzyıl sonraki insan için yaratacağının bilincindedir. Ölümünden sonra düşünceleri yankılanmaya başlamış, büyük bir filozof olarak adını felsefe tarihine yazdırmıştır. Öyle ki 20. yüzyılın düşünce sistemleri kaynağını Nietzsche'de bulmuş, onun ortaya koyduğu kavramlardan yola çıkan düşünürler, filozoflar doğmuştur. Siyaset felsefecisi olarak Nietzsche'nin anlaşılması ise geç olmuştur, Nietzsche ahlak, kültür, estetik gibi konulardan bahsederken de esas olarak siyasal olandan yola çıkmıştır.

²¹ Gilles Deleuze, *Nietzsche and Philosophy*, Continuum, London, 2002, ss.11

Ölümünden sonra yayınlanan *Güç İstenci* adlı eserinde hayatının neredeyse beş yılını içeren pasajların birçoğunda siyasal olandan bahsetmiş bu konuda göndermeler yapmıştır.²²

Nietzsche, Almanya'nın ulus-devletleşmeyle doğan siyasi kültürüne bizzat tanık olmuştur. Bu dönemdeki ulus-devletin tarihsel kimlik vurgusu, ortaya çıkan algılama biçimleri Nietzsche'nin eleştirisinde önemli bir yerdedir.²³ Anlaşılması güç bir felsefe ortaya koymuşsa da, onun üzerine eğildiği konular yaşamdan kopuk konular değildir. Yaşamın tam kalbinde duran, hakikat, ahlak, akılsallık gibi konular üzerinde durmuş, var olanın sorunlarını görmüş ve bunların nasıl çözüleceğine dair savlar ortaya atmıştır.²⁴ Nietzsche felsefesinin analizinin zorluğu ve aforizmalarının referanslarının karmaşıklığından varılan bu sonuçlar bir süre Nietzsche'ye olan bakış açısını olumsuz etkilemiştir. Birçok görüşe göre onun asıl amacı siyasal olana dönmek ve onun analizini ve değerlendirmesini ortaya koymaktır. Fakat ortaya koyduğu düşüncelerin radikalliğinin, faşizm gibi bir siyasete götürdüğünü iddia edenler ve onu bu şekilde eleştirenler de vardır. Bunun yanı sıra Nazilerin Nietzsche'yi sahiplenmesi, Nazi felsefesinin doğuşunu müjdeleyen bir fikir babası olarak görülmesi de bu düşünceleri destekler niteliktedir.

Nietzsche felsefesi temel anlamda bir eleştiri felsefesidir. Kant, Aydınlanma'nın ya da bilim devriminin felsefesini oluşturan filozof olarak modernizmin kalbinde yer almıştır. Nietzsche felsefesi aslında Kant'ın izinden bir eleştirel felsefe olarak gitse de, Kant'ın eleştirisinin dışında tuttuğu ve eleştirilebilir görmediği kavramlardan dolayı Kant'ın dışına çıkar. Nietzsche bu kavramları sorgular ve eleştirir. Bunlar iyi-hakikat gibi kavramlardır.²⁵ Burada, ontolojik yaklaşımından yola çıkarak, bu kavramların yorumlara bağlı olduğunun altını çizer. Bu kavramlar, bu kavramları değerlendirenlerin ya da yorumlayanların var oluşlarına göre değişiklik göstermektedir. Bu bağlamda “Bu kavram ne anlama geliyor?” diye sormaz, o bu

²² Friedrich Nietzsche, *Güç İstenci*, Say Yayınları, İstanbul, 2010, örnek pasajlar: 69,100,119, 175, 204

²³ A.g.e, ss. 5

²⁴ Keith Ansell-Pearson, *The Introduction to Nietzsche as Political Thinker*, Cambridge University Press, 2009, ss.20

²⁵ Ronald Bogue, A.g.e, ss.35-37

kavramı tanımlayanın, yorumlayanın ya da konumlandırmanın kim olduğu sorusunu sorar.

Nietzsche'nin var olan sistemi eleştiren ve yeni bir sistem öngören bir yönü olduğu görülür. Bu sistem kültür etrafında şekillenir; bireyin yüceltiildiği ve kültür gelişimi için eğitimin iyileştirildiği sistem onun için idealdir. Fakat onun anti-otoriterliğinde diğer klasik devrimci görüşlerden ayıran öğeler vardır. Politikanın yeri konusunda bir yanlışlık söz konusudur, insan gerçekliğinin ortaya çıkartılması için gerekli olan asıl araç sanat olmalıdır, politika değil.²⁶ Bu bağlamda Nietzsche, kültür ve politika arasında bir çatışma olduğunu ileri sürer; sanat kendini bu çatışmada gösterir. Devrimci düşünceler içerisinde öncelenen ekonomik ilişkiler ise kültürün gerisinde kalır. Böylece Nietzsche öğretisindeki politika, kültür ve sanat kavramları konumlanmış olur. İdeal olan Antik Yunan toplumunda olduğu gibi sanat; politika ve kültürün taşıyıcısı ve değiştiricisi konumunda bulunmalıdır. Nietzsche'nin ortaya koyduğu felsefi sistemle neyi amaçladığı birçok düşünür tarafından açıklanmaya çalışılmıştır. Onun modernitenin olumsuzluğuna karşı koyabilmek için bir estetik mit ortaya koyduğunu savunanlar olduğu gibi modern devletin geleceğinde ortaya çıkacak kültürel boşluğu doldurmak amacıyla çalışmalarını yürüttüğünü iddia edenler de vardır. Onun politikayı kültür kavramıyla açıklamaya çalıştığı da düşünülür.²⁷ Tüm bunların yanında Nietzsche düşüncesinin dönemin Alman Devleti'ne karşı bir tepki oluşu da tartışılmaz bir gerçektir.

Nietzsche yaşadığı dönemde Bismarck Almanya'sının seküler kurumlarıyla Hristiyan kilisesinin çatışmasına şahitlik etmiştir. Modern seküler devletin zaferi Nietzsche tarafından ilan edilmişti çünkü "Tanrı öldü!" diyerek kilisenin daha fazla gücü elinde tutamayacağını belirtmiştir.²⁸ Tanrının ölüm ilanı Nietzsche için insan aklının eline geçen gücü temsil etmektedir. Bu, artık devletin temellerinde Hristiyan ahlakının temel dinamikleri değil, insan aklının ortaya koyduğu yasaların olduğu anlamına gelir. Modern devletin sancısı da burada başlamıştır; Tanrının yasalarına

²⁶ Keith Ansell-Pearson, A.g.e, ss.21

²⁷ Christian Emden, A.g.e, ss.4

²⁸ Tamsin Shaw, Nietzsche's Political Skepticism, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2007, s.12

uymak insanlarda bir sorgulama ya da güvensizlik yaratmazken, insan aklının yasaları elbette bir güvensizlik ortaya çıkartmıştır. Bu sorunlar çerçevesinde Nietzsche'nin ele aldığı devlet modern-seküler, Hıristiyan ahlakının yerine modern yasaların konulduğu devletlerdir.

Nietzsche'nin bir kötülük canavarı olarak gördüğü devletin yansıması Bismarck Almanya'sıdır. Kötülük canavarı olan devlet, halkın ihtiyaçları çerçevesinde şekillenmiyor, ihtiyaçlarını halka kabul ettiriyordu. Bismarck'ın devleti agresif güç kullanarak yönetmesi, çalkantılı Avrupa'nın merkezinde bulunan devletin devamlı tetikte bulunması, sömürgecilik yarışından doğan ekonomik refaha ortak olmak gayesinde vücut buluyordu. Bismarck modern Alman devletinin yükselişini saldırgan güç kullanımına dayanarak sağlıyordu. Nietzsche bu güç kullanımının tarzına ve geleceğine dair karamsar yorumlar besliyordu²⁹ çünkü bu tutum Nietzsche'nin ideal devlet anlayışında olması gereken temel prensiplerden yoksunluğun bir simgesidir. Bireylerin eğitimi, kültürün önplana çıkarılması, sanat etrafında şekillenen devlet politikaları bu prensiplerden bazılarıdır.³⁰

Nietzsche'nin siyasal teoriler arasındaki yerine bakılacak olursa devleti bir kötülük canavarı olarak görmesi onu realizme yaklaştırır fakat yeri realizm değildir. Onun şüpheci yaklaşımı göz ardı edilemez. Bu bağlamda, Bismarck'ın realpolitliğini desteklememesi anlaşılır olur. 1850'ler ve 1880'ler özellikle Almanya'da ulus devlet bilincinin ortaya çıktığı ve yerleşmeye başladığı dönemdir. Nietzsche bu dönemi ele alırken ortaya koyduğu siyasal eleştiri onun felsefesinde siyasalın durduğu yeri saptamak açısından önemlidir.³¹ Nietzsche'nin siyasal tecrübesi onun oluşmaya başlayan politik tavrının en önemli göstergesidir. Almanya'nın siyasal birliğinin kurulmasında ve Avrupa'nın güçlü devletleriyle yarışacak konuma gelmesinde en önemli rolü oynayan Bismarck'ın politikalarına, yönetimine ve bunların yarattığı sonuçlara Nietzsche bizzat şahit olmuştur.

²⁹A.g.e, ss.13-14

³⁰ Friedrich Nietzsche, Güç İstenci, Say Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 456-481

³¹ Christian Emden, A.g.e, ss.3

Nietzsche'nin kültüre ve tarihe ilişkin sorunsallara eğilmesi düşünce biçimini ve yol haritasını belirleyen başlangıç noktasını oluşturur. Genel anlamda bakıldığında sistematik bir politik görüş ortaya koymaz fakat ortaya koyduğu tüm çalışmalar siyasal alanın içindedir. Kültür ve politika arasında gördüğü çatışmayı politika ve tarih arasında da görür. Bunun sonucu olarak politikanın içinde ve ilişkili kalır. Kültür ve politika arasındaki çatışmanın temel sorunu şudur: Toplumun temel değerlerinin taşıyıcısının kültürün mü politikanın mı olacağı sorunsalıdır. Politika bir amaç olduğunda toplumu yıkıma götürür fakat politika kültürün taşıyıcılığı konusunda bir araç haline geldiğinde toplum için anlamlı ve işlevsel olmaktadır. Nietzsche, modern toplumun sarsılmasında gördüğü kültür probleminin politikanın içinde çözülüp çözülemeyeceği üzerine düşünmüştür. Bu bağlamda hangi yönetimin, siyasal sistemin kültürü en iyi şekilde desteklenmesini sağlayacağı konusuna eğilmiştir. Eserlerinde ideal toplum olarak betimlediği Antik Yunan üzerine yazarken özellikle bu toplumun kültürüne vurgu yapmaktadır. Yunan toplumu gücün olumsuzlanmasına, karşıtı tarafından yok edilmesine, güçlü bir kültürle karşı koymuşlardır, bu Nietzsche için eşsiz bir deneyimdir.³²

Modernizm ise Nietzsche felsefesinin önemli noktalarından biri olduğu gibi siyasal düşüncesinin de merkezinde yer alır. Modernizm öncesi döneme dair bir güzelleme yapmaz, Hıristiyan ahlakı ortadan kalkması gereken bir yetersizlik bütünüdür. Bunu özellikle Antik Yunan ile karşılaştırarak ortaya koyar.³³ Klasik dönemi övgüyle anmayan Nietzsche modernizmi de eleştirir. Hıristiyan ahlakının sorunlarının çözümlerini bilimsel bilgiye dayandırılan modern ahlakta bulunmadığını iddia eder. Ahlakın mutlak kuralların temeli olduğu fikrine karşı çıkmaktadır. Ona göre ahlak bir değerlendirme, dünyayı anlama ve anlamlandırma açısından yetersizdir.³⁴ Ahlakın dayandığı kavramları sorunlu olarak gördüğünden ahlakın içinde temellenen hakikat kavramını da yetersiz görür. Tüm bu yetersizlikler içinde Nietzsche yeni bir bakış açısının mümkün olup olmadığını ve bir temele olan ihtiyacı sorgulamaktadır.

³² Keith Ansell-Pearson, A.g.e, ss.91-92

³³ Friedrich Nietzsche, Yunan Tragedyası Üzerine İki Konferans, Say Yayınları, İstanbul, 2011 ss. 40-42

³⁴ Friedrich Nietzsche, Ahlakın Soykütüğü, Bir Polemik, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2011, ss.102-103

Modernitenin sunduğu akılsalcılıkla ahlak, hakikat, iyi, kötü gibi kavramlar ve onların yarattığı sorunlar çözülememektedir. Nietzsche bu problemi saptamış, problemin kaynağını da modernitede görmüştür.

Nietzsche'ye göre modern dönemde, devlete dair üzerinde durulması gereken iki özellik vardır. İlki devletin seküler yapıya sahip olmasıdır. *Tragedyanın Doğuşu* adlı ilk eserinde bu konu üzerinde durmuştur. Sekülerizm, Hıristiyan ahlakıyla Avrupa'yı birbirine bağlayan değerlerin yok olmasına ve artık modern dünyanın aynı zemin üzerinde yükselmediğine işaret eder. Bir diğer üzerinde durulması gereken konu ise artık modern devlet döneminin başlamış olduğu ve modern devletin yükselişte olduğu gerçeğidir.³⁵ Modern devleti klasik bir monarşiden ayıran en büyük özellik; artık tek bir otorite kaynağı içermiyor oluşudur. Devlet otoritesi farklı kurumlarca paylaşılmıştır. Otoritenin farklı kurumlarda ortaya çıkması bir çatışmayı da beraberinde getirir. Nietzsche'ye göre politik alan sürekli devam eden çatışmalar bütünüdür. Nietzsche'nin devlet resminde gördüğü parçalar politik güç ile kültürün ahlak kuralları tarafından yönetilmesidir.³⁶

Bu dinamikler arasındaki çatışma, Nietzsche'yi, bu kavramları yeniden konumlandırma çabasına iter. Politik güç bir amaç değil bir araç olarak ele alınmalıdır. Bir amaç olarak politika başarılı olamaz fakat kültür ve insan üstünlüğüne yönelik bir araç olarak kullanılan politika uygundur. Politikanın maddi gücü elde etme çabası toplumsal varoluşa, tinsel ve kültürel bir cevap bulabilme başarısını göstermez. Bu da onun başarısızlığı anlamına gelir. Bu bağlamda yapılacak devrim politik bir devrim değil, eğitimsel ve kültürel bir devrim olmalıdır.³⁷ Nietzsche'ye göre toplum-devlet politikayı amaç halinde görmekten vazgeçerek politikanın üstün insan ve onun kültürünün yaratılması konusunda bir araç olarak görmeye başladığında başarılı olur. Uygun politika anlayışı bu olmalıdır.³⁸ O halde Nietzsche'nin bakış açısından yola çıkılarak devlet düzeyinde yapılacak bir eleştirinin temelinde, Nietzsche'nin politik düşüncesinin başlıca

³⁵ Tamsin Shaw, A.g.e, ss.13

³⁶ A.g.e, ss.14

³⁷ Keith Ansell-Pearson, A.g.e, ss.24

³⁸ A.g.e, ss.23

temaları olan güç istenci, ahlak soruşturması ve kültür çöküşü olacaktır. Bunlar Nietzsche'nin siyasal düşüncesinin temel anahtarlarıdır. Bu bağlamda Nietzsche'nin politik düşüncesini ortaya koymak amacıyla bu bölümde güç istenci kavramının, düşünürün modernite eleştirisinin, ahlak anlayışının üzerinde durulacaktır.

1.3.1. Güç İstenci Kavramı

Politik bir düşünür olarak Nietzsche'ye bakıldığında karşılaşılan ilk kavram güç istencidir (*Willen zur Macht*). Ahlaka dayalı dünya yorumunun bir sonucu olarak ortaya çıkan neden-sonuç, amaç-hedef, özne-nesne gibi kavramların karşısına Nietzsche, doğaya ve yaşama hâkim olan güç istenci kavramını ortaya koyar. Güç istenci kavramı Nietzsche öğretisinin temelinde bulunmasına rağmen tanımlanması zordur. Çünkü Nietzsche, güç istenci kavramını açıkça tanımlamamıştır. *Ahlakın Soykütüğü* adlı eserinde tüm varlığın güce ulaşabilmek için tüm gücünü harcamaya hazır bir içgüdüde olduğunu iddia etmiştir.³⁹ İnsanı felsefi hayvan olarak adlandıran filozofun, bu içgüdünün insanlarda olduğu kadar hayvanlarda da olduğunu iddia etmesi onun ontolojik bakış açısını belirleyen ilkenin güç istenci olduğunu göstermektedir.

Nietzsche'nin, Heidegger tarafından "Batı düşüncesinin son büyük metafizikçisi" olarak tanımlanmasına sebep olan kavram güç istenci kavramıdır.⁴⁰ Heidegger Nietzsche'nin güç istenci kavramını, büyük Yunan düşünürlerinin arkhe adını verdikleri, yaşamın temeli olarak gördüğü kavrama denk olarak görmüştür. Yaşamın tüm oluşunu ve başlangıcını, bir diğer deyişle itici gücünü güç istenci oluşturmaktadır. Yaşamın özü olarak ele alınmıştır. Bir dürtü ve güdü olarak konumlandığı güç istenci kavramı aynı zamanda organikdir; doğal bir ortaya çıkış sürecinin ürünüdür. Fakat Nietzsche dünyayı ve varlığı tek bir öze ya da töze indirgeyen bir filozof değildir, o bir çoğulcudur. Varlığın birçok katmanı olduğunu ve varlığın bu iç içe geçmiş katmanlardan meydana geldiğini savunan bir

³⁹ Paul Patton, "Nietzsche on Rights, Power, and The Feeling of Power", Nietzsche Power and Politics: Rethinking Nietzsche's Legacy for Political Thought, Berlin-New York, 2008, ss.172

⁴⁰ Martin Heidegger, Nietzsche The Will to Power as Knowledge and as Metaphysics Nihilism, Harper Collins Publishers, New York, 1987, ss.5

çoğulcudur. Bu bağlamda kuvvetin varlığı çoğuldur, onu tek başına düşünmek mümkün değildir.⁴¹ Kuvvet kendini bir kuvvetle ilişkisinde ortaya çıkartır, diğer kuvvetlerden bağımsız olarak var olamaz. Bu Nietzsche'nin doğa felsefesidir.

İstenç kavramı birçok anlama gelen ve isteme, irade, istek gibi kelimelerin de yerine kullanılabilen bir kavram olduğu için anlam zorluğu yaşatmaktadır. Bu kavramları örneğin Kant ve Schopenhauer gibi Nietzsche'den önce de kullanan filozoflar mevcuttur. Kant, istenç kavramını etik içine yerleştirip ona "iyiyi isteme" gibi bir anlam yüklerken Nietzsche ona, "gücü isteme" şeklinde hayat verir. Kant'ın isteme kavramı Hume'un özgürlükle ilişkilendirdiği isteme kavramından ilham almıştır.⁴² Kant'ın isteme kavramında ortaya çıkan farklılık onun etiğiyle ilişkilidir. Etiğin temelini oluşturan isteme fikrini inceler; bu bağlamda etiği temellendiren ilkelere bağlı kalarak eylemde bulunmaya Kant isteme adını verir. Kant'ın istenci akli bir zorunluluktur fakat Nietzsche güç istencinin yaşamı ortaya çıkartan itici güç olarak tanımlar.⁴³

Nietzsche, güç istencinin konumundan sıkça söz etse de kavramın sınırlarını çizmemiştir. Güç istenci Nietzsche'den sonra onun öğretisi üzerine çalışan düşünürler tarafından analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda güç istencinin ne olduğundan ziyade ne olmadığı net bir şekilde ifade edilebilir. Güç istenci güç arzusu değildir.⁴⁴ Basit bir gücü elde etme çabasını ifade etmez. Güç istenci olgular dünyasında var olan tek şeydir. Varlık güç parçası ya da bu parçaların birleşmesiyle oluşan güç odağı olarak karşımıza çıkar.⁴⁵ Bu noktadan hareketle Nietzsche felsefesinde olgular dünyasından değil oluşlar dünyasından bahsedebiliriz. Güç istenci de bu oluşu meydana getiren hareket noktası, itici güçtür. İktidar hissi, Hıristiyan ahlakı içerisinde Tanrı'ya yaklaşma olarak konumlanır. Bu yaklaşma bireyde acıya sebep olsa bile bir mutluluk kaynağıdır, birey bu yolla iktidara yani bizzat Tanrı'nın kendisine yaklaştığını hisseder. Bu bağlamda güç istemi, hakikat

⁴¹ Gilles Deleuze, Nietzsche and Philosophy, ss.3-4

⁴² Taşkiner Ketenci, Topuz, "Kant ve Nietzsche'de İsteme Kavramı", Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:8, 2009, ss.4

⁴³ A.g.e, ss.1-4

⁴⁴ Ronald Bogue, A.g.e, ss.41

⁴⁵ Soner Soysal, "Güç İstenci ve Yorumu", Tabula Rasa-Felsefe&Teoloji Dergisi, Yıl:8, 2008, ss.126

söyleminde ortaya çıkar.⁴⁶ Akılsallık kavramına dayandırılan hakikat ise iktidarın ortaya çıkışında kendini bulur. Akılsal hakikat, evrensel iyi, mutlak doğruluk ve hakikat gibi kavramların ortaya çıkışında bir temel olarak ele alınır. Nietzsche'ye göre bu bir aldatmacadır. Aydınlanmanın temelinde orta çıkan modern düşünceye yönelik eleştirinin temelini de Nietzsche bu noktadan hareketle atar. Akılsal hakikat yerine sanat ve kültürü temel olarak sunar. Bu noktada Nietzsche'nin örnek aldığı ve ideal olarak gösterdiği ise yine Antik Yunan'dır.

Nietzsche'yi bir filozof olarak inceleyen ve ona post-modern felsefede yer açan ilk düşünür Gilles Deleuze'dür. Deleuze, Nietzsche'yi anlamaya çalışmış, aforizmalarını yorumlamıştır. Nietzsche'nin güç istenci kavramının üzerine derinlemesine durmuştur. Güç istencinin ortaya çıktığı yerde kuvvetler vardır. Bu kuvvetler bilen öznde mevcuttur ve birbirleriyle çatışma halindedir, özne bu kuvvetleri barındıran bunlardan oluşan yerdir.⁴⁷ Bu kuvvetler gerçek hayatta güç için çatışırlar. Birbirleri üzerinden güç elde etmeye çalışırlar. Güç istenci bu kuvvetlerin bir parçası değil, bunların ortaya çıkmasına neden olan ilkedir.

Deleuze güç istencini şu şekilde tanımlamaktadır:

“Kuvvetin hem diferansiyel hem de genetik olan soybilimsel unsuru. Güç istenci, hem ilişkideki kuvvetlerin niceliksel farkı hem de bu ilişkideki her bir kuvvetin payına düşen niteliğin kendisinden türediği unsurdur. Güç istenci kuvvetlerin sentez ilkesi olarak kendi doğasını burada açığa vurur.”⁴⁸

Kuvvetler güç elde etme çabasıyla bilinçli bir şekilde diğer kuvvetlere yönelmez, bu kuvvetlerin üzerinde bir koşullanmayla gerçekleşir. Kuvvetlerin birbirini etkilemeye çalışması ve diğer kuvvetleri sentezlemeye çalışmasının, bunun

⁴⁶ Metin Becermen, “Nietzsche’de ‘Güç İstemi’ ve Hakikat İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”, U. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:11, Sayı:19, 2010, ss.362

⁴⁷ Philip Goodchild, Deleuze ve Guattari, Arzu Politikasına Giriş, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, ss.56

⁴⁸ Ronald Bogue, A.g.e, ss.43

üzerinden güç elde etmeye çalışmasının önüne geçilemez.⁴⁹ Bu bağlamda güç istencinin insan iradesine dayalı bir maddi gücü elde etme çabası olmadığı görülür. Nietzsche, bireyin gücü arzulaması ve gücü hissetmesinin bazı sonuçlara yol açtığını ve bu sonuçların onu daha çok gücü arzulamaya ittiğini düşünür. Güç hissi hareket etme gücünü artırır, güç hissinden mahrum kalmak ise hareket isteğini azaltır. Fakat güç hissiyle güç istenci aynı kavramlar değildir. Güç hissinin azalması iktidarın ya da gücün elden gitmesi anlamına da gelmez, bu iktidarın büyümesine engel olurken onu daha çok geliştirme imkânı sağlar. Burada meydana gelen hayal kırıklığı acıyı doğurur ve Nietzsche'ye göre acı çekme her türlü ilerlemenin temel sebebidir.⁵⁰

Deleuze'ün altını çizdiği bir başka konu ise güç arzusu kavramıdır. Bu kavram güç istenciyle karıştırılmaması gereken bir kavramdır. Güç arzusu; güç istencinin zayıf bir imgelemi olarak tanımlanır. Güç istenci kuvvetler ilişkisidir. Bu kuvvetleri Deleuze, nicelikleri ve nitelikleri bakımından sınıflandırır: egemen ve egemen olunan nicelik bakımından kuvvetleri, etkin ve tepkisel olansa nitelik bakımından kuvvetleri ifade eder.⁵¹ Kuvvetler arasındaki mücadele bir yok etme, savaşma, bastırma olarak ortaya çıkmaz. Etkin kuvvet üzerinde etkili olmak isteyen tepkisel kuvvet etkin kuvveti baştan çıkartmaya çalışarak, belli bir amaç için onun gücünü kullanmak adına onu değiştirerek başarılı olur.⁵² Nietzsche'ye göre yaşam güçler çeşitliliğidir denilebilir. Bu çeşitlilik yalnızca temel ihtiyaçları değil aynı zamanda duygu ve düşünce gibi dinamikleri de barındırır. Bu açıdan bu eşit olmayan güçler arasındaki çatışmalardan yaşamın doğduğunu iddia eder. Bu savaşın temel gücü güç istencidir ve bu savaş Nietzsche'nin bengi dönüş olarak adlandırdığı bir devamlılık içerisindedir.⁵³ Etkin kuvvet, yaratma ve üretme üzere olan kuvvettir. Tepkisel kuvvet ise diğer kuvvetlere direnç gösteren, onları bozan ya da amaçlarından saptıran kuvvetlerdir. Bunlar arasında güce en çok muktedir olan diğer kuvvetleri, her iki şeklin herhangi birinde, yönlendirendir. Bu yönlendirmeyi başaran kuvvetler kültürü oluşturur. Ortaya çıkan anlam ve değerlerin insanlar tarafından kabul edilmesi için

⁴⁹ Philip Goodchild, A.g.e, ss.56

⁵⁰ Paul Patton, A.g.e, ss.173

⁵¹ Ronald Bogue, A.g.e, ss.41

⁵² Philip Goodchild, A.g.e, ss.59

⁵³ Friedrich Nietzsche, İyinin ve Kötünün Ötesinde: Bir Gelecek Felsefesini Açış, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1989, ss.28

ortaya konulan çaba ve eğitim kültürü meydana getirir. Bu bağlamda ilk önce insanlar alışkanlığı kazanmaktadır.⁵⁴

Güç istencini anlamak, Nietzsche için yaşamın ne anlama geldiğini anlamayı zorunlu kılar. Ona göre yaşamın gereği olan ihtiyaçların dışında duygu, düşünce, yorum gibi kavramlar gücün çeşitleridir. Yaşam sonsuz bir geri dönüştür. Bu güçler arasında bir denge, farklılık, çatışma söz konusudur. Yaşam, eşit olmayan güçlerin oluşturduğu alandaki savaştır. Dolayısıyla yaşam bir güç istencidir. Güç istencini, *İyinin ve Kötünün Ötesinde* adlı eserde, “Canlı bir şey kuvvetini dışarı salmak ister, yaşam güç istemidir”⁵⁵ diye açıklanmıştır. Nietzsche, güç istencini, yani ona göre yaşamın temel itkisi olan itici gücünü bir bilince dayandırmaz. Bu yüzden onun ilk olarak karşı çıktığı da bilinç tarafından oluşturulmuş kavramlarla var olan dünyayı anlamlandıran ve onu dayatan felsefe geleneğidir. Deleuze’ün Nietzsche felsefesinde gördüğü güç istencinden ortaya çıkan kuvvetler arasındaki çatışmalardan, erk kurmak mücadelesinden doğan etkinlik yaşamdır.⁵⁶ Nietzsche insanı güç istençleri çokluğu olarak tanımlar. Dünyada var olan tüm istençler güç istencidir. Bir başka deyişle güç istenci dışında ondan bağımsız ona içkin olmayan bir istenç yoktur. Bu bağlamda istenç temel dürtülerden biri olarak konumlanır. Bilinçten doğan anlam, amaç gibi kavramlar da istence dâhildir, dolayısıyla bilinç de istence içkindir.⁵⁷

Nietzsche’ye göre eylem ve onu eyleyen arasında bir fark yoktur; nesne ve özne arasında bir fark yoktur dolayısıyla güç istenci ile güç odakları arasında da bir ayrım yoktur, güç istenci güç odaklarının özünde var olan oluşturmaktır. Fransız düşünür Gilles Deleuze Nietzsche’yi güç istenci çerçevesinde yorumlarken efendi köle örneğinden yola çıkmaktadır. Bu bağlamda etkin ve tepkisel gücün yanında gücün olumsuzlanması etkin-efendinin, gücün olumsuzlanması ise kölenin oluşunu ortaya çıkartır ve bu oluşların ikisinin de temelinde güç istenci vardır.⁵⁸ Nietzsche, güç istencini yalnızca insanın ve onun yaşamının merkezine koymaz. Tüm varlığı bir güç merkezine

⁵⁴ Philip Goodchild, A.g.e, ss.60

⁵⁵ Friedrich Nietzsche, Güç İstenci, ss.

⁵⁶ Philip Goodchild, A.g.e, ss.57

⁵⁷ Pierre Klossowski, A.g.e, ss.118

⁵⁸ Ronald Bogue, A.g.e, ss.35-44

oturtur. Evrendeki canlıları ise güç merkezinin birer yansıması olarak görür. Yalnızca canlı varlıkları da değil, tüm varlıkları bu güç merkezinin görünümü olarak tasvir eder.⁵⁹ Güç istencinin bireyin doğa üzerinde ve ötekiler üzerinde hâkimiyet kurma isteği olarak açıklanabileceği gibi bireyin kendini alt etme, varlığının hâkimi olma çabası olarak da yorumlanabilir.⁶⁰ Bu bireyin varoluşunun bir parçasıdır. Nietzsche güç istencinin insan davranışlarının itici gücü olarak gördüğünden tüm eylemlerin temeline de güç istencini koymaktadır. Böylece tarihin oluşumunun kökenine de, kültürün oluşumunun kökenine de güç istencini yerleştirir. Bu bağlamda güç istenci yaşamın temel ilkesi olarak tanımlanır.⁶¹

Nietzsche'nin özellikle anti-otoriter, post-modern düşüncelerin temellendiği felsefeyi kurmuş olduğu belirtilmiştir. Fakat Nietzsche devletin ortadan kalkması gerekliliğini savunmaz.⁶² Nietzsche'nin modern devlete yönelttiği eleştirilerden hareketle devlete karşı olduğu söylenemez. Onun devlet karşıtı olduğuna dair bir sonuç çıkartılamaz. Devletin varlığına dair bir görüş öne sürmediği gibi politik iktidarı, onun değerli olarak tanımladıklarına insanlığın ulaşması için devleti gerekli bir aygıt olarak görür. Bunun yanında devletin iktidarı devam ettirmek için politik görüşün ardına saklanmasını kabul edilebilir bulmaz. Nietzsche'nin eleştirdiği ideolojik bir güç olarak devletin dayatılmasıdır. Burada da güç istencinin devlet bazında kendini gösterdiği görülür. Devlet de güç çeşitliği mücadelesine dayanır. Nietzsche'nin altını çizdiği, bu mücadelede *Decadence* kavramının ortaya çıkışıdır. *Decadence* güç çeşitliliği mücadelesinde güçlerin azalması ve çoğalmasından yola çıkarak ortaya çıkmış bir kavramdır. Bu bağlamda güç çeşitliğinin mantıksal bir sonucudur.⁶³ Yaşamda ilerleme genişleme büyüme olduğu kadar gerileme ve bozulma da vardır.

Bireyin kuvvetleri kendini soykütüksel olarak anlamlandırmak ve değerlendirmek için kendisi üzerine yoğunlaştırmasıyla kuvvetler arasında bir döngü başlamaktadır. Bu kuvvetler arasında varolmayı sürdürebilenler kendilerini olumlayanlar ve

⁵⁹ Hakan Çörekçioğlu, "Nietzsche'de Güç İstemi Kavramı", Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:17, 2014, ss.36-37

⁶⁰ A.g.e, ss.36

⁶¹ A.g.e, ss.37

⁶² Tamsin Shaw, A.g.e, ss. 14

⁶³ Friedrich Nietzsche, İyinin ve Kötünün ötesinde, ss.10

kendilerine tepki gösterenler olacaktır. Buna Nietzsche bengi dönüş (*Ewige Wiederkunft*) adını verir. Bengi dönüş, etkin kuvvetlerin yok olmaması, varlığını sürekli olarak koruyabilmesi için ontolojik olarak yapılan bir seçimdir.⁶⁴

Bengi dönüş kavramı Nietzsche'nin kendinden bile şüphe etmeye başladığı bir dönemde, aşırı bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Bu kavramın mümkünlüğü üzerine düşünmüş fakat gördüğü dünya düzeninden çıkarttığı sonuç değişmemiştir. Bengi dönüş aynının dönüşünü ifade etmez.⁶⁵ Burada olumlu olanın yok olmadan yeniden yaşama katılması söz konusudur, ideal formdur. Bengi dönüş ve güç istenci birbirinden bağımsız değildir. Bengi dönüş olumlu kuvvetlerin dönüşümü ve olumlu kuvvetlerin ilkesi güç istenci olduğundan güç istenci bengi dönüşün de ilkesidir. Güç istenci kuvvetlerin birbirleriyle ilişkili olmasını sağlayan unsurdur. Bengi dönüş bu ilişkiden doğan sonsuz olumlama durumudur.

1.4. Nietzsche'nin Ahlak Görüşü

Nietzsche'nin ahlaki ve politik alanda gerçekleştirilmesi gereken değişim düşüncesi Machiavelli ile benzerlik göstermektedir. İki filozof da insanlığın gidişatının iyileştirilmesi için ahlakı bir sorun olarak ele almak gerektiğine inanmıştır. İnsanlığın kötüyü algılayışı büyük oranda ahlaka dayalıdır. İki düşünür de insanlığın şartlarının iyileştirilmesi yolunda yapılan yanlış estetik yoksunluğuna dayandırmaktadır. Hristiyan ahlakta da modern ahlakta da bu eksikliğin bulunduğu altı çizilir. Burada estetik yoksunluğun sanat ve kültür yoksunluğuna denk düştüğü söylenebilir. İki filozof da dünyayı ve varoluşu trajik bir pencereden görmektedir ve bunun çözümünü ahlak ve sanata dair bir bakış açısının insanlara kazandırılmasında ve bu alanda yapılacak bir devrimde bulmaktadır.⁶⁶

Nietzsche'nin öngördüğü Avrupa nihilizminin temelleri Hristiyan ahlakındadır. Nietzsche bunu toplumsal sıkıntı ya da ahlaki çöküş olarak derinleştirir. Nihilizm

⁶⁴ Philip Goodchild, A.g.e, ss.64

⁶⁵ Ronald Bogue, A.g.e, ss.51

⁶⁶ Diego Vacano, "Nietzsche's Machiavellism", *The Art of Power Machiavelli, Nietzsche and the Making of Aestic Political Theory*, Lexington Books, 2007, ss.73

değerlerin reddedilmesidir.⁶⁷ 19. yüzyılda yaşayan filozof, modernite sonrasında Avrupa'yı nihilizmin sardığını, saracağını belirtir. Nihilizm en büyük değerlerin kendi değerini düşürmesidir, buna neyin sebep olduğu sorusu ise yanıtız kalacaktır. Nietzsche, Avrupa'da nihilizmin zaferini görür, buradaki zafer tepkisel-olumsuz kuvvetlerin etkin kuvvetlere karşı kazandığı zaferdir.⁶⁸ Tepkisel kuvvetin kazandığı zafer, sürü zihniyeti, çoğunluk yönetimiyle beraber mümkün olan tepkisel kuvvetlerin fazlalığı ve bu çoğunluğun modern devleti yöneten kuvvet olmasıdır. Tepkisel kuvvetlerin belirlenmesiyle başlayacak nihilizmin alt edilmesiyle sonuçlanacak etkin kuvvet yaratımı çözüm olarak sunulur.

Nihilizm sanıldığıının aksine bir boş vermişlik değildir. Nietzsche'nin nihilizmle anlatmak istediği ahlakın yaşam için bir anlama gelmeyişinden kaynaklanan bir ahlaksızlık öğretisi değildir. Nietzsche için nihilizm övülen bir kavram değildir. Klasik olanı, Hıristiyan ahlakını yerle bir eden akılsalcılığa dayanan modern düşüncenin temel olduğu ahlakın insan için yeterli olmadığını ve bunun insanı çöküşe götüreceğini iddia eder. Bunun sonucunda ayaklarının altındaki ahlak zemini kaybolan birey kendini boşluğa düşerken bulmaktadır. Nietzsche bunu yaşama dair bir hastalık olarak görür.⁶⁹ Bu bireyin içinde bulunduğu duruma da nihilizm adını verir. Oluşturduğu felsefenin amacı da bireyi nihilizm durumundan kuracak bir zemin oluşturmaktır. Bu zemini oluşturup ayakları üzerinde yeniden yükselen bireyi Nietzsche över; bu kişiye üstinsan (*Übermensch*) adını verir. Etkin-olumlu kuvvetlerin üzerinde bozulmalara yol açan, onları dönüştüren tepkisel-olumsuz kuvvetlerin, etkin kuvvet karşısında yenilgiye uğradığı kuvvet üstinsandır. Bu kuvvetlerin dışında farklı bir kuvvet ya da kavram değildir.⁷⁰ İnsanı oluşturan etkin ve tepkisel kuvvetlerin mücadelesinden, eylemi yaratan etkin kuvvetlerle eylemi engelleyen ve itaat sağlayan tepkisel kuvvetlerin ortaklığı ortaya çıkar.⁷¹ Her sağlıklı bireyde durum böyle olmak zorundadır. Nietzsche'nin öngördüğü üstinsan ise bu mücadeleden etkin kuvvetin zaferiyle çıkan insandır. Modernizm

⁶⁷ Friedrich Nietzsche, Güç İstenci, s.25

⁶⁸ Ronald Bogue, A.g.e, ss.47

⁶⁹ Keith Ansell-Pearson, A.g.e, ss.18

⁷⁰ Philip Goodchild, A.g.e, ss.62

⁷¹ Ronald Bogue, A.g.e, ss.48

kurumlarında yapılacak girişimlerle, eğitim kurumlarında yapılacak bir devrim ve sanatla bir iyileşme görüleceğine dair *Tragedyanın Doğuşu*'nda verdiği önerilerin, daha sonra fazla iyimser olduğunu düşünmüştür. Kurumların siyasi baskı altında olduğunun altını çizmiş, ailelerin çocuklarına iyi bir eğitim vermesinin bile önünün kesildiğini, insanların bu konuda özgür olmadıklarını savunmuştur.⁷² Modern kurumların eğitimle ortaya çıkarttığı bireylerin tek tip oluşu toplumu zayıflatan bir başka etkidir. Üstün bunlara rağmen ortaya çıkabilmeyi başarsa da bu çok nadir olacaktır.

Etige dair yönelttiği eleştirilerin başında, etige dayalı modern yaşamın çöküşü hızlandırdığı düşüncesi gelmektedir. Yaşamın temeli olarak ele alınan ve hayatın temel kavramlarını tanımlayan ahlak felsefesi Nietzsche'ye göre bu görevleri yerine getirmek için yeterli değildir. Nihilist çöküşü başlatan ve modern bireyi, modernizm öncesinde yaşanan sorundan kurtaramayan da budur. Nietzsche'ye göre ahlak, modern ahlak olduğu için modern yaşamın eksiklerini ortaya koymak yerine onu güçlendirecek böylece çöküşe yardımcı olacaktır. Nietzsche'nin ahlaka dair eleştirilerini, modern topluma zarar verdiği yönündeki iddiaları bu bağlamda açıklanabilir. Nietzsche'nin ahlak eleştirisini yapmasının bir nedeni de hakikatin ahlakta bulunduğu dair felsefe tarihi içindeki göndermelerdir. Bu açıdan ahlakın ilk felsefe olarak ele alınmasının sonucu olarak ortaya çıkan değer problemini eleştirmek tutarlıdır. Nietzsche'ye göre insan hakikatini ahlakta ya da politikada bulamaz. Bunun için sanata ihtiyacı vardır. Sanat insana varoluşun anlamsızlığıyla baş etme gücü verir.⁷³ Böylece ahlak zemininden yoksun birey kültürle kendine yeni bir zemin bulmuş olur. Modernizm, Hıristiyan ahlakını yok ederek bireyde bir boşluk yaratır. Bu durum bireyi nihilizme iter. Bu bağlamda Nietzsche'nin moderniteye dair yaptığı eleştiri, onun siyaset düşüncesini anlamak için önemlidir.

1.5. Nietzsche'nin Modernizm Eleştirisi

⁷² Daniel W. Conway, "Perfectionism in the Twilight of Idols", Nietzsche and The Political, Routledge London, New York, 1997, ss.42

⁷³ Keith Ansell-Pearson, A.g.e, ss.24

Nietzsche Hıristiyan ahlakına dair değerlendirmelerinde onu hastalıklı bulur fakat ona göre Aydınlanma sonrasında ortaya çıkan modern dönemde de klasik dönemde yaşanan sorunlar devam etmektedir. Nietzsche, yaşadığı dönemde Avrupa'daki ve özellikle Almanya'daki toplumsal, kültürel ve siyasal boyutları olan köklü dönüşüme şahit olmuş, modernitenin toplumda yarattığı çöküşü ve yozlaşmayı değerlendirmiştir. Bu bağlamda Nietzsche'nin ortaya koyduğu tarih yorumu da öngördüğü kültürel devrim de onun modernite eleştirisinde temellenir.

Nietzsche'ye göre toplumsallığın temelini ahlakın konulması sorunludur çünkü ahlakın içerdiği hakikat, amaç, birlik gibi kavramlar ona göre yetersizdir. Bu yüzden hakikatin ahlak zemininde temellenmesi yetersizdir ve Nietzsche bu yüzden ona yeni bir zemin arayışı içine girmiştir. Ahlaka dayalı hakikatin yıkılması gerekliliğini savunan Nietzsche'ye göre hakikatin mutlak bir kaynağı yoktur. Bu bağlamda, hakikat oluşturulurken algıların, yorumların etkisi vardır, bu yüzden de mutlak olan bir hakikat mümkün değildir. Çünkü Nietzsche'ye göre değişmeyen, insandan bağımsız onun yorumunun dışında bir varlık yoktur. Manevi olarak övülen hakikat unsurlarının ahlaksızlıkla türdeş gören Nietzsche, rnek olarak ele aldığı Avrupa'da temel amacın değişim-ilerleme olmasını eleştirmektedir. Ahlaksızlığa bu bakış açısı neden olmaktadır.⁷⁴

Nietzsche; Platonculuğa, Hegel'e ve Kant'a verdiği yanıtlarla ve yaşamı yüceltmek adına kurduğu olumlama felsefesiyle Batı rasyonalizmini eleştirmiştir.⁷⁵ Fakat modern kurumlarla ilgili olarak saptadığı yetersizliği değiştirebilecek ya da düzenleyebilecek bir konuma sahip olmadığını fark etmiştir. Modern kurumlar çöküş içerisinde ancak Nietzsche bu çöküşe dair kapsamlı bir analiz ortaya koymaz. Devletlerdeki bu çöküşün sebebini yolsuzluk olarak açıklamış, yolsuzluğun temel sebebini de kültürel çöküş olarak grmştir.⁷⁶

⁷⁴ Friedrich Nietzsche, Güç İstenci, ss.196-198

⁷⁵ Ronald Bogue, A.g.e, ss.34

⁷⁶ Daniel W. Conway, A.g.e, ss.43

Akılsallık üzerinden sunulan Aydınlanma fikrine ve bilgisine karşı çıkmıştır. Eleştirilerini bu temelden başlatmıştır. Aydınlanma kabulünde Nietzsche'nin asla kabul etmeyeceği evrensellik, mutlak hakikat, ebedi doğru gibi kavramlar vardır. Bunlar gücü istemenin kendini gösterme şekilleridir. Hakikat söyleminin kendisi güç isteminin apaçık ortaya çıkışıdır.⁷⁷ Akılsallık kavramına dayandırılan hakikat kavramı kendini iktidarın ortaya çıkışında gösterir. Evrensel iyinin ve adaletin ortaya çıkması için bir temel olarak görülen akılsal gerçeklik, bir aldatmacadan ibarettir. Nietzsche'nin modern düşünce eleştirisinin başlangıç noktasını da burası oluşturmaktadır. Akılsal hakikat yerine sanat ve kültürün temel olabileceğini savunan Nietzsche'nin Antik Yunan'ı örnek göstermesi de bu yüzdendir.

Nietzsche'nin durduğu noktayı anlamak açısından temel eleştirilerini anlamak önemlidir. Akılsalcılıktan yola çıkılarak varılan Aydınlanma düşüncesi kabul edilebilir değildir. Eleştirilerinin temelinde bu düşünce yer almaktadır. Aydınlanmanın kabulü akıl üzerinden yola çıkılarak varılan bir hakikate, hatta mutlak evrensel bir hakikate varmayı amaçlar. Nietzsche bu kavramları kabul etmez, ona göre mutlak hakikat, edebi doğruluk gibi kavramlar var olamaz. Bu kavramlar gücü istemenin kendini gösterme şeklinden başka bir şey değildir.

Nietzsche Hıristiyan ahlakını da tıpkı modernizm gibi eleştirir, Antik Yunan dışında övdüğü ve örnek gösterdiği bir tarihsel süreç mevcut değildir.⁷⁸ Hıristiyan ahlakında tanrısal bilgi kutsanırken modernizmde bilimsel bilgi kutsanır ve bu ikisi arasında bir fark yoktur. Nietzsche'nin toplumsal yaşam için temele koyduğu ahlak sorunsalı iki ahlak biçimine göre de aynı değerdedir. Ahlak, dünyayı değerlendirme ve yorumlama biçimidir. Fakat hem Hıristiyan ahlakı hem de modern ahlak dünyayı anlama ve yorumlama bakımından yetersizdir, bir çözülme içindedir.⁷⁹ Hıristiyan ahlakının çökmesi, Tanrının yerine insanın-insan aklının geçmesi, şüphecilik ve endişe, Hıristiyan ahlakının yerine bir şey konulamaması Avrupa'yı nihilizme

⁷⁷ Metin Becermen, A.g.e, ss.3-6

⁷⁸ MetinBecermeren, A.g.e, ss.2-4

⁷⁹ A.g.e, ss.2-4

götüren sebeplerdir.⁸⁰ Nietzsche modernizm eleştirisinde devrimci düşüncelerden farklı bir yerde durur. Politik olarak ekonomik sömürü ve tahakküm ilişkilerini yorumlar fakat daha çok bunların kültür üzerindeki etkileri üzerinde durur. Kültür yaratımı için ekonomik farklar gereklidir.⁸¹ Kölelik, kültür yaratımının temelinde yer alır. Toplum içindeki ekonomik uzaklıkların varlığı kültür yaratımı için gereklidir. Aydınlanma sonucu ortaya çıkan akılsalcılığa dayanan modernliğin başaramadığı şey kültür yaratımıdır. İnsanlığın üzerinde durduğu şey kültür anlayışıdır.⁸² Bu açıdan şiddete dayalı bir politik devrim asla başarılı olmayacaktır. Çünkü insanlığın ihtiyacı bu değildir. İnsanların düşünüş şekilleri üzerine, özellikle eğitim alanında yapılacak bir devrim başarılı olabilir. Nietzsche insan doğasının modern ulus devlet politik kurumları tarafından şekillendirilmiş, mobilize edilmiş olduğunu ileri sürer. Modernizmin felaketinden kurtulmak için Nietzsche eğitim kurumlarının iyileştirilmesi yeniden düzenlenmesi gerektiğini savunur. Nietzsche'yi diğer devrimci ideolojilerden ayıran temel fark da budur. Nietzsche'nin idealindeki devlet Yunan ve Alman kültürünün sentezinden doğan uyumdur.⁸³

Deleuze, Nietzsche'ye göre nihilizmi ortaya çıkaran, tepkisel kuvvetin zafer kazanmasıdır. Tepkisel kuvvetin ortaya çıkarttığı olumsuz istenç aynı zamanda hiçlik istencidir. Deleuze bu gidişatı üç ana evreye ayırmıştır. İlkinde aşkın, duyum üstü bir dünya varlığının icadıdır. Bu Hıristiyan ahlakının etkin olduğu döneme işaret eder. İkinci evrede Tanrı öldürülür. Nietzsche felsefesinde, artık itaat edilen Tanrının yerini alan insan ve insan aklı modern dönemi belirtir. Üçüncü evre ise Deleuze tarafından edilgen nihilizm olarak adlandırılan tepkisel kuvvetin zaferinin ardından ortaya çıkmış gücün düşüş yaşadığı yaşamdır. Modernizm sonrasında Nietzsche'nin Avrupa'da gördüğü gücün düşüşü bu evredir.⁸⁴

⁸⁰ Friedrich Nietzsche, Güç İstenci, ss.26

⁸¹ Keith Ansell-Pearson, A.g.e, ss.20

⁸² Keith Ansell-Pearson, A.g.e, ss.22

⁸³ Daniel W. Conway, A.g.e, ss.43

⁸⁴ Ronald Bogue, A.g.e, ss.50

Gelenekten sıyrılmak, insanın altını dolduramadığı yasalara dayanmasına sebep olmuştur. Bu açıdan, yeni bir kültür oluşturmak, keyfi yasanın önüne geçmek anlamına gelmektedir. İnsanlığın düşünüş şekline etki edecek bir girişimde modern çöküşün önüne geçileceği fikri Nietzsche'yi kendi yerini konumlandırmaya iter: Kendini öğretmenlerin öğretmeni olarak görür, yani sistemi değiştirecek olanları değiştirecek olan kişi olarak.⁸⁵

Nietzsche toplumun yüksek bir kültür üretebilmesi için iki katmanın zorunlu varlığından söz etmiştir. Bunlardan ilki işçi sınıfı ya da zorunlu olarak çalışanlar sınıfı; diğeri ise kendi isteğince çalışanlar sınıfıdır. Bu bağlamda Nietzsche'nin neden geleneksel anlamda bir devrim öngörmeyişi açıklanmış olur. Düşünür, bu iki katman arasındaki farkın yüksek kültürü üretebilecek farkı yaratabileceğini savunur çünkü kültür toplumda oluşan farklardan doğar.⁸⁶ Bunun yanında köleler modern düzenin işçilerinden daha iyi bir konumda görülmektedir. Kölelikte dürüstlük olduğunu belirtir, bunun yanında onların daha iyi ve daha güvenli şartlarda çalıştığının da altını çizer.⁸⁷

Modernizm eleştirileriyle dikkat çeken Nietzsche yalnızca tarihi değil içinde yaşadığı zamana dair de yorumlarda bulunmuş, gelecek için de öngörülerde bulunmuştur. Eserlerinde modern insanın sıkıntılarının altını çizen düşünür, bu sorunların kaynaklarına ve çözümlerine de değinmiştir. Nietzsche bir yaşam filozofu olarak bireyi ve onun oluşunu önemser ve yüceltir. Bu bağlamda modernizmin birey üzerinde yarattığı olumsuz etkiden kurtulmak için çıkış yolları arayan filozof, modernizm öncesi ve modernizm sonrası dönemdeki ahlak anlayışını karşılaştırır.

Modern insanın nihilizm içinde olması, bir ahlak krizi ve sosyo-ekonomik ve politik bir tutarsızlıktır. Aydınlanma öncesinde devletin ve yasaların dayandığı dini öğretiler mevcuttur. Bu öğretilerden yola çıkılarak oluşturulan yasalar insanlar tarafından sorgulanmaz, bir temeli, bireyde inanç düzeyinde bir karşılığı vardır. Modern

⁸⁵ Friedrich Nietzsche, *Ecce Homo*, Dost Yayınları, Ankara, 1969

⁸⁶ Friedrich Nietzsche, *İnsanca, Pek İnsanca -1*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, ss.256

⁸⁷ Friedrich Nietzsche, *A.g.e*, ss.266

dönemde ise din kurallarının yıkılması temelsiz yasaların meydana gelmesine sebep olmuştur. Bunlar keyfi yasalardır. Modern insanın nihilizm içinde kalması, bu yasaların dayanabileceği bir temel olmamasından kaynaklanmaktadır. Devrimci ideolojilerin para-ekonomisine dayanan toplum öngörmeleri Nietzsche'ye anlamlı gelmemiştir. Bunun yerine Nietzsche bir kültür devrimi gerekliliğini savunmuştur.⁸⁸

Nietzsche, ideali olan Antik Yunan'ı örnek göstererek bir öneri tasarlamıştır. 1872 yılından itibaren verdiği konferansların da temel konusu olan eğitim kurumlarının durumu ve geleceği onun başlıca problemağıdır. Alman eğitim kurumlarında bir yapılandırma öngörmüş ve bu kapsamda çalışmalar yapılmasının kültür için gerekli olduğunu söylemiştir.⁸⁹ Dönemin Almanya'sının uygulamalarının, ekonomi politik ve silahlanma çabasının, kültür sorununu büyüttüğünü ve bunun bir yıkımla sonuçlanacağını öngörmüştür.

1.6. Nietzsche'nin Tarih Anlayışı

Nietzsche modernizmin getirdiği pozitif bilimlere olan övgüden hoşlanmamaktadır. Ona göre bilimsel bilgi, tıpkı tanrısal buyrukta olduğu gibi bireyi değersizleştirir ve karşısında elini kolunu bağlar. Sosyal bilimlerin de tıpkı pozitif bilimlerde olduğu gibi nesnel birer yapı haline gelmesi gerektiğine dair inanış da Nietzsche'yi rahatsız etmektedir. Tarih nesnel olarak yaklaşılabilir, başı ve sonu olan bir bilim değildir, olamaz. Çünkü tarih bir yorumlama şeklidir. Tarihi yazan, ya da okuyan kişinin temel hakikat varsayımlarının ve kabullerinin etkisi altından doğan bir şey bilim olmaktan uzaktadır. Nietzsche tarihi reddetmemektedir, modernitenin tarih fikrini eleştirmektedir. O halde tarihle kurulan ilişki sorundur ve gözden geçirilmesi gerekmektedir.⁹⁰

Nietzsche'nin tarih anlayışını modern tarih anlayışından ayıran en büyük özellik tarihin bir başlangıcının ve sonunun olduğu düşüncesidir. Onun tarihe bakış açısına

⁸⁸ Friedrich Ansell-Pearson, A.g.e, ss.56

⁸⁹ Daniel W. Conway, A.g.e, ss.41-42

⁹⁰ Friedrich Nietzsche, Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası, ss.42-58

göre tarihte bir son yoktur: tamamlanmışlık tarih için söz konusu değildir. Bu yüzden dönüp bakılacak, başı ve sonu net olarak görülebilecek ve bir sonuç çıkartılabilecek bir tarih bulunmaz. Tarihten alınabilecek dersler en üst en yüce örneklerle bakılarak çıkartılabilir ancak. Neredeyse bütün öğretisine yayılmış olan yeni bir bakış açısına sahip olmak gerekliliği düşüncesi tarih anlayışında da ortaya çıkmaktadır.

Nietzsche'nin tarih anlayışının anlaşılması için onun soykütük kavramına değinmek gerekir. Soykütük kavramı Nietzsche'nin felsefesini ortaya koymak için kullandığı yöntemdir. Nietzsche'nin kavramların içine sıkıştırılmış yaşamı anlama yöntemlerini eleştirmesi felsefesinin temelini oturur, bunlardan başlıcaları ahlak, hakikat gibi kavramlardır. Bu kavramları sorgular ve eleştirir.⁹¹ *Ahlakın Soykütüğü* adlı eserinde, ahlak üzerine fikirlerini ve eleştirilerini sunmaktadır. Ona göre bu kavramların nasıl tanımlandıkları değil, kim tarafından tanımlandıkları önemlidir. Bu bağlamda bu eserinde de olduğu gibi soykütük adını verdiği yorumlama yöntemini kullanır. Soykütük bir kavramı anlamak için hem tarihsel arka planını hem de kavramın doğasını anlamaktır.⁹² Nietzsche soykütüksel soruşturmasını özellikle tarihe odaklar. Tarihi ele alış biçimini yaşanan döneme bakış olarak değil, geçmiş ve şimdi arasındaki bağı, bir başka deyişle kuvvetleri yorumlama olarak görür. Nietzsche'ye kadar filozofların felsefesinin temel taşları kendinde şey olarak adlandırılan varlıklara dayandırılırdı. Nietzsche'nin soykütük kavramıyla beraber kökenin değerini ve değer kökenini araştırması, kendinde şey olan hiçbir varlığı kabul etmemesi, tüm kavramları bir yoruma ve değerlendirmeye tabi tutması onun bilgi felsefesini yansıtmaktadır. Soykütük yalnızca yorumlamakla kalmaz şey'e değer de biçer.⁹³

Tarih yasaları için uygulanan bir doğa örgütlenişinin olmaması Nietzsche için evrensel bir kültür olmamasını anlaşılır kılar.⁹⁴ Bu bağlamda kültürün gidişatını tarihe indirgemek ahlak ve dinin tartışılmazlığının eleştirilmesine yol açar. Nietzsche'nin tarihi ve kültürü ele alış şekli, ahlak ve dinin meşrutiyetini

⁹¹ Metin Becermen, A.g.e, ss.362

⁹² Philip Goodchild, A.g.e, ss.58

⁹³ Gilles Deleuze, A.g.e, ss.2

⁹⁴ Chistian Emden, A.g.e, ss.72

sorgulaması, ahlak ve dini üretilmiş birer fenomen olarak görmesine neden olmuştur. Nietzsche *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası* eserine, koyun sürüsünün mutluluğuyla insanın mutsuzluğunu karşılaştırarak başlar. Ona göre bu mutluluğun ya da mutsuzluğun sebebi hafızadır; koyun sürüsü mutludur çünkü hiçbir şeyi hatırlamaz, insan ise yaşamı boyunca bıkkınlıkla ve efkârla baş etmek zorundadır çünkü unutmaz.⁹⁵ Bu hayvanın tarihdışı yaşamıdır, insanınsa tarih dışına çıkamayan yaşamı.

Nietzsche İnsanın mutsuzluğunun kaynağı olarak gördüğü tarihi tamamen zararlı olarak görmez. Tarihsel olanı da tarihsel olmayanı da aynı ölçüde gerekli görür. İnsanın tarihten yaşam için yararlanmasıyla insan olabileceğini söyler. Bu bağlamda tarih dışılık kavramını gündeme getirir.⁹⁶ Tarih dışılık bir anlamda tarihin yaşam olmadığı kabulüyle ona bakmaya ve yorumlamaya verdiği isimdir. Tarih dışılık, bugünün değerini yok edecek olan tarihselliğin karşıtıdır, tarihe bağımlı yaşamamanın ve gözünü tarihten alıp bugüne çevirememenin adıdır. Nietzsche'ye göre tarih dışılık olmaksızın tarihe bakmak yaşamı anlamlı kılmaz hatta yok eder. Tarihsellik ve tarih dışılık bir arada olmalıdır. Tarihle anlamlı ve faydalı bir ilişki kurabilmenin yolu bu dengeyi kurabilmekte saklıdır.

Tarihle kurulan en üstün ilişki, içinde yaşadığı tarihi tarihdışılıkla algılayıp yorumlama durumudur. Nietzsche buna "tarih üstü" der.⁹⁷ Toplumda bunu yapabilen çok az insan vardır. Tarihle kurulan ilişkide ana rolü tarihdışılık oynar. İnsan tarihe ihtiyaç duyar ve ondan yararlanır fakat bunu ancak tarihdışılıkla başarabilir. Bu bağlamda Nietzsche'nin ileri sürdüğü tarih asla fen bilimleri gibi bir bilim dalı olmayacaktır. Tarih üç türde ele alınır; antısal, antikacı ve eleştirel.⁹⁸ Nietzsche bu üç türü de sorunlu olarak görür. Tarihle doğru bir ilişki kurmak için yeterli görünmez. Tarihdışılık, tarihin bir parçası olarak değil, onun dışında konumlanarak tarihe yaklaşmakla gerçekleşebilir. Bunun yanında tarihe ancak bir düşünce ışığında

⁹⁵ Friedrich Nietzsche, *Tarihin Yaşam için Yararı ve Sakıncası*, s.5

⁹⁶ A.g.e, s.9-10

⁹⁷ A.g.e, s.10-13

⁹⁸ A.g.e, s.15

yaklaşılabileceğinden ve hakikat yalnızca yoruma dayalı olduğundan, bilimsel tarih anlayışından bahsetmek mümkün değildir.

Siyasal yönetimle tarih arasında sağlam bir ilişki olmalıdır. Tarih siyasi yönetimin yol göstericisi niteliğini taşır. Yönetimin doğru hazırlanması tarihle kurulan ilişkinin sağlığına bağlıdır. Tarih, bir anımsatıcı olarak mükemmel bir öğretmendir.⁹⁹ Güç istencinin Nietzsche'nin tüm siyasi düşüncesini kapsaması ve hepsiyle ilişkili olması, tarih fikri ve açıklamalarında da görülür. Nietzsche'ye göre tarih insanlığın güç istencine hizmet eder.¹⁰⁰ İnsan amaçlarına ulaşabilmek için tarihten faydalanır, bir anlamda tarihin bilgi birikimini kullanır. Fakat Nietzsche tarihi yalnızca bilgi birikimini attırtmak için kullanmayı kastetmez hatta bu şekildeki yaklaşımı eleştirir. Burada kastettiği eyleme, yaşama katkı sağlamak amacıdır

1.7. Sonuç

Nietzsche'yi bir politik düşünür olarak ele almak, düşünürün eserleri ve fikirlerini ortaya koyuş şekli düşünüldüğünde, oldukça zordur. Düşüncelerini sistematik bir biçimde ortaya koymaması onun klasik bir filozof olmadığını gösterir fakat onun eserlerine işlemiş olan sanat dokusu, düşünürün yaşamı ve yaşama dair sorunsalları nasıl ele aldığına ipuçlarını vermektedir.

Yaşadığı dönemin de avantajını kullanarak Nietzsche, özellikle Avrupa'da yaşanan düşünsel değişim sürecini oldukça başarılı bir şekilde analiz etmiştir. Bilim devrimiyle başlayan ve Aydınlanma'nın da katkısıyla oluşan yeni dünya düzeninde bireyin içinde bulunduğu durumun değerlendirmesini yapan düşünür, onu bir bunalımın içinde görmüştür. Yaşamı ve bireyin kendini gerçekleştirmesini yücelten düşünür için bu bunalımın sebeplerini sorgulamak kaçınılmaz olmuştur. Bireyi bu bunalıma sürükleyen sebepleri ise modernizmde bulmuştur. Modernizme dair yaptığı eleştiri düşünürün siyaset düşüncesinin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır.

⁹⁹ A.g.e, s.15-18

¹⁰⁰ A.g.e, s.27

Modern devlet ve toplum anlayışının bireyi kendini gerçekleştirmekten uzaklaştırması ve onu tek tipleştirilmesi Nietzsche'nin altını çizdiği hususlardandır.

Yaşam filozofu olan Nietzsche için yaşama gerekli değeri ve canlılığı vermeyen her öğreti ve uygulama değersizdir. Hıristiyan ahlakına dair eleştirisinin ilk adımı buradadır. Fakat Hıristiyan ahlakı yerine gelen modern ahlak da bireye gerekli değeri sunmamaktadır. Tanrısal buyruk kendini bireyin eleştirisinden korur, sorgulanamaz bir konuma yükselir ve karşısındaki bireyi etkisiz bırakır. Modernite ise tanrısal buyruğun yerine bilimsel bilgiyi koyar. Bu kez sorgulanamaz olan tanrı yerine bilimdir. Tanrının buyruklarının yerini alan insan aklının üretimi olan yapay yasalar, bireye gerekli bağlılığı sağlayamadığından, bireyde bir karşılık yaratmadığından anlamsızdır. Bu bağlamda Nietzsche en azından içinde bulunduğu durumun farkında olan bireyi nihilizm içinde görmektedir.

Nihilist durumda olan birey Nietzsche için tamamen kaybedilmiş değildir, onun farkındalığı onu kurtarabilecek olan şeydir aynı zamanda. Nietzsche devrimci ideolojilerin toplum için çözüm öngördüğü ekonomik devrimlerin yerine yaşamı ve bireyi yeniden onurlandıracak, kültürü yüceltecek bir eğitim devrimini gerekli bulmaktadır. Ancak bu şekilde bireyin anlamlı bir yaşam sürecini düşünmektedir. Ahlak kurallarının zincirlerinden kurtularak özgürleşecek olan birey, ancak bu sayede kendini gerçekleştirme alanı bulmaktadır.

Nietzsche'nin en çok tartışılan kavramlarından biri olan güç istenci ise onun siyaset düşüncesi içinde öne çıkmaktadır. Bu çalışmanın temel sorunsalı olan Almanya'nın 1918-1939 yılları arasındaki politik gelişmelerinin analizinin temeline de güç istenci kavramı oturtulmuştur. Güç istencini Nietzsche, yaşamın itici gücü olan bir enerji olarak görür. Güç istenci devamlı büyüyerek kendini sürdürme eğilimindedir. Hatta öyle ki bu süreç kendini yok edene kadar devam etmektedir. Güç istencini tanımlarken Nietzsche, sanılanın aksine otoriteyi ve maddi gücü elinde bulundurmaktan bahsetmez. Nietzsche'de güç istenci etkin ve tepkisel kuvvet yaratımı sürecidir. Bu süreç ise politik otoriteyi de etkisi altına alarak devam eder.

Nietzsche'nin güç istenci, benci dönüş gibi kavramları, onun anlaşılmasını güçleştirmiştir. Nietzsche tüm eserleri ve düşünceleri ele alındığında tutarlı ve birbiriyle bağlantılı bir ağ ortaya koymaktadır. Bireye dair yaptığı vurgu onun devleti konumlandırmasında etkili olmuştur. Güç istencine dair değerlendirmesi, politik gelişmelerin anlaşılması açısından önemli bir dinamiktir. Ahlaka dair yaptığı değerlendirmelerde, Hıristiyan ahlakında gördüğü sorunları ele alıp eleştirisini sunarken, onun yerini alan modern ahlaka dair yorumlarını da ortaya koyar.

II. bölümün konusu olan Weimar Cumhuriyeti ve Nazi yönetimi Nietzsche'nin politikaya dair ortaya koyduğu düşüncelerin örneği olarak ele alınabilir. Weimar Cumhuriyeti sahip olduğu pozitif özellikler ve geniş hak ve özgürlükler barındıran anayasasına rağmen Nietzsche'nin modernitede gördüğü temel problemlerden kurtulamamış, bireye ulaşamamıştır. Güç mücadeleleri içinde olan meclis ise her ne kadar temsil hakkının yaşanmasını amaçlamışsa da beklenen desteği görememiştir. Hitler'in tarih sahnesine çıkışı ise modernizmle önemini yitiren manevi değerlerle bir arada tutulamayan topluma yeni bir değer sunulmasıyla açıklanabilir. Burada bahsedilen değer milliyetçiliktir. Halkın kendisini ait hissetmediği, Nietzsche'nin yapay olarak adlandırdığı yasaların üzerine, onları harekete geçirecek milliyetçilik olgusunu koyan Hitler, Weimar Cumhuriyeti'nin elde edemediği desteğe sahip olmayı başarmıştır.

Bir siyaset düşünürü olarak Nietzsche'nin ifade ettikleri ve kendinden sonraki döneme olan etkisi oldukça büyüktür. Modern dünyanın yorumlanması ve bireye dair yaptığı değerlendirmelerle kendisine siyaset alanında yer edinen düşünür aynı zamanda devrimcidir. Onun siyasete dair düşünceleri, bireye atfettiği değer etrafında şekillenir. Ahlak, bireyi onun yaşamını olumsuz etkilediği sürece faydasızdır. Modernizm bireyin kendini gerçekleştirme yolunda önünü keser, bu yüzden problemlidir. Güç istencinden meydana gelen birey, içindeki etkin ve tepkisel kuvvetlerin dengesini oluşturmak zorundadır. Böylece kültür yaratılır. Eğitim ve sanat kültürün en büyük taşıyıcıları olarak görülür.

Tüm bu görüşler, bu çalışmanın temel konusu olan tarihsel sürece ışık tutacaktır. Nietzsche, ütopyik, ideal olan, gerçekten kopuk değerlendirmelerde bulunmaz. Toplumun katmanlarını değerlendirerek, ekonomik sınıfların, çalışan ve işveren sınıfının kültürün üretilmesindeki yeri saptar. Değerlendirmesini bu şekilde sunar. Ne olması gerektiğini vermeden önce ne olduğunu ve önüne geçilmezse ne olacağını anlatır. Böylece felsefe tarihinde olduğu kadar siyaset düşüncesinde de kendine hatırı sayılır bir yer edinir; düşünceleri etkilidir. 20. ve 21. yüzyılın politik düşünce ve gelişmelerinde rol oynamıştır.

Bir sonraki bölümde ele alınacak olan Almanya'nın iki dünya savaşı arasındaki politik gelişmeleri, Nietzsche'nin siyaset düşüncesinin temel başlıklarına uygun olarak ele alınmıştır. Nietzsche'nin tarihe yaklaşımı göz önünde bulundurularak, bir düşünce ekseninde söz konusu tarihe yaklaşılmış, değerlendirilmiştir. Böylece üçüncü bölümün konusu olan analize ışık tutmak amaçlanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

İKİ DÜNYA SAVAŞI ARASINDA ALMANYA

Birinci bölümde Nietzsche ve onun politik düşüncesine dair bir temel oluşturulmaya çalışıldı. Düşünürün tarih anlayışı çerçevesinde ele alınacak olan Almanya'nın 1918-1939 yılları arasındaki siyasi olayları ikinci bölümde ele alınacaktır. Bu bölümde, siyasi gelişmelerin kişilerin alanında değil genel bir politik çerçeve içinde sunulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda bu tarihsel döneme bakış açısını belirleyen Nietzsche'nin siyasal düşüncesidir. Birinci bölümde ele alınan güç istenci kavramı, moderniteye dair görüşler ve gerek Avrupa'nın gerek Almanya'nın geleceğine dair yaptığı yorumlar bu bölümün temel hareket noktalarını oluşturmaktadır. Nietzsche'nin, Bismarck'ın ortaya koyduğu politikaya ve tüm ülkeyi bir savaş hazırlığı içinde yönetiyor ve buna hazırlıyor olmasına dair yaptığı eleştiriler, I. Dünya Savaşı'nın hem öncesinde hem de sonrasında politik gelişmelere ışık tuttuğu iddia edilmektedir. Bu açıdan ulus-devletleşmeyle birliğini tamamlayan Almanya'nın öncelikle bir dünya savaşına katılması, ardından seküler ve özgürlükçü anayasasıyla cumhuriyeti ilan etmesi ve bir istikrarsızlıklar dönemi sonrasında yeniden imparatorluk hayaliyle, yalnızca Avrupa'yı değil, dünyayı etkileyen bir krize ve savaşa sebep olması, Avrupa'nın Aydınlanma sonrasında yaşadığı politik ve düşünsel dengesizliğin bir özeti niteliğindedir. Nietzsche'nin ortaya koyduğu en büyük eleştiri Aydınlanma'nın doğurduğu modernitenin yapay olduğu ve Avrupa'yı bunalıma düşüreceği yönündedir. Söz konusu tarihsel dönem bu bunalımı ortaya koyan olayları içermektedir.

Bu bölümde öncelikle Avrupa'nın içinde bulunduğu duruma genel olarak değinilmiş, I. Dünya Savaşı'nın sebepleri ve politik olarak sonuçları ortaya konulmuştur. Savaş sonrası büyük yıkıma uğrayan Almanya'yı Weimar Cumhuriyeti'ne götüren sebepler tartışılmış, cumhuriyetin yapısı, toplumdaki karşılığı, anayasasının temel özellikleri analiz edilmiştir. Hitler'in tarih sahnesine çıkışı, halkın buna tepkisi ve Nazi Partisi'nin kuruluş süreci de bu bölümde genel olarak incelenmiş, üçüncü bölüme bir temel oluşturulmuştur.

Avrupa'nın içinde bulunduğu koşulların kaosa elverişli olduğu söylenebilir. Birçok tarihçi tarafından da kabul edildiği üzere, büyük bir savaşa on yıllardır gebe olan Avrupa'da özellikle imparatorlukları etkileyen ulus-devlet ideali mevcuttur. İmparatorluklar içindeki bir çok ulus devletleşme fikriyle çalkalanmaktadır ve bu amaç doğrultusunda mücadele etmeye başlamışlardır. Büyük güçler ise imparatorlukların güçlerini zayıflatmak amacıyla bu mücadelelere destek olmuşlardır. Bu durum Avrupa'da dengelerin değişeceğinin habercisidir. Bu bağlamda, yaşanan büyük savaşın sonunda, savaş sorumlusu olarak birçok yaptırıma uğratılan devlet Almanya olsa da, zamanın değişen koşulları savaşı mecburi hale getirmiştir. Avusturya-Macaristan ve Osmanlı İmparatorluğu içindeki uluslar, İtalyanlar, Çekler, Slavlar, Sırlar ya bağımsızlık için savaşımaya başlamış ya da içinde buldukları devletlerden daha geniş hak ve ayrıcalıklar talep etmeye başlamışlardır.

2.1. İki Dünya Savaşı Arası Dönemde Almanya'nın Siyasi Dönüşümü

Alman tarihi birçok açıdan yorumlanması zor bir alandır. II. Reich ve sonrası döneme dair yeni bakış açılarıyla bir görüş ortaya koyma çalışmaları ise 1960'lardan sonra ön plana çıkmaya başlamıştır. Nazizmin kökenlerine dair bu araştırmalar hem II. Reich'a hem de Weimar Cumhuriyeti tarihine ışık tutmaktadır.¹⁰¹ I. Dünya Savaşı'ndan ağır kayıplarla çıkan Almanya, savaştan önce tamamladığı birliği ve güçlü bir devlet duruşunu kaybetme tehlikesiyle yüz yüze geldi. Savaşın sonunda ordu zaten umudunu kaybetmiş ve büyük yara almıştı.¹⁰² Bu döneme bir bütün olarak bakıldığında devletin baştan sona bir savrulma içerisinde olduğu, birbirine zıt iki sisteme radikal bir şekilde geçiş yaptığı ve iki sistemle de başarılı olamadığı görülür. Modern dönemde bu çöküşün yaşanacağını öngören Nietzsche, yaşadığı dönemde Almanya özelinde de saptamalarda bulunmuş, çözüm yolunu göstermeye çalışmışsa da yaşanacak olan yaşanmış, Almanya bu dönemde sistem çöküşlerine sahne

¹⁰¹ David F. Crew, *Germans on Welfare: From Weimar To Hitler*, Oxford University Press, New York, 1998, ss.2-4

¹⁰² Alan Bullock, *Hitler: A Study in Tyranny*, Harper & Row Publishers, New York, 1962, ss.57

olmuştur. Elbette bu yalnızca devletin yönetim sisteminin değişmesi olarak kalmamış Alman halkına birçok acı ve kayıp getirmiştir.

Almanya güçlü devletlerin arasında kalmanın bedelini hem birliğini geç tamamlayarak hem de sürekli büyük savaşların içinde olarak ödemiştir. Alman birliği kurulduktan sonra Bismarck'ın politikaları sürekli savaş tehdidi altında olan Almanya'nın sürekli savunma ve taarruza hazır olma haline dayanıyordu. I. Dünya Savaşı'nın ayak seslerini duyuran Avrupa'daki kaos, Almanya'nın sürekli savaşa hazır olmasını gerekli kılmıştır. Rusya'nın Fransa'yla ittifak kurması¹⁰³ Almanya için en kötü senaryoyu oluşturmuş ve Bismarck'ın güç dengesi politikası bu ittifakın önüne geçmeyi başaramamıştır. Bu dönemde düşünce dünyasında meydana gelen değişimler ulusların kendi bağımsızlıklarını talep etme hakkına sahip olduklarını göstermiştir. Ekonomik olarak herhangi bir sıkıntı yaşanmasa bile sosyal olarak hak talep eden milletler ortaya çıkmış, özellikle sosyalist düşüncelerin ortaya koyduğu işçi hakları gibi konular gündeme gelmeye başlamıştır. Almanya, Bismarck'ın kan ve demirle yönettiği bir ülke olarak görece geniş bir işçi sınıfı barındırmaktaydı. Bu durum da ülkede sosyal demokratların, komünistlerin, işçi partisinin ortaya çıkmasına ve bu sınıfa hitap etmeye çalışmasına sebep olmuştur.¹⁰⁴

Savaştan sonra imparatorluk yerine ilan edilen cumhuriyet; siyasi, ekonomik ve halkın desteği açısından sağlam temeller üzerinde yükseltilememiş, uzun ömürlü olamamıştır. Cumhuriyetin başarısızlıklarıyla kendisine açılan yolda ivme kazanarak iktidara gelen faşist Nazi yönetimi ise devleti büyük bir yıkıma götürmüştür. Almanya'nın jeopolitik olarak kritik bir noktada bulunuyor olması, etrafının, kıtanın güçlü devletleri tarafından çevrili olması onu her zaman savaşın merkezine itmiştir. Savaş sonrasında, Versay Antlaşması taraflarınca savaş sorumlusu olduğu iddia edilen Almanya'da yaşananlar kıtanın geleceğini belirleyici bir rol oynamıştır. İmzalanan Versay Antlaşması'nın ağır şartları savaşın etkisiyle beraber ülkedeki ekonomiyi çökertmiştir. Bunun yanında psikolojik olarak yorgun düşen Alman halkı

¹⁰³ Stephen J. Lee, Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980, Dost Kitabevi, Ankara, 2014, ss.159

¹⁰⁴ Sinclair W. Armstrong, "The Social Democrats and the Unification of Germany, 1863-71", The Journal of Modern History, Vol. 12, No. 4, 1940, ss.490-496

aynı zamanda uygulanan baskının etkisiyle gerilmiş, intikam vadeden Hitler'i başa getirmiştir. Ayrıca iki dünya savaşı arasında Almanya'da yaşananları bu kadar önemli yapan şey, savaştan sonra Avrupa'nın en demokratik anayasasıyla kurulan cumhuriyetten, Avrupa'nın en vahşi faşist diktatörlüğüne evrilmiş olmasıdır. Avrupa'da 1789 Fransız İhtilali'yle ileriye doğru bir sıçrayış yapıldığına dair bir inanç mevcuttur. Fakat Hitler diktatörlüğü, 1789'un getirdiği ilerlemenin yok oluşu olarak görülmüştür.¹⁰⁵

2.2. Weimar Cumhuriyeti

9 Kasım 1918'de cumhuriyet Almanya'da ilan edilmiştir. Savaşa dâhil olan tüm devletler büyük kayıplar verse de Almanya için savaş çok daha büyük yıkımlara sahne olmuştur. 2 milyonun üzerinde asker kaybı vardır ve bunun yanında 4 milyonun üzerinde asker yaralı olarak evine dönmüştür. Savaş ekonomisi savaşla birlikte çökmüş, toplum açlığın pençesine düşmüştür. İmparatorluğun başarısızlığından faydalanarak yeni bir sistem kurmak fırsatı bulan Alman sosyal demokratları ve diğer imparatorluk karşıtları, bu girişimi devlete uygun olan ve onu refaha ulaştıran bir sistem olarak kurgulamak yerine, toplama bir anayasa ile yukarıdan aşağıya tahakküm yoluyla demokratik bir cumhuriyet kurma yoluna gitmişlerdir.¹⁰⁶

Weimar Cumhuriyeti'nin ortaya çıktığı I. Dünya Savaşı Avrupa'sı, savaşın etkisiyle, kurulacak düzen ve sağlanacak barış konularında karmaşa barındırıyordu.¹⁰⁷ Yeni bir sistemin kurulması, barışın sağlanması ve daha önemlisi barışın devamlılığının sağlanması Avrupa güçlerinin temel sorunsallarıdır. Cumhuriyet, Almanya'nın içine düştüğü bunalımda adapte olmaya çalıştığı bir dönemde ortaya çıkmıştır. Weimar döneminin istikrarsızlıkla anılmasının en temel sebebi budur, ilk topyekun savaşın kıtada yarattığı kaos, savaştan büyük kayıpla çıkan Almanya'nın imzalamak

¹⁰⁵ A.g.e, ss.229

¹⁰⁶ Gordon A. Craig, Germany 1866-1945, Oxford University Press, New York, 1978, ss.401

¹⁰⁷ Colin Storer, Weimar Cumhuriyeti'nin Kısa Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, ss.15-16

durumunda kaldığı Versay Antlaşması'nın ağır şartları ve toplumun içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik sıkıntılar, istikrarlı bir düzen kuramayan cumhuriyeti suçlu göstermiştir.

2.2.1. Versay Antlaşması ve Cumhuriyete Etkileri

28 Haziran 1919 tarihinde imzalanan Versay Antlaşması Almanya'nın savaşın sorumlusu olduğu fikrine dayanıyordu.¹⁰⁸ Üç temel ilkeye, cezalandırma, engelleme ve ödeme, dayanan antlaşma, çok ağır şartlar içeriyordu. Almanya'nın elini kolunu bağlayacak olan antlaşma kuralları, devletin tekrar Avrupa için bir tehdit oluşturmasının önünü kesmeyi amaçlıyordu. Bu amaç doğrultusunda devletin askeri kaynaklarına müdahale ediliyordu. Almanya'nın asker ve askeri mühimmat kayıpları çok büyük boyutlarda, ekonomisi savaşın da etkisiyle oldukça kötü durumdaydı. Versay Antlaşması; Alman askeri gücüne etkili bir darbe vurduğu gibi¹⁰⁹ Almanya'nın tekrar toparlanmak için ihtiyaç duyduğu ekonomik kaynakların da elinden alınmasına sebep olmuştur (yeraltı kaynakları, sanayi, tarım alanları vb). Versay Antlaşması Almanya'nın stratejik olarak önemli topraklarını elinden alıyordu. Antlaşmanın önemli noktalarından biri Alsace-Lorraine'in Fransa'ya bırakılıyor oluşudur. Jeopolitik olarak önem arz eden bu toprakların Fransa'ya bırakılması, ekonomik kayıpların yanı sıra Alman toplumu üzerinde kızgınlık yaratmıştır. Antlaşma yeni bir savaşın önüne geçmek amacıyla Almanya'nın silahsızlandırılması gerekliliği üzerine kurulmuştur.¹¹⁰ Bunun yanında devlete ağır savaş tazminatları şart koşulmuş kaldıramayacağı bir yükün altına sokulmuştur. Tüm bu şartlar altında Versay Antlaşması birçok tarihçiye göre Nazizmi doğuran sebeplerin başında görülmüştür. Versay Antlaşması Almanya'nın ayakta durmasını engelleyecek nitelikte bir antlaşma olduğundan, savaş sonrası bir çözüm metni olmaktan uzaktaydı.

¹⁰⁸ Stephen J. Lee, Avrupa Tarihinden Kesitler, ss.204

¹⁰⁹ William J. Astore, Dennis E. Showalter, Hindenburg Icon of German Militarism, Potomac Books, Inc., Washington, D.C., 2005 ss.79

¹¹⁰ Ali Erhan Tarhan, Tefik Orçun Özgün, "I. Dünya Savaşı'nın Ardından Yenidünya Düzenine Doğru: 1919 Paris Barış Konferansı", Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2016

Sosyal demokratlar, savaş sonrasında ayaklanan, Spartakistlerin önderliğinde başlayan isyanı bastırmak için harcadığı çabaya ve kazandığı zafere güvenerek anlaşmaya oturduğunda bir ödül beklentisi içine girmiştir.¹¹¹ Fakat umduğunun çok dışında olan Versay Antlaşması'yla karşılaşmışlardır. Dolayısıyla cumhuriyet hem ilk adımda orduyu siyasetin içine koymuş hem de Versay Antlaşması gibi bir yükün altına girmek zorunda kalmıştır.

Antlaşmanın sıkıntılı olduğu Avrupa'nın birçok politik düşünürü tarafından dile getirilmiş ve eleştirilmiştir. Bu bağlamda, derhal değiştirilmesi gerekliliği öne sürülmüştür. 1924'te Daves, 1930'da Young Planı Versay Antlaşması'na yapılan müdahaleler şeklinde okunabilir.¹¹² Bu planlarla Almanya sırtına yüklenen tazminat ödemeleri yeniden düzenlenirken, 1932'deki Lozan Antlaşması'yla tazminatların iptaline karar verilmiştir.¹¹³ Savaş sonrası ekonomik bunalım ve Versay Antlaşmasının tüm ağır şartlarıyla baş etmek durumunda kalan ve tüm bu kötü gelişmelerin sorumlusu olarak görülen Weimar Cumhuriyeti, antlaşmalardaki yeni düzenlemelerle birlikte ekonomik anlamda rahatlamıştır.

2.2.2 Cumhuriyetin Kurulması, Ekonomik Bunalım ve İstikrarsızlık

Dönemi

Otto von Bismarck Alman birliğini 18 Ocak 1871'de imparatorluğu ilan ederek kurmuştur. Kurulan yeni devlet birçok dinamiği bünyesinde barındıran, Prusya ordusu önderliğinde, yeni endüstri ve ticari hayatı başlayan burjuvazinin güdümünde bir ulus devlettir. Devlet özellikle muhafazar güçleri barındırmaktadır. Birinci Reich, toplumun beklentisini karşılamaktan aciz kalmıştır.¹¹⁴ I. Reich'in Amerika Birleşik Devletleri'nin liberal ulus devlet anlayışının olmamasından doğan başarısızlık II. Reich'ta Bismarck'ın politikaları çerçevesinde aşılmıştır.¹¹⁵ İkinci Reich'ta Şansölye (başbakan), etrafı düşmanlarla çevrili devleti güç dengesi

¹¹¹ William L. Shirer, A.g.e, ss.104

¹¹² Stephen J. Lee, Avrupa Tarihinden Kesitler, ss.207

¹¹³ A.g.e, ss.206-207

¹¹⁴ Fritz Fisher, Germany's Aims in the First World War, W.W. Norton & Company, USA, 1967, ss.2-4

¹¹⁵ Fritz Fisher, A.g.e., ss.6-7

politikasıyla idare etmeye başlamış, *weltpolitik* ulusal ve uluslararası arenada geçerli politika olmuştur. Almanya etrafındaki devletlerin sömürgecilik hareketiyle elde ettiği refahı görmüş ve bu ekonomik refahı Almanya için elde etmek adına girişimlerde bulunmuştur. Weimar öncesi imparatorluk döneminde şansölye geniş haklarla donatılmıştır ve imparatorluğun siyasal sorumluluğu yoktur. Şansölye, o dönemde Bismarck, devletin bakanlarını seçme hakkına sahip olduğu gibi, meclise karşı da bir sorumluluk taşımıyordu. Weimar Cumhuriyeti'nin baş aktörleri sosyal demokratlar, imparatora ve şansölyeye göre vatan hainlerinden başka bir şey değillerdi; çünkü şansölyeyi en çok eleştiren onlardı. Sosyal demokratlar Weimar döneminden önce, imparatorluk döneminde örgütlenmeye başlamışlardır ve ilk partilerini de bu dönemde kurmuşlardır. Destekçisini ve gücünü günden güne arttıran parti, Bismarck'ı rahatsız edecek düzeyde kendine yer edinmeye başlamıştır bu yüzden Bismarck sosyal demokratlara karşı politika yürütüyordu.¹¹⁶ 1875 yılında resmi kuruluşunu tamamlamayı başarmış olan Alman Sosyal Demokrat Partisi (SDP) dönemin Avrupası'ndaki en güçlü sosyal demokrat partidir.¹¹⁷ Bismarck'ın bu dönemde işçi sınıfının desteğini almak amacıyla girişimlerde bulunmasının ve sosyal devlet anlayışını benimsemeye çalışmasının arkasında da SDP'nin yükselişi ve gücünü arttırması yatmaktadır. Bismarck'ın işçi sınıfının ve büyük toprak sahipleriyle burjuvazinin desteğini almayı böylece Alman birliğini kurmayı amaçladığı görülmektedir. Alman tarihindeki her üç dönemde de, imparatorluk, cumhuriyet ve faşizm döneminde de ana amaç Alman birliğini kurmak olmuştur.

Bu bağlamda, sosyal demokratların Almanya'da Weimar Cumhuriyeti'yle birlikte ortaya çıkmadığı, imparatorluk döneminde de görece aktif rol oynadıkları görülmektedir. I. Dünya Savaşı'nın yaklaştığı dönemde özellikle gücünü ve destekçisini arttıran bir sosyal demokrat parti vardır. İmparatorluk döneminde de sisteme ve şansölyeye sürekli muhalif bir hareket içerisinde olmuşlar hatta demokrat partiye verilen desteği çekmek için şansölye karşıtı politik girişimlerde bulunmuşlardır. Bunun yanında meclisteki oyunu arttıran partinin önüne geçebilmek

¹¹⁶ Fritz Fisher, A.g.e., ss.6

¹¹⁷ Nihat Yılmaz, "Weimar Dönemi Öncesinde Meydana Gelen Siyasi Çekişmeler ve Ekonomik Krizlerin Alman Sosyal Demokrat Partisi Bağlamında Bir Değerlendirmesi", AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt XV, Sayı:1, 2013, ss.76

adına sosyal demokratlara karşı kanun çıkartılmış, böylece partinin seçime girmesi engellenmemişse de örgütlenme açısından parti faaliyetleri engellenmeye çalışılmıştır. Bismarck'ın görevden ayrılmasından sonra bu kanun da kaldırılmış, sosyal demokrat parti daha hızlı büyümeye ve oy oranını arttırmaya başlamıştır. Bunun yanında parti Avrupa devletlerince de örnek alınmış, onun tarzında partiler kurulmaya başlamıştır. Bu bağlamda, Alman Sosyal Demokrat Partisinin sahip olduğu prestije bakıldığında, cumhuriyetin ilanını bir tesadüften ibaret¹¹⁸ görmek mümkün olmayacaktır.

II. Reich döneminde şansölye Bethmann Hollweg I. Dünya Savaşı sürerken sivil bir hükümet kurarak yönetime geçmiştir. 1917'de Ludendorff ve Hindenburg idaresinde askeri bir yönetimle ülkeye hükmeder hale gelmiştir.¹¹⁹ Bu süreçte Almanya'nın diğer devletler ile olan ilişkisi sıkıntılıdır. Hem Rusya'yla hem komşularıyla ilişkileri, savaş sonrasında yeniden şekillenmeye başlamıştır. Savaş sonrası, ordusu ve donanması büyük yara almış, ayrıca kısıtlanmıştır. Müttefikleri Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'ın dağıldığı gerçeğiyle yüzleşmek durumunda kalmıştır. Baden Prensi Max tarafından da desteklenen sosyal demokratlar (SDP) ve onların karşısında duran radikal bağımsız sosyalistler (USPD) ayrıca sosyal demokratlardan ayrılan Spartakistler arasında yaşanan bir mücadele vardır.¹²⁰

Savaş sonrası yaşanan otorite boşluğu ülkede hissedilmeye başlamıştır. Baden Prensi Max yönetimi Friedrich Ebert'e bırakmıştır ve temsilciler meclisinde USPD ve Spartakistler gücü ele geçirmiştir.¹²¹ Spartakistlerden Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht gibi liderlerin önderliğinde Bolşevik Devrimi'ne eşdeğer bir devrim amaçlamıştır ve bunun için çalışmıştır. Yaptıkları protestolarda ordu güçleriyle karşı karşıya gelmişlerdir. 1919 Nisanında Freikorps tarafından rejim dağıtılmıştır. Bu sırada cumhuriyetin ilk meclisi için seçimler yapılmış ve seçilmişler Weimar'da bir araya gelmişlerdir. Berlin daha sonra başkent olarak belirlenmiştir.

¹¹⁸ William L. Shirer, Nazi İmparatorluğu Doğuşu, Yükselişi ve Çöküşü, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul, 1969, ss.65-67

¹¹⁹ Stephen J. Lee, The Weimar Republic, Routledge London and New York, 2005, ss.1

¹²⁰ John A. Moses, "German Social Policy (Sozialpolitik) in the Weimar Republic 1919-1933", Labour History, No. 42, Australian Society for the Study of Labour History, 1982, ss.82-85

¹²¹ Stephen J. Lee, The Weimar Republic, ss.4-5

Prens Max'ten görevi devralan Ebert şansölye olarak atanmış, toplanan kalabalığa Philipp Scheidemann tarafından seslenilmiş, konuşması Alman Cumhuriyetine övgülerle bitmiştir. Kurulan hükümete bütün sol partilerin ortaklığı sıfatı yüklenmiştir.¹²² Fakat cumhuriyetin 9 Kasım 1919'da ilanının ardından bile Ebert'in şansölye olarak kalması, yeni olan cumhuriyetin eski sistemden kopmadığının bir göstergesi olarak tespit edilir. Bu bağlamda cumhuriyet sistemine geçilmesi radikal bir girişim olsa da devletin imparatorluk geleneğinin izlerini taşıdığı görülür. İmparatorluğun temel makamlarından sayılan ve devlet yönetiminde etkili rol oynayan şansölye makamı da cumhuriyet sisteminde değiştirilmemiştir. Bu durum sistemin eskiye bağlı kaldığının bir diğer göstergesi olmuştur. Bununla amaçlanan, muhafazakar kesimin desteğini almak mı, yoksa bu makamın nasıl dönüştürüleceğinin bilinmiyor olması mı olduğu tartışmalı bir konudur.

Cumhuriyetin imparatorluktan devraldığı bir diğer özellik ise ordu-devlet ilişkisidir. Ordu ile kuvvetli bir bağ içerisinde olan Alman devlet geleneği, cumhuriyetin ilan edildiği ilk gün de bu gelenekten vazgeçemeyeceğini göstermiştir. Ebert ve 1.Ordu Komutanı Groener cumhuriyetin ilan edildiği gün telefonla görüşmüş; cumhuriyetin orduyu, ordunun cumhuriyeti koruyacağını sözünü birbirlerine vermişlerdir.¹²³ Bu, ordu açısından bakıldığında, onu kurtaran, yeni sistemde yerini garanti altına alan bir görüşmedir fakat cumhuriyet için aynı durum geçerli değildir. Ebert, Spartakistlerin öncülüğünde başlamış olan isyan ateşini söndürmede ordu desteğini arkasına alabilmek için orduya güvence vermiştir. Böylece cumhuriyet içinde ordunun imparatorluk döneminden devam eden varlığına ve devlet içindeki önemli konumuna dokunulmamış, ordu cumhuriyete uygun hale getirilememiştir. İmparatorluğun en önemli uzuvlarından birine sahip çıkmak olarak değerlendirilen bu adım, cumhuriyetin ömrünün uzun olmayacağını daha ilk günden bir göstergesidir.

Sosyal demokrasi kendini özellikle sanayileşmiş işçi sınıfı oluşmuş toplumlarda gösterir. Almanya, I. Dünya Savaşı öncesi yapılan atılımla sanayi yarışına katılmış

¹²² Colin Storer, A.g.e, ss.51

¹²³ William L. Shirer, A.g.e, ss.98-99

ve ana aktörlerden biri haline gelmiştir. Öyle ki dönemin süper gücü İngiltere tarafından rakip olarak görülmüştür. Savaş sonrası büyük yaralar alan ve büyük ekonomik krizlerle baş etmeye çalışan Almanya’da Weimar sonrası sosyal demokratların örgütlenerek güç kazanması savaş öncesi dönemde sanayinin gelişmesiyle ilişkilidir. Sosyal demokratlar Almanya’da I. Dünya Savaşı’ndan önce güç kazanmaya başlamışlardır. Siyasi ve askeri gücün çevresinde şekillenen siyasallaşma Weimar döneminde de siyasal partilerin çekişmelerinde kendini göstermektedir. Cumhuriyet öncesinde halktan büyük destek görmesine rağmen SDP’nin ve cumhuriyetin halk karşısında, yaşanan olumsuzlukların ve ekonomik buhranın sebebi sayılmasının en önemli nedenlerinden biri, partinin I. Dünya Savaşı’na girmek üzere olan Alman Devleti’nin durumunu eleştirmek yerine savaşa destek vermesi ve bir anlamda savaşa girmesine sebep olmasıdır. Bu bağlamda SDP’nin bu tutumuna karşı çıkıp, Alman Komünist Partisini kuran, SDP’nin karşısında yer alarak, muhalefet görevini üstlenen ve bu konumda cumhuriyet döneminde de kalan Spartakistler olmuştur. Almanya’da yaşanan gelişmelerin, kurulan partilerin, Spartakistlerin ve Weimar Cumhuriyeti’nin ilanının ışığında bir devrim yaşanıp yaşanmadığı tartışmalı bir konu olmuştur. 1918’de liberallerin anayasal bir düzenleme girişiminde bulunması ve 1919’da Bolşevik tarzında bir devrim girişimi tam anlamıyla bir devrim değildir. Biri yukarıdan aşağı biri aşağıdan yukarı yapılmaya çalışılmıştır.¹²⁴

SDP’nin imparatorluk döneminde, işçi sınıfına sahip çıkması ve sosyal haklar konusundaki ısrarcılığı onu bir sol kanat partisi yapsa da, savaş başındaki ve sırasındaki tutumu, onu ortaya yakın bir pozisyona sokmuştur. SDP’den boşalan alanı Komünist Parti doldurmuş, işçi sınıfıyla daha yakın ilişkiler kurmayı başarmış, Bolşevik devrimini sahiplenemeyecek konumda olan SDP’ye karşı da devrimi desteklemiş, cumhuriyetin ilanından sonra da Bolşevik devriminin izinde bir devrim amaçlamıştır.

2.2.3. Weimar Anayasası

¹²⁴ Stephen J. Lee, The Weimar Republic, ss.3

Cumhuriyet, halkın isteği ve mücadelesiyle uzun bir sürecin sonunda ilan edilmemiştir, savaş sonrasında ülkenin içine düştüğü sıkıntılı duruma karşı bir anlamda başkaldırı olarak bir anda ilan edilmiştir.¹²⁵ Bu başkaldırının halktan gelen bir istek ve baskıyla oluşmamış olması, halkın sistemi anlamamasına ve cumhuriyetin devraldığı sıkıntılı ve istikrarsız durumun sorumlusunun cumhuriyet olarak görölmesine sebep olmuştur. Ülkede gücü elinde tutmak isteyen ve sistemi dönüştürmek isteyen liberaller, sosyal demokratlar ve muhafazakârların birbirleriyle çatışma içinde olsalar bile Weimar anayasası tüm grupların isteklerini karşılar nitelikteydi. Buna rağmen savaş yorgunu halkın yaşadığı ekonomik sorunların sorumlusu olarak cumhuriyetin tutulmasının önüne geçilemedi.¹²⁶

Halktan yeterince destek ve ilgi görmemesine rağmen Weimar anayasası zamanın en demokratik ve hak ve özgürlükler konusunda en ilerici anayasa olmasının yanında temsil hakkının en üst boyutta uygulanmasını amaçlayan bir toplumsal sözleşmedir. Bunun yanında sanayi, toprak ve kamu alanında birçok reform öngörmüş, bu alanlara ağırlık vererek savaştan büyük yara almış Almanya'yı kalkındırmayı amaçlamıştır.¹²⁷ Fakat güçlü bir hükümet kurulamadığından ve meclis yalnızca güç mücadelesinin merkezi olmaktan kurtulamadığından bu reformlar öngörölüğü gibi gerçeleştirilememiştir. Bu sebeple devlet özel sektörün gerisinde kalmıştır. Ayrıca otorite konusunda sıkıntılar yaşamış ve orduda bile istediği etkiyi oluşturamamıştır. Tüm bu başarısızlıklar halkın gözünde cumhuriyeti itibarsızlaştırmış, yeni bir arayışa girmelerine sebep olmuştur.

Weimar Cumhuriyeti'nin anayasası teorik ve pratik olarak politik açıdan birçok çelişki barındırıyordu.¹²⁸ Teorik olarak bakıldığında, bulunduğu zaman ve koşullarda Avrupa'nın en demokratik anayasasıdır fakat pratikte, teoride temel alınan liberal prensipler uygulamaya koyulamamıştır. Anayasa Profesör Hugo Preuss tarafından

¹²⁵ Colin Storer, A.g.e, ss.43

¹²⁶Michael Stolleis, "Judicial Review, Administrative Review, and Constitutional Review in the Weimar Republic", Ratio Juris, Vol. 16 No. 2, 2003, ss.266-268

¹²⁷ A.g.e, ss.82

¹²⁸ Stephen J. Lee, The Weimar Republic, ss.17

yazılmıştır. 1919 yılında Weimar’da kabul edilmiş ve yürürlüğe konmuştur. O zamana kadar bu denli demokratik ve liberal bir anayasa yoktur, bu bağlamda, Weimar anayasası öncüdür. Zamanın anayasalarından beslenmiş, İngiltere, Fransa, Amerika ve İsviçre anayasalarının belirli bölümlerini devşirmiştir. Anayasaya göre iki meclis bulunmaktadır bunlardan ilki ülkenin tamamını temsil eden vekillerin bulunduğu *Reichstag*, ikincisi eyaletlerin ayrı ayrı temsil edildiği *Reichsrat*’tır. Egemenliğin halka ait olduğu görülür. Temsil sistemiyle mecliste halkın tüm kesimlerinin temsil hakkı bulabilmesi amaçlanmıştır. Bunun yanında anayasa karşısında hiç kimseye ve sınıfa ayrıcalık tanınmamıştır, eşitlik esas prensiplerden biridir. İfade özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğü de anayasayı kişisel haklar bakımından bir üst seviyeye taşımaktadır. Fakat anayasanın devşirme oluşu, yasa maddelerinin detaylardan yoksun olmasına ve anlaşılabilirliğine leke sürmektedir.¹²⁹

Weimar anayasasının temsil konusundaki hassasiyeti, kurulan hükümetleri olumsuz etkilemiştir. Nispi temsil şartı bulunan anayasa¹³⁰ doğrultusunda, temsil alanının genişlemesi ve tüm halkın temsil edilmesi amaçlanmıştır. Demokratik olmak konusunda büyük bir adım olan nispi temsil, çok düşük yüzdelerle oy almış olan partilerin dahi mecliste kendine yer bulmasına ve meclisin haddinden fazla partiyle dolmasına sebep olmuş, bu da güçlü bir iktidar partisinin ortaya çıkmasının önünü kesmiştir. Cumhuriyet aşağıdan yukarı yapılan bir istek sonucu ortaya çıkmadığından halkın desteğinden yoksundur.¹³¹ Bu bağlamda cumhuriyet, iktidara sahip olmak isteyen liberaller, sosyal demokratlar ve muhafazakârlar arasındaki bir güç mücadelesi olarak görülür. Halkın desteğinin yokluğu, nispi temsil sisteminin meclisi küçük partilerle doldurması, ülkenin refahının düşünülmesi yerine iktidarı ele geçirme mücadelesinin yapılması kurulan yeni sistemin kalıcı ve istikrarlı olmasını engelleyen en büyük sebeplerdir.

Weimar Cumhuriyetine yapılandırılan istikrarsız sıfatı, Hitler’in faşist yönetiminin yükselişine sebep olarak gösterilmiştir. Tarihçilerin bu bakış açısı cumhuriyet

¹²⁹ Alfred Reckendrees, “Weimar Germany: the First Open Access Order that Failed?”, Published in: Constitutional Political Economy, No:26, 2015, ss.2-4

¹³⁰ Colin Storer, A.g.e, ss.75

¹³¹ A.g.e, ss.77

üzerine yapılan incelemelerle günümüzde değişiklik göstermeye ve bu dönem bağımsız bir alan olarak incelenmeye başlanmıştır. Günümüzün en demokratik anayasalarıyla bile kıyaslandığında Weimar anayasası önemli bir metindir ve dönemine göre çok ilerici bir sözleşmedir. Bu bakımdan cumhuriyetin kaçırılmış bir şans olarak değerlendirilmesi anlaşılabilir olur. Bu durumun ortaya çıkmasının sebeplerinden biri, cumhuriyeti kuran farklı ideolojik grupların muhalefet haklarını ve güç arzularını hükümet yerine cumhuriyete yöneltmesi olarak görülür. Liberaller ve daha sonra onlardan ayrılan sosyal demokratlar, bunun yanında Marksist bir devrim öngören Spartakistlerin muhalefeti, hükümetleri zayıflatmış, başarısının önüne geçmiştir ve bu durum cumhuriyetin başarısızlığı olarak görülmüştür. Sistemin yeni olması, toplumda suçlanacak odağın kurulan iktidar olması gerektiğinin anlaşılmasının önüne geçmiş, direkt sistemin suçlu ilan edilmesine sebep olmuştur. Savaş sonrasında devletin kalkındırılması için, ortaya çıkan bunalımın, ekonomik sorunların, devlete yüklenen psikolojik baskının aşılması gerekti. Politik muhalefet, ekonomik sorunlar,, Versay Antlaşmasıyla ülkenin omuzlarına yüklenen yüklü tazminat Weimar Cumhuriyeti'nin başarısının tartışılmasını zorlaştırır. Cumhuriyete zayıf ve istikrarsız denilebilmesi için tüm bu şartların değerlendirilmesi gereklidir.¹³²

Weimar anayasasındaki nispi temsil hakkıyla en düşük yüzdelerde oylara sahip olan partilerin bile mecliste sandalye şansının olması, imparatorluk döneminde var olan üç sınıf sistemine ve geliri fazla olanın temsil hakkının fazla olmasına tepki olarak görülebilir. Sosyal Demokrat Partinin, imparatorluk döneminde yaşadığı sıkıntıları, cumhuriyet döneminde engellemeye çalıştığı görülür. Bu girişim aynı zamanda demokrasiyi güçlü kılma çabasıdır. Anayasanın demokratik yönünün uygulama yönünden eksik kalması Almanya'nın savaş sonrası içinde bulunduğu sosyo-ekonomik bunalım ve SDP-KDP arasındaki çekişme Nasyonal Sosyalistleri destekler nitelikte bir rol oynamıştır.

¹³²Peter Fritzsche, "Did Weimar Fail?", The Journal of Modern History, Vol. 68, No. 3, The University of Chicago Press, 1996, ss.634-636

Weimar anayasasının Nazilerin iktidara gelmesine sebebiyet verecek açıklarının başında seçim sisteminin tek başına güçlü bir iktidara engel olmasıdır. Mecliste sürekli bir çoğunluk sağlanamadığından meclis bir kaos ortamına dönüşmeye ve güç mücadelelerine sahne olmuştur. Meclisin içindeki tartışmalardan, devletin içinde bulunduğu sıkıntılara sıra gelmemiştir. Bir diğer nokta ise, anayasada olağanüstü durumlarda başbakana (şansölyeye) olağanüstü yetkiler tanınmasıdır.¹³³ Böyle bir yetkiyle başbakan meclisin önüne geçebiliyor, devleti tek başına yönetebilecek gücü anayasadan almış oluyordu.

2.3. Nazilerin Yükselişi

1960'lardan itibaren yeni tarih okumaları Nazizm dönemini Alman tarihi açısından bir gerileme olarak görmüştür. Bu dönem Avrupa'da görülen liberal parlamenter sistemin karşısında, Prusyalı Junker sınıfının da etkisiyle Alman orta sınıfının önü açılmamış, Almanya etkili bir işçi sınıfından mahrum kalmıştır.¹³⁴ Cumhuriyetin politik istikrarsızlığı, savaşın mirası olan halkın psikolojik ve sosyolojik durumu, ekonominin gitgide kötüleşmesi ve enflasyonun sürekli artışı halkın devlete olan güvenini azaltmış, memnuniyetsizliğini arttırmıştır. Böylece halk, yeni bir arayışta olmuş, kendilerine umut vadeden Hitler yükselişe geçmiştir.

Nazileri iktidara taşıyan asıl sebep, Almanya'da oluşan aşırı bir milliyetçilik hareketi ve desteği değildir. Cumhuriyet döneminde etkili olan sosyal demokratların ve komünistlerin sürekli çekişmesi ve güç mücadelesi içerisinde olması, devletin yaşadığı ekonomik sorunlarla birleşmiş halk tarafından suçlu bulunmuşlardır. Böylece halkın aşırı milliyetçi olmayan kısmı dahi, tüm bu bunalımlı yılların sorumlusu olarak görülen sol cephe yerine Nazileri bir alternatif, bir anlamda sola ceza olarak değerlendirmiş ve desteklemiştir. Nazilerin oyunu birden

¹³³ Burak Çınar, "İkinci Dünya Savaşında Almanya'nın İki Cepheli Savaş Sorunu", Güvenlik Stratejileri Dergisi, Sayı:20, 2014, ss.167

¹³⁴ David F. Crew, A.g.e. ss.3-5

yükseltmelerinin (1933'te %43.9) altındaki en temel sebep bu olarak görülmektedir.¹³⁵

Almanya'nın birliğini tamamlamasının öncesinde ve sonrasında devletin en büyük problemi askeri güç ile politik güç arasındaki çekişme ve otorite sorununun olmasıdır.¹³⁶ Devletin ana gücü olmaya çalışan iki güç odağı Alman birliği kurulmadan önce de, imparatorluk döneminde de, cumhuriyet döneminde de otorite sorunu yaşamıştır. Nazi partisinin büyük bir güç olarak ortaya çıkmasının en önemli sebeplerinden biri de bu iki gücü bağdaştırmayı başarabilmiş olmasıdır.

Almanya'nın jeopolitik konumu, orduya özel bir ihtiyaç atfetmektedir. Avrupa'nın en güçlü devletlerine ve çekişmeli topraklarına komşu olması ve bunun yanı sıra kıtanın merkezinde yer alması tehditlere açık bir hale gelmesine sebebiyet vermiştir. Devletin sürekli tehditlere açık olması, kendisini sürekli koruma ihtiyacını doğurmuştur. Bu bağlamda ordu Almanya için stratejik olarak oldukça önemlidir. Almanya'nın, kıtanın en etkin devleti Fransa'nın komşusu olması, Rusya'nın Avrupa'ya açılan yolunun üzerinde olması Almanya'yı bir ordu devlet haline getirmiştir. Alman birliğinin tamamlanması sürecinde de yaşanan bu tehdit durumu Alman İmparatorluğu'nu kuran Bismarck'ın tüm iç ve dış politikasının merkezinde yer almıştır. İmparatorluk bir güç dengesinde kurulmuştur. Alman toplumundaki askeri gücün yeri tarih boyunca süregelen bir önemde olmuştur. Ordu-millet anlayışına yakın bir düşünce sistemi mevcuttur. Bismarck'la beraber ordu, devlet içinde olan yerini sağlamlaştırmıştır. Fakat cumhuriyet döneminde durum askeri güç için tersine dönmek tehlikesiyle karşılaşmış, devlet politikasında bulunan stratejik konumdan mahrum kalmaya başlamıştır. Tüm cumhuriyet döneminde durum bu şekilde devam etmiş hatta Hindenburg başkanlığı sürecince huzursuzluk askeriye içerisinde artmıştır. Hitler'in vaat ettiği askeriye hak ettiği konuma ve güce ulaştırma, ordu için oldukça ikna edici ve yıllardır içinde bulunduğu baskı ve prestij kaybından kurtulma yolu olarak görülmüştür. Hitler'in ordu desteğini sağlaması da

¹³⁵ Nihat Yılmaz, A.g.e, ss.84-86

¹³⁶ Peter Paret, Makers of Modern Strategy From Machiavelli to The Nuclear Age, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1986, ss.306-321

bir anlamda kendi başarısı değil, cumhuriyet sisteminin bir sonucudur. Ordu içinde Hitler'in söylevinden rahatsızlık duyanlar olmuşsa da, gerek Hitler'in vaatleri gerek onun Alman Birliğini kurarak devlete eski gücünü kazandıracak kişi olarak görülmesi ona karşı çıkmamalarını sağlamıştır. Bunun yanında Alman devletinde hükümet-ordu güçleri arasındaki dengenin dramatik öneme sahip oluşu, Hitler'in orduyu eski konumuna kavuşturacağına dair vurgusunu önemli kılar. Bu vurgu ordunun Hitler'i desteklemesini sağlamıştır.

İmparatorluk döneminde savaşa karşı durmamış olan sosyal demokratlara tepki olarak partiden ayrılan Spartakist hareket ülkede bir devrim ateşi yakmak ve Bolşevik tarzında bir devrim yapmak istemişlerdir. Birinci Dünya Savaşı başlamadan önce sosyal demokratların savaş destekçiliği yapmaları bu hareketin başlangıcını oluşturur çünkü spartakistler savaşa karşıydılar, bunu emperyalist bir hareket olarak görmüşlerdir.¹³⁷ Sosyal demokrat parti içinden ayrılmışlar ve halktan destek toplamaya çalışmışlardır. Bu hareket yeterli destekçi toplayamamış cumhuriyet döneminde de iktidara sahip olamamışlarsa da muhalefet görevini üstlenmişlerdir. Nazilere karşı tutumları da buna benzerdir. Faşizm karşısında da burjuva yönetimi karşısında sergiledikleri duruşu sergilemişlerdir ve bu da Hitler'in karşısında durmalarına neden olmuştur. Böylece Hitler'in karşısında çok fakat etkisiz düşmanları oluşmuştur ve bu düşmanlar birbirleriyle de çatıştıklarından Hitler'in önünü açmıştır.

Nazilerin karşısında bir birlik olarak duramayan sol cephe, sosyal demokratlar ve komünistler, birbirleriyle çatışarak bir anlamda Nazilerin işini kolaylaştırmış, iktidara giden yolda Nazilerin karşısında güçlü bir partinin var olmasını engellemişlerdir. Nazileri halk karşısında yücelten bir başka durum da Nazi politikasının sıradan insana önem addediyor, ona güç vaat ediyor oluşudur. Cumhuriyet hükümetleri karşısındaki durumu, yıllardır yaşanan ekonomik bunalım

¹³⁷ Burak Çınar, A.g.e, ss.155

ve savaş düşünöldüğünde, halkın Nazilerde umut görmesi; tarih boyunca aynı şartlar altında kalmış toplumların radikalleşmesi gibi normal bir durumdur.¹³⁸

Dış borçlanma Almanya için savaş sonrasındaki bir başka büyük problemdir. Savaş ekonomisinde bir canlılık gören devlet, savaş sırasında daha fazla mali desteğe ihtiyaç duymuş, devletin içinde bulunduğu buhran sebebiyle de bu mali gücü dış borçlanma yoluna giderek çözmeye çalışmıştır. Kısa vadede çözüm sağlayan dış borçlanma savaş sonrasında durumu uzun vadede daha kötü etkilemiştir. Alman para birimi markın uluslararası alanda değer kaybetmesine sebep olan bu gelişmeler, devleti cumhuriyet döneminde enflasyonla uğraşmak zorunda bırakmıştır.

2.3.1. Hitler'in Sahneye Çıkışı

Nasyonal-Sosyalist Parti'nin temelleri İşçi Partisi'ne dayanmaktadır. Hitler'in partiye katılması ve temel amaçlar doğrultusunda yapmaya çalıştıkları kendi içinde tutarlı bir yol izlemektedir. Ekonomik bunalımın sebebi ve askeri ilerlemenin önünde duran engel olarak görölen Versay Antlaşması'nın iptali temel amaçların arasında yer almaktadır. Bunun yanında Alman milliyetçiliği çerçevesinde, sadece Almanların vatandaşlık sahibi olabilmesi gerektiğine inanmışlardır.

Hitler'in Yahudi karşıtı görüşleri Viyana'da yaşadığı gençlik yıllarında yerleşmeye başlamıştır.¹³⁹ Bu konuda en çok etkilendiği ve düşüncelerini parti programını oluştururken kullandığı Dietrich Eckart ve Alfred Rosenberg Yahudilerden arınması gereken bir Alman devleti fikrini savunuyorlardı.¹⁴⁰ Onlara göre Yahudiler dünyayı faiz esaretine sokmuş, para hırsının yayılmasına sebep olmuştur. Avrupa'nın temellerini ortadan kaldırmaya çalıştıklarını bunu da sosyal demokrat liderler arayıcılığıyla yaptıkları da Eckart ve Rosenberg'in fikirleri arasındaydı. Onlardan etkilen Hitler, parti programını bu düşünceler ışığında düzenleme yoluna gitmiştir.

¹³⁸ Gordon A. Craig, A.g.e., ss.569-570

¹³⁹ Alan Bullock, A.g.e., ss.45-49

¹⁴⁰ Stefan Breuer, Milliyetçilikler ve Faşizmler: Fransa, İtalya ve Almanya örnekleri, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, ss.202

Parti programının el vermediği tedbirleri almakta da Hitler hiçbir sakınca görmemiş, Yahudileri devletten tamamen uzaklaştırmak gibi aşırı bir fikre inanmıştır.¹⁴¹

Hitler devrim için yöntemine oldukça kafa yormuştur. 1923 Münih Putsch¹⁴² (birahane darbesi) Hitler'in ilk yönteminin pratiğe dökülmüş halidir. Bir komplo düzenlemeye çalışan fakat bunda başarısız olan Hitler, yöntemini değiştirerek mevcut sistemin kendisine sunduğu imkânlardan yararlanmışır. Hitler'in hiç değiştirmedığı şey saldırgan üslubu ve amaçlarını hiç saklamayan söylevleridir. Başarısız birahane darbe girişiminde olduğu gibi askeri ya da güç kullanımına dayanan bir girişim yerine, mevcut şartların izin verdiği ölçülerde siyaset arenasında güç kazanmaya çalışmıştır. Kolektif iktidar¹⁴³ tasarımı, Hitler'in yalnızca elinde tutmak istediği şeyin güç ve her zaman daha fazla güç olduğunu gösteren bir tasarımıdır. Bu tasarıda, güçlü olanın yola devam edebilmesi ve lidere ne kadar biat ederse o kadar güçlü olmasını yansıtıyordu. I. Dünya Savaşı'nda orduya giren Hitler için bu dönem gelecekteki liderliği açısından bir dönüm noktasıdır. Hitler hem orduyu yakından tanımış hem Alman ordusuna olan bağlılığını güçlendirmiş hem de savaş sonrasında ordu için çalışarak arasındaki bağı hep güçlü tutma şansını yakalamıştır.¹⁴⁴ Savaş sonrası yenilgiden sorumlu tutulan ihanet içindeki Yahudiler de Hitler'in gelecek yıllardaki kininin pekişmesine neden olmuştur.

Hitler'in en büyük avantajlarından biri halkın içinden gelmiş olmasına dayanır. Bir sınır kasabasında dünyaya gelen Hitler, Avusturya ve Almanya arasında neden böyle bir sınıra ihtiyaç duyulduğunu anlamlandıramaz.¹⁴⁵ İmparatorluk vaadi ve Büyük Almanya hayali Hitler'in küçük yaşında bu iki ülkenin arasındaki anlamsız sınırla aklına yerleşmiştir. Hitler'in halkın içinden gelmesi ve onların sorunlarını paylaşıyor olması ilerleyen yıllarda onlara hitap ederken kullanacağı dil ve aygıtları belirlemede kaynaklık yapmıştır. Nietzsche'nin güç istenci kavramında olduğu gibi kendini yok etmeye ve yeniden yaratmaya götüren olaylar zincirinde Hitler'in konumu Avrupa'da

¹⁴¹ A.g.e, ss.203

¹⁴² Stephen J. Lee, Avrupa Tarihinden Kesitler, ss.230

¹⁴³ A.g.e, ss.233

¹⁴⁴ William L. Shirer, A.g.e, ss.70

¹⁴⁵ A.g.e, ss.26

bir sahtekârın başa geçmesi gibi algılansa da Almanya’da durum tam tersidir. Halkın hatırı sayılır bir kesimi onun tanrı tarafından seçilip Almanya’nın başına gönderildiğini inancını paylaşmıştır.¹⁴⁶

Hitler’in halka hitap etmek konusundaki büyük başarısının kaynağı da kendisinin halkın içinden geliyor olmasında yatıyordu. Bunun yanı sıra gençlik döneminde ülkede kendine bir kitle edinmiş olan ve bu konuda Avrupa’daki en başarılı partilerden biri olarak kabul edilebilecek olan sosyal demokratların yayınlarını özellikle takip etmiştir. Aktif olarak siyasetin bir parçası olmadan önce başladığı bu takip hem onun hitap dilini geliştirmiş hem de sosyal demokratların tabanının eksikleri ve talepleri konusunda bilgilendirmiştir. Bunun yanında particiliği ve örgütlenmenin nasıl bir organizma olduğunu anlamaya çalışarak sosyal demokratların halk üzerinde yaratmaya çalıştığı hareketlenmeyi nasıl başardıklarını gözlemlemiştir. Böylece hem manevi duygu ve kavramların siyasal söylem kullanmadaki önemini hem de fiziksel bir güç elde etmesi gerektiğinin ayırımına vardı. Eğer bir siyasal hareket yaratmak istiyorsa bunun için arkasında onun peşinden gelecek ve onu meşru kılacak bir halk hareketinin olması gerektiğini biliyordu.¹⁴⁷

Naziler Alman milliyetçiliğini vurgularken aynı zamanda halkın desteğini almak ve inancını sağlamak için kültürü bir araç olarak kullanmışlardır. Otto Bauer, faşizmi ortaya çıkaran sorunları üç ayrı başlık altında incelemiştir.¹⁴⁸ İlk aşama toplumun savaş sürecini yaşamasıdır. Bu toplumu derinden sarsan ve toplumun sınıfları arasındaki farkı arttıran bir durumdur. Bunun yanında burjuvaziye de ekonomik olarak etkileyen bir süreçtir. İkincisi ve ilk sebebin doğal sonucu olan ekonomik krizlerdir. Savaş yorgunu ve üstelik savaştan yenik çıkan devletin yaşadığı ekonomik sıkıntılar, toplumda radikalleşmeye sebep olur. Bu iki durumun sonucunda burjuvazinin yaşadığı sıkıntıdan kurtulmak için alt sınıfa, işçi sınıfına baskı yapması bu iki sınıfı karşı karşıya getirir ve toplumdaki gerilimi arttırır. Almanya’daki tüm bu uygun şartlar altında başlangıç olarak Nazi düşüncesine aykırı yayınlar ortadan

¹⁴⁶ A.g.e, ss.25

¹⁴⁷ Gordon A. Craig, A.g.e., ss.560-565

¹⁴⁸ Stefan Bauer, A.g.e., ss.90

kaldırılarak itibarsızlaştırılmıştır. Buna üniversite öğrencilerinin dev yığınlarla kitap yakmaları da eklenmiştir. Hitler iktidara geldikten çok kısa bir süre sonra Goebbels'in yönetimi altında Alman Kültür Odası kurulmuştur.¹⁴⁹ Burası, kültüre dair tüm üretimlerin kontrol altına alınması ve Nazi propagandası yapabilmek amacıyla kullanılmıştır. Kültür odası branşlara göre kollara ayrılıyordu ve tüm sanatçılar üretim yapabilmek için üye olmak zorundaydı. Üyeliğe, yani Nazi ideolojisine aykırı bir üretimde bulunursa üyelikten atılıyor ve eserleri yayımlanmıyordu.

Hitler meclise girme sürecinde çok büyük kitlelere konuşma yapmış böylece onlara ulaşma şansı yakalamıştır. Motivasyonu, ikna ediciliği ve inandırıcılığı bir hayli yüksek olan Hitler'in en büyük silahı budur. Bunun yanında Hitler düşmanlarını en başından belirlemiş ve saklamak için hiçbir zaman çaba harcamamıştır. Tüm konuşmalarında Marksistler, Yahudiler düşman koltuğunda oturuyor, Hitler bu şekilde kendi konumunu düşmanlarının üzerine basarak yükseltmeye çalışıyor; başarılı da oluyordu. Hitler iktidara gelmeden önce bile güç elde ettiğinde yapmak istediklerini saklamamıştır. Nasyonal sosyalist hareketin bir savaşla kazanacağı zaferden¹⁵⁰ ve Avusturya ile birleşilmesi gerektiğinin her daim altını çizmiştir. Böylece Hitler önüne çıkan fırsatları değerlendirip iktidarda sahip olduğunda yaptıkları sürpriz değildir.

Nazilerin 1928 seçimlerinden itibaren sürekli oyları artmıştır. Meclise girmeyi nispi temsil sisteminin en düşük yüzdelerin bile sandalye hakkı olmasından faydalanarak başaran Naziler, her seçimde bir öncekinin çok daha üstünde oy alarak meclisteki gücünü arttırmıştır. Bu dönemde Hitler, başkan olarak Hindenburg'un karşısına aday olarak çıkmış, Hindenburg karşısında bir zafer elde edememişse de oyunu ilk seçimden ikinci seçime arttırmıştır. Başkan olamayınca, şansölye olmayı amaçlamış ve başarmıştır. 1933'te Hitler artık Weimar Cumhuriyeti'nin şansölyesi olarak göreve başlamıştır. Hitler'in şansölyelik yolunda iki büyük yardımcısı vardı; ilki Büyük Buhran ikincisi istikrar yakalamayı başaramayan meclis. Büyük Buhran'la

¹⁴⁹ William L. Shirer, A.g.e, ss.384

¹⁵⁰ A.g.e, ss.274

halk aşırı sağa kaymış Weimar Cumhuriyeti'ne olan güven de ciddi bir şekilde sarsılmıştır. Bu durumundan tabi olarak merkez partileri etkilenmiştir.

Hitler, devleti bu sistem içerisinde yönetmek isteyen bir lider olmadığını her fırsatta, seçildikten önce ve sonra dile getirmiştir. Amacı mevcut anayasayı ortadan kaldırmak ve devletin sistemini değiştirerek devletin başına geçmektir.¹⁵¹ Buna devrim diyordu ve Nazi devrimi Hitler'in şansölye seçilmesinin akabinde başlamış oldu. Hitler kendisini dokunulmaz yapacak konumu yine Weimar anayasasını kullanarak kazanmıştır. 1925 ve 1926 büyük buhranı arasında yaşanan ekonomik rahatlama süreci cumhuriyete ve sosyal demokratlara rahat bir nefes aldırırken Hitler'in faaliyetlerini ve partisinin genişleme amaçlarını da olumsuz etkilemiştir.¹⁵² Hitler bu durumun değişeceğini öngörerek pes etmeden çalışmalarına devam etmiştir. Bunun yanında Almanya'nın dış borçlarının ve 1925–1929 yılları arasındaki refahın kaynağı Amerika Birleşik Devletleri'ydı. Almanya'nın kendini toparlamasına destek olan ABD, bir yandan da kendisine olan bağımlılığını her geçen gün artan borçla sağlıyordu. Bu bağlamda rahat bir nefes alan sanayi ve ticaret kolu aynı zamanda Hitler'in kendisine destekçi toplamayı öngördüğü alan olduğu için bu dönem Hitler açısından verimli değildir.

Hitler'in zafer kazanması ve atmak istediği adımları kolaylıkla atıyor olması, amacının ne olduğunu ve hangi yolu izlemesi gerektiğini biliyor olmasına dayanıyordu. Şansölye seçildikten sonra anayasa maddelerini, başka tehditler öne sürerek küçük değişikliklerle lehine çevirmeyi, devletin dokunulmaz başbakanı olmayı başarmıştı. Daha sonra izlemesi gereken yol toplumu değiştirmek amacını güdüyordu. Bu uğurda en büyük yardımcısı medya ve eğitim sektörü yoluyla yapılan propagandalardı. Hitler bu yolları büyük bir ustalıklarla kullanmıştır. Özellikle eğitim, Hitler'in amacına hizmet eden ve ona asker yetiştiren bir alan haline geldi.¹⁵³ Yüksek

¹⁵¹ Stephen J. Lee, Avrupa Tarihinden Kesitler, ss.237

¹⁵² William L. Shirer, A.g.e, ss.189

¹⁵³ Stephen J. Lee, Avrupa Tarihinden Kesitler, ss.239

öğretimde ana konu Alman ırkı ve Ari ırk olarak belirlenmiş, çalışmalar bu ekseninde devam ettirilmeye çalışılmıştır.¹⁵⁴

2.3.2. Ekonomik Durum

Ekonominin doğal seyri içerisinde Hitler iktidara gelmeden önce dibe vuran değerler, doğal olarak yükselişe geçmeye başlamıştır. Hitler'e itibar kazandıran; ekonomik kalkınma başarısı, iktidara geldiği andan itibaren dramatik bir düşüş gösteren işsizlik oranı¹⁵⁵ ve istikrarlı bir yükseliş gösteren milli gelirdir. Hitler'e ait olmayan bu başarı halkın gözünde Hitler'i yükseltse de esas olan Almanya'nın savaş ekonomisine dönüşüyle yaşanan yükseliştir. Almanya'nın yeniden silah ticareti ve savaş hazırlığı yapar duruma gelmesi ekonomisini canlandırmış ve zaten doğal seyrinde yükselme hareketi bekleyen ekonomiye gerekli ivmeyi sağlamıştır. Alman Devletinin her zaman temelinde ordunun bulunması ve devlet ekonomisinin de savaş ekonomisi üzerine kurulu oluşu Hitler'in bu dönemde atmış olduğu adımları anlamlı kılmış, Alman Devleti'ni yükselişe geçirmiştir. 1930'ların ortalarından itibaren Almanya bir topyekun savaş ekonomisine geçmiş¹⁵⁶, buna yönelik planlarla hareket etmiştir.

2.3.3. Savaşa Giden Yol

Nazi devrimi en güçlü ve en korkutucu döneme II. Dünya Savaşı sırasında girmiştir.¹⁵⁷ Bu devrim, Hitler'in kişisel fikirleri ve karizması üzerine kurulmuştur.¹⁵⁸ Hitler güç kazandıkça mantık dışı hareket etmeye başlamıştır. Britanya'ya saldırmayarak onun ayakta kalmasını sağladı. Rusya'yı işgale girilerek kendi ordusunu telef etti ve savaşın hemen öncesinde Rusya'yla imzaladığı karşılıklı saldırılmazlık antlaşmasının avantajlarını da kaybetmiş oldu.¹⁵⁹

¹⁵⁴ Gordon A. Craig, A.g.e., ss.578-580

¹⁵⁵ William L. Shirer, A.g.e, ss.410

¹⁵⁶ A.g.e, ss.414

¹⁵⁷ Stephen J. Lee, Avrupa Tarihinden Kesitler, ss.239

¹⁵⁸ A.g.e, ss.240

¹⁵⁹ A.g.e, ss.302-303

Hitler'in dış politika için öncelikli atmak istediği adım, Versay Antlaşması'nın zincirlerini taraflarla arası bozulmadan kırmaktır. Bunun yanında devleti silahlandırmak çabasının da herhangi bir şekilde savaşa sebep olmaması gerekir. Zaten antlaşmanın şartları gereği silahlanmanın gerçekleşebilmesi antlaşma maddelerinin ortadan kalkmasına bağlıdır. Bu yüzden Hitler iktidara geldikten kısa bir süre sonra (17 Mayıs 1933) stratejik bir aldatmaca olarak bir barış söylevi vermiş, böylelikle antlaşmanın taraflarına, komşularına, barış yanlısı olduğunu göstermekle birlikte kendi halkından da büyük destek görmüştür.¹⁶⁰

Hitler'e göre I. Dünya Savaşı'ndan sonra imzalatılan barış antlaşmaları Almanya'nın elini kolunu bağlayan engellerdi. Bu bağlamda Hitler; içeride gördüğü demokratlar, sosyalistler, komünistler gibi dışarıda gördüğü düşmanların da karşısında durmayı amaçlamıştır. Hitler Alman Cumhuriyetinde yaptığı ihtilali devlet gücünü ele geçirdikten sonra gerçekleştirmiş yani iktidara anayasanın izin verdiği yolları kullanarak meşru olarak gelmiştir.¹⁶¹ Böylece halkın ekonomik buhranı yaşadığı süreçte desteğini almış, sistem düşmanı olarak değil sistemi kullanarak gücü elde etmiştir. Bu durum ona sistemi değiştirmek için de fırsat sunmuştur.

Hitler uluslararası alanda barışı desteklediği, saldırmazlık antlaşmalarının altına imza atabileceğini ve iktidarının savaşa karşı olduğunu garantisini verirken istediği tek şey diğer ülkelerle eşit silahlanma hakkına sahip olmaktı ki bu da Versay'ın silahlanma konusunda Almanya'yı ağır bir sınırlama içine sokmasının kalkması demektir. Onun bu beklenmedik barışçıl tavrı, uluslararası kamuoyunda da kabul gördü ve istediğinin makul olduğu söylendi. Hitler'in istekleri gerçekleşmeyince haklı olduğu kabul edildiği ve halk gücünü de arkasına aldığı için rahatlıkla istediği adımları atacak gücü kendinde bulmuştur. Nitekim milletler meclisinden çekilme, Alman meclisini dağıtmak gibi radikal adımları gündeme getirebilecek kadar ileri gitmiştir. Halkın oylamasına sunulacak olan bu adımlarda Hitler sonuçtan neredeyse emindi çünkü stratejik olarak attığı adımlar onu uluslararası alanda haklı ve hakkı

¹⁶⁰ William L. Shirer, A.g.e, ss.330-334

¹⁶¹ A.g.e, ss.207

yenmiş bir lider konumuna getirmiş, kendi halkının da desteğini almıştır.¹⁶² Cumhuriyetin kurucularından ve uzun süre başkanı olan Hindenburg dahi bu konuda Hitler'e destek vermiştir.

Nazilerin çok hızlı bir şekilde cumhuriyetin daha uzun sürede başaramamış olduklarını başarıyor olması, cumhuriyetin kendi içerisinde karşıt guruplar barındırması ve bu gurupların cumhuriyete sahip çıkmak yerine iktidarı ele geçirme mücadelesi içerisinde olmasından dolayıdır. Hitler'in değil düşmanı, etkili bir muhalefeti bile yoktur. İktidara gelir gelmez, otoritesini güçlendirmek yönünde attığı adımlar ve bu tarihe kadar radikal bir şekilde kendisini destekleyenlerden oluşan parti örgütü işini oldukça kolaylaştırmış, önüne bir engel çıkmasını önlemiştir.

Naziler Hristiyan öğretinin karşısında yer almış hatta onu ortadan kaldırmak gerektiğinin inancıyla girişimlerde bulunmuşlardır. Bu bağlamda Milli Alman Kilisesi ilan edilmiştir, katı kurallar koymuştur. İncilin yayınlanmasını yasaklamış, Hristiyan haçı yerini gamalı haça bırakmış, gamalı haçın kullanımını zorunlu tutulmuştur. Naziler, toplumu tüm yönleriyle ele geçirebilmek için yürüttükleri politika kendi içinde tutarlı ve başarılıdır. Toplumun tüm değerlerini ele geçirmeyi ve bunları Nazi politikaları ve değerleri çerçevesinde yeniden oluşturmayı amaçlamış olmaları, Hitler'in aşırı olan tüm girişimlerinin halktan destek görmesinin önünü açmıştır.

2.4. Sonuç

Dünya tarihinin gördüğü en kanlı savaş olan II. Dünya Savaşı birçok tarihçiye göre ideolojilerin savaşı olarak değerlendirilir. Savaşa dahil olan devletlerin içinde faşist, liberal ve sosyalist yönetimler görülmektedir. Savaş sorumlusu olarak kabul edilen Almanya, faşizmin en çarpıcı örneğini dünyaya sunmuş, kapanmayacak yaralar açmıştır.

¹⁶² A.g.e, ss.334

Faşizme giden yolda I. Dünya Savaşı'nın hemen ardından Almanya'da cumhuriyetin ilanı göze çarpmaktadır. Weimar Cumhuriyeti teorik olarak hem temel hak ve özgürlükler açısından hem de temsil sistemi açısından oldukça ilericidir. İmparatorluk Almanya'sında ortaya çıkan muhaliflerin, sosyal demokratların savaş sonrasında ilan ettiği cumhuriyette amaç devleti demokratik bir sisteme taşımaktır fakat hem zamanın şartları hem de sistemin problemlerinden ötürü başarılı olamamıştır. Cumhuriyetin halktan gelen talepler doğrultusunda değil tepeden gelen bir girişimle gelmiş olması ve halkın yeni sistemi benimseyememesi bu problemlerin başında gelmektedir.

Cumhuriyetin başarısız olmasının en önemli nedenlerinin başında ekonomik durum gelir. Savaş sonrasında ülke ekonomisinin kötü bir durumda olması kaçınılmazdır fakat savaş suçlusu ilan edilen Almanya'ya yüklenen ağır bedeller ve bunun ardından gelen Büyük Buhran yalnızca ekonomik değil aynı zamanda psikolojik bir bunalım yaratmıştır. Almanya'nın savaş suçlusu ilan edilmesi toplumun onuruna da zarar vermiştir. Öyle ki I. Dünya Savaşı'ndan en büyük kayıpları olarak çıkan Alman toplumu aynı zamanda savaşın sorumluluğunu ve ekonomik yükünü üstlenmek zorunda kalmıştır.

Bu şartlar altında varlığı sürdürmeye çalışan cumhuriyet yönetimi meclis içindeki iktidar mücadelelerinden de kurtulamamış, istikrarlı bir duruş sergileyememiştir. Weimar temsil sisteminin tek bir partinin güçlü bir şekilde iktidar olmasını engelleyen yapısı da bu durumu beslemiştir. ABD'den alınan borçlarla ekonomi rahatlatılmak istense de Büyük Buhran'ın da etkisiyle Alman halkının içinde bulunduğu durum ekonomik olarak oldukça kritik bir durumdadır. Hem ideolojik olarak tatmin olamamış, hem savaş suçlusu olarak onuru zedelenmiş hem de ekonomik olarak zor şartlar altında olan Alman halkının radikal bir eğilim göstermesi kaçınılmazdır. Hitler devletin içinde bulunduğu durumu iyi değerlendirmiş ve adımlarını kendisini başarıya götürecektir şekilde atmaya başlamıştır.

Hitler, halkını iyi tanıyan ve onun neye ihtiyacı olduğu konusunda isabetli çıkarımlarda bulunan bir liderdir. Alman toplumunun intikam alma duygusunu,

ezilmişliğin yarattığı tepkiyi dışarı vurmak isteğini idealleri uğruna yönlendirmeyi başarmıştır. Alman halkının yoksun kaldığı yüce bir değeri onlara sunmakla kalmamış bir de Büyük Alman İmparatorluğu idealiyle onlara bir amaç vermiştir. I. Dünya Savaşı'ndan çok büyük kayıplar ve acılarla çıkan toplumu yeniden savaş düşüncesine sokan, bunu isteyen ve bunun için çalışır hale getiren işte bu değerlerdir.

Modern ahlakın halk üzerinde ne kadar yetersiz olduğunun açık bir kanıtı olan bu durum, halkın sunulan ilk teklifte faşizm gibi vahşi bir ideolojiyi nasıl benimsediğini gözler önüne sermektedir. Cumhuriyetin ilerici yasaları, kişisel hak ve özgürlükler, temsil hakkı bireyde karşılık bulmazken; milliyetçilik, ari ırk gibi değerlerin onları nasıl harekete geçirdiği görülür. Burada Nietzsche'nin modernizm ve onun ahlakı üzerine yaptığı saptamalar anlam kazanmaktadır. Bir sonraki bölümde bu analizlere detaylı olarak değinilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: NIETZSCHE SİYASET DÜŞÜNCESİYLE ALMANYA'DAKİ SİYASAL DÖNÜŞÜM

Nietzsche'nin genel olarak siyaset düşüncesinin ele alındığı birinci bölüm, düşünürün tarihsel bakış açısını, modernizme dair düşüncelerini ve iktidar-güç gibi kavramlara dair yorumlarını içermektedir. Düşünürün, var olanın analizini yaparak eleştirisini sunduğu görülür. Bunun yanı sıra mevcut düzenin krizlerini hem değerlendirir hem de gelecekte meydana gelebilecek sıkıntılara vurgu yapar. Tezin ikinci bölümü Nietzsche'nin analiz ve yorumlarının ışığında değerlendirmesi yapılacak olan tarihsel dönemi genel hatlarıyla resmeder. 1918-1939 yılları arasında Almanya'daki bu süreçte meydana gelen siyasi olaylar ve temel politik görüşler sunulmuştur. Her iki bölümün temel amacı analizi yapılacak olan konuların genel hatlarının çizilmesidir. Nietzsche'nin kim olduğuna, siyasi tarih açısından ne ifade ettiğine, hangi kavram ve konular üzerinde eserler verdiğine bakılmıştır. Diğer bölüm ise Almanya'nın I. Dünya Savaşı'na giden süreçte hangi yoldan geçtiğini, hangi siyasi, kültürel ve ekonomik değişimler geçirdiğine odaklanmış, toplumsal yapının genel bir haritası çıkarılmıştır.

Tezin son bölümü olan üçüncü bölüm ise birinci ve ikinci bölümlerle ele alınan konuların birlikte nasıl okunabileceğini göstermeyi amaçlamaktadır. Almanya'nın tarihsel bir dönemi/kesiti Nietzsche'nin fikirlerinden hareketle yorumlanmaya çalışılmıştır. Düşünürün moderniteye dair eleştirel sorgulamalarıyla Weimar Cumhuriyeti'nin başarısızlığının gerekçeleri tespit edilip açıklanmasına odaklanılmıştır. Güç istenci kavramı özellikle Hitler'in doğuşu ve büyük Alman Devleti ideali konularında değerlendirilmiş, kendisini çöküşe götüren bu sürecin, güç istenci kavramı çerçevesinde okuması yapılmıştır. Bu bağlamda bu bölüm, önceki bölümlerin genel bir değerlendirmesi ve tezin asıl amacı olan analizin ve yorumun sunulduğu bölümdür. Birbirinden oldukça uzak olan cumhuriyet ve faşizmin 20 yıl gibi bir süre içerisinde bu topraklarda görülmesinin temel sebeplerine değinilmiş, Nietzsche'nin Alman toplumuna ve geleceğine dair yaptığı yorumlar detaylandırılmıştır. Hem cumhuriyetin hem de faşizmin temel kurumlarının,

modernizm çerçevesi içindeki konuları ve sorunları, her iki yönetimin de toplumdaki yansımaları bu bölümün konuları arasındadır.

3.1. Nietzsche'nin 19. Yüzyıl Avrupa Değerlendirmesi

Avrupa'da iki büyük savaşın Aydınlanma sonrasında kurulan modern devletlerde ortaya çıkışı Nietzsche için şaşırtıcı bir durum değildir. Nietzsche'nin modernite eleştirisi çerçevesinde okuması yapılabilecek olan kaos ortamı, modernizm öncesi Avrupa'da var olan dini inanç ve Hıristiyan ahlakının artık önemini yitirmiş olması ve zenginleşmenin bir güç göstergesi haline gelmiş olması, silahlanma yarışı tam da Nietzsche'nin öngördüğü yıkımı göstermektedir. Nietzsche'ye göre Hıristiyan ahlakının yerine bilimsel bilginin konulması insan aklı için bir fark yaratmamaktadır; sorgulanamayan Tanrısal buyruğun yerini bilimsel bilgi almaktadır. İtaat edilen Tanrısal buyruğun, devlete sadakatin ve davranışların temelini oluşturan ahlak kurallarının yerini Nietzsche'nin yapay yasa dediği kanunlar almıştır. Fakat bu yasaların altı Tanrısal buyrukta olduğu gibi bir temele dayanmamakta, bilimsel bilgi toplum için uyulması gereken bir ahlak kuralı üretmemektedir. Bu problemler ışığında Nietzsche Avrupa'da kaos öngörmüştür ve çok kısa süre sonra ortaya çıkan tarihin gördüğü ilk topyekun savaş düşünürün öngörüsünü doğrular niteliktedir.

1815 Viyana Kongresi'nden itibaren Avrupa'da meydana gelen radikal değişimler, kıtanın merkezinde yer alan Almanya'da da görülmüştür. I. Dünya Savaşı öncesi birliğini tamamlayan devlet, sanayileşme yarışının önemli bir aktörü olarak yerini almış, sömürgecilik faaliyetlerinde kendine hatırı sayılır bir yer açmıştır.

Viyana Kongresi, dengelerin, inançların ve düzenin değişmeye başladığı Avrupa'da bir barış ortamı tahsil etmek amacı taşımaktadır. Kıta Avrupa'sında akrabalık ilişkilerinin kraliyetler arasında belirleyici rol oynadığı dönemin yavaş yavaş geride kalması sebebiyle yeni bir bağlayıcı nokta bulunması elzem olmuştur. Ortak çıkarlar gözetilerek tüm Avrupa'da refah seviyesini artıracak bir barış ortamı kurulmak

istenmiştir.¹⁶³ Almanya'nın bu dönemde birliğini Prusya liderliğinde hızla tamamlayarak Avrupa'nın öncü devletleri arasında yer alması ve Viyana Kongresi'nin ana aktörlerinin arasında yer almamış oluşu, Avrupa'daki barışın geleceğini tehlikeye atmıştır. Böylece kurulan düzenin bozulması ve I. Dünya Savaşı'yla sonuçlanacak süreç başlamış oldu. Nietzsche'nin altını çizmiş olduğu modernizmin yarattığı bunalım kendini tekrar ederek bir yıkıma yol açmıştır. I. Dünya Savaşı'na giden yolda meydana gelen gelişmeler Avrupa'da, Aydınlanma sonrasında istikrarlı bir düzen kurulamadığını göstermektedir. Nietzsche'nin ortaya attığı bir üst kimlik olarak "Avrupalılık" henüz Avrupa için mümkün görünmemektedir. Ayrıca kilisenin otoritesini yitirmesi ve halkın dini kurumlara bağlılığının azalmasının da hızlandığı bu dönemde siyasallaşma ve hak taleplerinde bulunma artmış, ortaya çıkan politik düşünceler de bu durumu beslemiştir. 1918'de yenilgisi kesinleşen Almanya hem savaş suçlusu ilan edilmiş hem de yurt içindeki siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklarla baş etmek zorunda kalmıştır. Ekonomik koşullar büyük şirketlerin tekelleşmek için çaba harcaması ve küçük sermaye sahiplerinin zor durumda kalmasını doğurmuştur.¹⁶⁴ Bu durum devletin hem maddi koşullar çerçevesinde zor durumda kaldığını hem de toplum onurunun zedelendiğini göstermektedir.

Nietzsche'nin politikaya bakış açısı onu bir amacın aracı olarak görmek gerekliliğine dayanmaktadır. Politika daha yüce bir değer, kültürün aracı olarak görülmeli ve insanüstünlüğünün yaratımı için kullanılmalıdır.¹⁶⁵ Politika güce hizmet eder hale geldiğinde insanı ve kültürü parçalayacak, onu değersiz kılacak hale gelir ki bu da toplumun-devletin çöküşüyle sonuçlanacaktır. Söz konusu dönemde Almanya'da meydana gelen çöküş, bu tarz bir çöküştür ve bir kere değil hem Weimar Cumhuriyeti'nde hem Nazilerde iki kez yaşanmıştır. Nietzsche'nin düşünceleri doğrultusunda bir tarih kesitinin nasıl yorumlanabileceği anlaşıldıktan sonra onun siyaset düşüncesi ve kavramları kullanılarak Almanya'da meydana gelen ve birçok acının yaşanmasına sebep olan bu dönem analiz edilebilir.

¹⁶³ Rifat Uçarol, Siyasi Tarih 1789-2010, Der Yayınevi, İstanbul, 2008, ss.35

¹⁶⁴ Mary Fulbrook, Almanya'nın Kısa Tarihi, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2017, ss.154

¹⁶⁵ Keith Ansell-Pearson, A.g.e, ss.23

3.2. Nietzsche Tarih Felsefesiyle Bir Tarih Kesitinin Değerlendirilmesi

Nietzsche, insanı hayvandan ayıran en temel özelliğın unutmamak olduğuna inanır.¹⁶⁶ Bunu, bir hayvan sürüsüne bakan insanın, onların mutluluğuna özenmesiyle örneklendirir, çünkü hayvan unuttur, insan ise unutmaz, bu da onun tarihini yaratır. Nietzsche'nin tarih anlayışının 19. yüzyıl tarihselciğine bir eleştiri olarak sunulduğunu iddia edenler vardır.¹⁶⁷ Nietzsche'nin öğretisinden yola çıkarak bir tarihsel değerlendirme yapmak için onun tarih fikrini ve felsefesini anlamak gerekir. Nietzsche'nin tarihe bakış açısı 19. yüzyılda Wilhelm Dilthey tarafından yeniden tanımlanan tarihin bir bilim olarak ele alınması ve Aydınlanma sonrasında tarihe bakış açısının radikal bir şekilde değişerek siyasetin kalbinde yer almaya başlamasına dayanmaktadır. Nietzsche buna "tarih hastalığı" demektedir ve bu geçmişe dair çok fazla bilgi sahibi olmaya dayanmaktadır.¹⁶⁸ Buna göre Nietzsche, tarihe tamamen bağlı kalmak ve tarihten tamamen uzaklaşmak arasında bir çizgide durulması gerektiğine inanmıştır.¹⁶⁹ Yani insanın yaşamda başarılı olabilmesi için hem tarihsel hem tarihdışı kalması gerekir. Nietzsche'nin bütün kavramsallaştırmalarında ortaya çıkan "değerlendirmeye dayalı oluş" tarih anlayışında da ortaya çıkar; ona göre tarih geçmiş değil, geçmişin yorumlanması, değerlendirilmesi anlamına gelmektedir.¹⁷⁰

Nietzsche'nin bir yaşam filozofu olması, tarihe bakış açısında da devreye girmektedir. Tarihe dair bakış açısını açıkça anlattığı *Zamana Aykırı Bakışlar* eserine Alman yazar Johann Wolfgang von Goethe'den yaptığı alıntıyla başlayan Nietzsche, yaşama dair bir oluş katmayan her şeyden uzak durulması gerektiğinin altını çizmiştir.¹⁷¹ Bu bağlamda tarih, bugüne dair bir hareket, oluş kattığı sürece değerlidir, bunun dışında tarihe bağlı kalmak Nietzsche'ye göre faydasız hatta yaşama zarar vereceğinden olumsuzdur. Onun tarih algısının temelini benci dönüş

¹⁶⁶ Friedrich Nietzsche, *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası*, ss.

¹⁶⁷ Christian Emden, A.g.e, ss.121

¹⁶⁸ A.g.e, ss.134

¹⁶⁹ Friedrich Nietzsche, A.g.e, ss.

¹⁷⁰ A.g.e, ss.21

¹⁷¹ A.g.e, ss.36

kavramı oturmaktadır. Bengi dönüş, Gilles Deleuze'ün tanımıyla bir şarta bağlanmaksızın her şeyin sonsuz tekrarlarla yinelenmesidir.¹⁷² Bu da tarihi sabitlikten uzaklaştırır. Böylece tarihin bir bölümünün değerlendirilmesini olanaksız kılar çünkü tarih tekrardan uzak bir bütündür, başı ve sonu yoktur. Nietzsche devamlı bir değişim görmektedir, Herakleitos'un değişim felsefesine atıfta bulunur¹⁷³, tarihe de salt bir akılcılıkla yaklaşarak hakikat aramak boşunadır çünkü bir hakikat söz konusu değildir.

Nietzsche'ye göre tarihe yaklaşımda üç ayrı tür mevcuttur. Bunlar anıtsal tarih, eski koruyucu tarih ve eleştirel tarih. Anıtsal tarih anlayışı faydasızdır çünkü onu başlamış ve bitmiş eski bir olaylar bütünü olarak görmek yaşama katkı sağlamamaktadır. Koruyucu anlayış ise geçmişin yücelten bir yaklaşım sunar. Bugünün en büyük amaçlarından biri tarihi ve onu bugüne taşıyan öğeleri korumaktır. Tarihe atfedilen bu aşırı değer bugünü önemsizleştireceğinden Nietzsche için anlamlı değildir. Eleştirel tarih anlayışı, bu iki bakış açısı arasından gerekli bir üçüncü seçenek olarak ortaya çıkmaktadır. Eleştirel tarih anlayışıyla, tarihle bugüne hizmet edecek bir bağ kurulur. Tarih hem bir eğitim alanı olarak ele alınır hem de geçmişte değil bugünün değerlendirilmesi için kullanılır. Nietzsche'nin öğretisine bağlı kalınarak tarihe ancak bir düşünce biçimiyle yaklaşılabilir. Nietzsche'nin siyaset düşüncesinin temeline oturan istenç kavramıyla tarihi analiz etmek mümkün ve Nietzsche öğretisinde tutarlıdır. Buna göre, bengi dönüş ve istenç kavramı temel alınarak tarihsel yorum yapılabilir. Almanya'da cumhuriyetin tarihi irdelenirken olaylar akışı olarak değil, bir konu ve yorum çerçevesinde bakılmalıdır. Cumhuriyeti başarısız kılan sebeplerin modernizmin getirdiği ilkeler doğrultusunda incelenebilir ve bu bağlamda Nietzsche'nin modern ahlaka dair yaptığı yorumlardan faydalanarak cumhuriyetin getirdiği yasaların bireye erişemediği sonucuna varılır. Bu alan, modernizm sonrası bireyin nasıl ele alınması gerektiğine dair çıkarımlar yapılmasını sağlar ve böylece bugüne dair yol gösterici bir kimlik kazanır.

¹⁷² Ronald Bogue, A.g.e, ss.47

¹⁷³ Friedrich Nietzsche, A.g.e, ss.11

3.3 Nietzsche'ye göre Milliyetçilik ve Faşizm

Nietzsche'nin en çok etki yaratan eserlerinin başında gelen *Böyle Buyurdu Zerdüşt* Nazizm içinde kullanılmış hatta askerlerin bir cebinde Adolf Hitler'in *Kavgam* kitabı diğer cebinde ise *Böyle Buyurdu Zerdüşt* olduğu söylenmiştir. Nietzsche'nin ortaya koyduğu üstinsan kavramı ile Hitler'in arî ırk kavramı arasında paralellik görülmüş, Nazizmin doğuşuna Nietzsche'nin önderlik ettiği fikri ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda bakıldığında Nietzsche ve Nazizm arasındaki bağlantının ortaya koyulması gerekmektedir. Bunun için Nazizm ve faşizm kavramlarının ne anlama geldikleri bilinmelidir.

Faşizm denince akla ilk gelen iki ülke İtalya ve Almanya'dır. Fakat aynı dönemlerde ortaya çıkan faşist yönetimlerin liderleri açısından faşizmin ne olduğu birçok benzerlik gösterdiği gibi farklılık da göstermektedir. Öncelikle Almanya'daki Yahudi sayısının İtalya'dakiyle denk olmadığı ve İtalya'nın 1. Dünya Savaşı'nın galip devletlerinden olduğu anlaşılmalıdır. Alman faşizminde bir ırka yönelik yok etme, soykırım dinamiği mevcuttur, bu İtalyan faşizminde olmadığı gibi diğer faşist ideolojilerde de mevcut değildir.¹⁷⁴ Führer'in gücünün limitsiz oluşu da Alman faşizmini diğerlerinden ayıran bir diğer özelliktir. Hem Alman Führer'inin hem de İtalyan Duce'sinin düşmanlarına karşı merhametsiz oluşu söz konusudur. Bunun yanında her iki faşist rejim de sosyalist devlet anlayışının organizasyon şekillerini benimser. Burada Nietzsche'nin zamanın en tehlikeli iki ideolojisi olarak gördüğü milliyetçilik ve sosyalizmin¹⁷⁵ devlet organizasyonu olarak birbirine benzeşmeleri, Nietzsche'nin ortaya koyduğu politik görüş içinde tutarlılık göstermektedir.

Nietzsche okumalarından yola çıkılarak faşizme dayanak oluşturulabilir.¹⁷⁶ Burada Nietzsche'nin hakikat kavramı devreye girer, ona göre mutlak bir hakikat söz konusu değildir ancak yorumlar mevcuttur. Fakat yine Nietzsche'ye göre görmenin tek bir bakış açısı vardır, bir şeyi tamamen anlayabilmek için daha fazla göze ve bakış

¹⁷⁴ Kurt Rudolf Fischer, Nietzsche, Godfather of Fascism: On the Uses and Abuses of a Philosophy, Princeton University Press., 2009, ss.292

¹⁷⁵ Keith Ansell-Pearson, A.g.e, ss122

¹⁷⁶ Kurt Rudolf Fischer, A.g.e, ss.292

açısına ihtiyaç vardır. Bir kavram objektif olarak ancak bu şekilde anlaşılabilir. Bu bağlamda Nietzsche'nin ortaya koyduğu düşünceler bir bütün olarak ele alındığında milliyetçiliğe karşı çıktığı, faşizmi desteklemediği, Yahudi sorununu ise farklı bir şekilde ele aldığı görülür. Hatta Yahudi sorunun özelinde genel olarak milliyetçilik sorununun çözümü için bir Avrupa bütünlüğü kurulmasını tavsiye etmektedir:

“Tüm Yahudi sorunu, yalnızca ulus devletlerde mevcuttur; tam da, kuşaktan kuşağa uzun süren ıstırap deneyimiyle biriktirdikleri enerjilerini, zekâlarını ve irade ve tin sermayelerini, kin ve nefret uyandırmaya yetecek kadar üstün kılmak zorunda olmalarından ötürü; öyle ki Yahudilerin olası her kamusal veya özel talihsizlik için günah keçisi olarak kurban edilmesine bir kıyımaya doğru itilmelerinin çirkinliği de, neredeyse her ulusun benimsediği konum da o ölçüde milliyetçi olur. Bu ne kadar çabuk, ulusların korunmasına değil, ama olası en güçlü kaynaşmış Avrupa ırkının üretimi sorununa dönüşürse, Yahudiler de diğer tüm ulusal topluluklar kadar, bunun faydalı ve istenir bir parçası olacaktır.¹⁷⁷”

Nietzsche'nin Nazilerle olan bağlantısına büyük ölçüde güç istenci ve bengi dönüş kavramları neden olmuştur. Naziler arasındaki Nietzsche popülerliği ve ona sahip çıkılmasının yanında Nazizm ile Nietzsche arasında bir bağ kurulamayacağını iddia eden Naziler de mevcuttur. Bunlar, Nietzsche'nin eserlerinde geçen Bismarck Reich'ı olduğunu ileri sürerler.¹⁷⁸

Nazizmde var olan insan arasındaki fark kendini Nietzsche felsefesinde de göstermektedir. Nietzsche insan'ın bir son olduğunu iddia eder ve insanın tiplere göre değer kazandığını ve kaybettiğini düşünür.¹⁷⁹ Fakat burada da Nazilerin ari ırk kavramıyla Nietzsche'nin üstinsan kavramı arasındaki fark ortaya çıkar. Irksal üstünlük fikri Nietzsche felsefesiyle ayrı düşer çünkü insanın aklının ve sağduyusunun yardımıyla, eğitim ve farkındalıkla yüceltiğini düşünmektedir. Bu

¹⁷⁷ Keith Ansell-Pearson, A.g.e, ss126

¹⁷⁸ Kurt Rudolf Fischer, A.g.e, ss.295

¹⁷⁹ Friedrich Nietzsche, Deccal, ss.15

fikre göre bir Alman'ın üstinsan olması ihtimaliyle bir Yahudi'nin üstinsan olması ihtimali birbirinden farklı değildir.

Nietzsche sosyalizm ve milliyetçi faşist yönetimleri birbirine denk görmektedir. Bu iki yönetim biçimi de bireyi yerinden ettiği için Nietzsche'ye göre değersizdir. Eski tip bir despotizme, yarı eğitilmiş halkın beynini yıkayan yönetimler¹⁸⁰ olarak değerlendirir. Seküler devletin kendi içinde yaşadığı ayrılıklarla bir süre daha varlığını sürdüreceğine inanan Nietzsche, sosyalist ve faşist yönetimlerin yıkıma uğrayacağını belirtir çünkü bireyi tamamen yok ederek geçmişteki devletlerin despotizmini de geride bırakır bu tip yönetimler. Bu tip devletlerin çöküşü kaçınılmazdır. Geçmişte din kurumunun gücünü arkasına alan devletlerin yüce bir amaç barındırdığı görülür halk tarafından ki ne sosyalistler ne de faşistlerin uzun vadede böyle bir gücü vardır. Nietzsche, bu devletlerin ancak ve ancak terörizmle beraber zaman zaman varlığını sağlayacağını altını çiziyor.¹⁸¹

3.4. Nietzsche Siyaset Düşüncesiyle Weimar Cumhuriyeti ve Nazizm

Nietzsche, 18. yüzyılda yalnızca geçmiş ve içinde yaşadığı tarihsel süreci analiz etmemiş aynı zamanda geleceğe dair yorumlarda da bulunmuştur. Bu yorumların büyük bir bölümü gerekli tedbirler alınmadığı takdirde karamsardır. Avrupa'nın içinde bulunduğu durumu bir çöküş olarak değerlendiren Nietzsche¹⁸² bu sonuçtan modernizmi ve onun değerlerini sorumlu tutmaktadır. Avrupa'da, Nietzsche'nin fikirlerini sunmasının ardından ilk topyekûn savaşın yaşanması, savaştan sonra Milletler Cemiyeti gibi faaliyetler içinde girerek savaşın önüne geçmeye çalışılmışsa da başarılı olunamayıp tarihin gördüğü en büyük yıkıma sebebiyet veren savaşın içine girmesi hatta bu savaşın sadece Avrupa sınırlarının içinde kalmamış olması Nietzsche'nin karamsar tablosuyla uyum göstermektedir. Nietzsche'nin Avrupa'ya dair değerlendirmeleri Almanya üzerinde yoğunlaşmaktadır. I. Dünya Savaşı'ndan önce birliğini tamamlayan Almanya kısa süre sonra büyük yaralar aldığı savaşa

¹⁸⁰ Friedrich Nietzsche, İnsanca Pek İnsanca, ss.277

¹⁸¹ A.g.e, ss.276

¹⁸² Simone Goyard-Fabre, Modern Devlet Eleştirisi, Cotigo Dergisi, Yapı Kredi Yayınları, Sayı:25, İstanbul, 2001, ss.152

katılmıştır. Ardından gelen siyasi iktidarsızlık dönemini faşizmin iktidarıyla ve II. Dünya Savaşı ile sonuçlanmıştır. Bu bağlamda Almanya'nın bu dönemi Nietzsche'nin öngördüğü çöküşün bir örneği olarak okunabilir.

Almanya'nın iki dünya savaşı arasındaki döneminin okuması Nietzsche'nin temel siyaset düşüncesi kavramlarıyla yapılabilir. Bunlardan ilki, en önemlisi ve en tartışmaya açık olanı güç istenci kavramıdır. I. Dünya Savaşı'nın hemen ardından güce sahip olan sosyal demokratların cumhuriyeti ilan etmesi¹⁸³ ve bu dönemin aslında Nietzsche'nin yorumlarında değerli olarak görülen bireyi yücelten bir dönem olması beklenirken aksi gerçekleşmiş sistem bireye inemediği gibi sadece meclis içinde güç mücadelelerinin sahnesi haline gelmiştir. Hemen ardından Alman toplumuna gelecek vadeden Adolf Hitler faşist partisiyle iktidara sahip olmuştur. Güç istenci kavramı bir grup düşünürün değerlendirmesine göre Nietzsche felsefesinin temelinde yer alır ve oluşu ortaya çıkarır.¹⁸⁴ Varlık Nietzsche'ye göre güç istencidir¹⁸⁵ ve güç istenci kendini yok edene kadar durmaz. Bu bağlamda Hitler'in devlet politikalarında ve sahip olmak için çabaladığı değerlerin onu yok oluşa götürdüğü görülür. Bu, Nietzsche'nin güç istenci kavramının bir yansıması olarak okunabilir: Hitler kendisini ve devleti gücün peşinden yok oluşa sürüklemiştir.

Nietzsche'nin siyaset düşüncesinin temel taşlarından birini modernizm eleştirisi oluşturmaktadır. Nietzsche modernizmin temeli olan bilimsel bilgiyi Hıristiyan ahlakının dayandığı tanrısal buyruktan farklı görmemiştir: ikisi de sorgulanamaz ve olduğu gibi kabul edilen bilgilerdir. Bu durumda modernizmin getirdiği yeni sistem insanı tarının yerine koyuyormuş gibi görünse de aslında yine bireye gerçek bir rol sunmamaktadır. Bu da, klasik dönemdeki kayboluşu modern döneme taşımaktadır: birey ve ona ait olan yüksek değerler, kültür, eğitim, sanat kendini gerçekleştirme alanı bulamamakta ve toplumu çöküşe sürüklemektedir. Weimar Cumhuriyeti anayasasında yer alan temel hak ve özgürlükler dönemine göre oldukça ilerici olmasına rağmen sembolik olarak kalmıştır. Devletin yönetim kademesi bu ilerici

¹⁸³ William L. Shirer, A.g.e, ss.

¹⁸⁴ Martin Heidegger, A.g.e, ss.3-5

¹⁸⁵ Friedrich Nietzsche, Güç İstenci, 411-412

anayasa ile bireye temas edememiştir. Cumhuriyet yönetiminin aşağıdan yukarıya bir taleple ilan edilmemiş olmasının da bunda etkisi büyüktür.

1848 devrimlerinin de etkisiyle Avrupa'daki işçi sınıfı zorlu ekonomik koşullarda örgütlenme yoluna gitmeye başlamışlardır. Bu dönemde Alman işçi sınıfı için devletin içinde bulunduğu şartlar örgütlenme için oldukça uygundur. Yeni kurulan devletin, Nietzsche'nin belirttiği kutsal ya da yüce bir amaç sunmuyor oluşu, devletle halk arasındaki birliğin oluşmasına engel olmuştur. Savaş ekonomisinin çökmesi, savaş sonrasında üretimin sekteye uğraması ve artık kadınların ve gençlerin de üretime dâhil oluşuyla toplumdaki siyasallaşma hem artmış hem de biçim değiştirmeye başlamıştır.¹⁸⁶

Nietzsche, politik değerlendirmelerinde dine özel bir yer ayırmaktadır. Ona göre devleti ayakta tutan, yönetim kademesi ile halk arasındaki bağlantıyı kuran, devletin hata ve yanlışlarına perde çekerek çıkarlarını yerine getirmesini sağlayan din kurumudur. Fakat modern devlet bu aygıttan yoksundur. Dolayısıyla birey ve devlet arasında bir aitlik bağı mevcut değildir. Weimar Cumhuriyeti'ndeki bu eksiklik toplumun radikalleşmesine ve halkın Nazizm'i desteklemesine sebep olmuştur. Faşizm Nietzsche'nin değerlendirmesini yaptığı din aygıtının devlet ve birey arasında gördüğü işlevi yerine getirmektedir. Devletin çıkarları doğrultusunda bireyi yönlendirmek ve sakinleştirmek için kullanılan bir paravan olan faşizm, modernizm öncesi dönemde olduğu gibi yıkıma yol açmıştır. Nietzsche'nin sosyalist ve faşist yönetimler için düşünceleri olumlu değildir, bireyi yüceltme maskesiyle asıl değersizleştirilenlerin bu ideolojiler olduğunu vurgulamıştır.

3.4.1. Weimar Cumhuriyeti'nin Nietzsche siyaset düşüncesiyle değerlendirilmesi

¹⁸⁶ Mary Fulbrook, A.g.e, ss.154

Dünya Savaşı'ndan önce Avrupa, düşünsel anlamda köklü değişim ve üretimlere sahne olmuştur. I. Dünya Savaşı'na giden süreçte ekonomik ve soyo-kültürel değişimler Avrupa halkında belli taleplerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Sömürgecilikle başlayan zenginlik ve bu zenginliğin adaletsiz dağılımı, buna bağlı olarak 1848 ayaklanması, Paris komünü gibi oluşumlar, 1789 Fransız Devrimi, Aydınlanma düşüncesiyle ortaya çıkan yeni düşünce akımları gibi gelişmeler toplumda yeni bir düzen arayışının temelini atmıştır. Alman devletinin kurulması yalnızca dönemin getirdiği bir sonuç olarak görülmemelidir. Alman birliğinin kurulması tüm kıta Avrupa'sını ve hatta dünya siyasi ve ekonomik tarihini radikal bir şekilde etkilemiştir. Viyana Kongresi'yle başlayan Avrupa barışını tahsis etme amacı, Milletler Cemiyeti'yle dünya geneline yayılmak istenmiş ve Birleşmiş Milletler ile de günümüze kadar ulaşmıştır.

Almanya'nın bu gelişmeler çerçevesinde birliğini kurarak zenginleşmek için sömürge yarışına katılması, o zamana kadar görülen en yıkıcı savaş olan I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ve bu ilk topyekûn savaştan Almanya'nın en büyük kayıpla çıkmış olması, Alman halkının yönetime dair yeni taleplerinin ortaya çıkması şeklinde okunabilir ve Weimar Cumhuriyeti'nin bu şekilde ortaya çıktığı değerlendirilebilir. Fakat Almanya'da ilan edilen cumhuriyetin halkın isteğinden ve desteğinden çok devletin yönetim kademesinden geldiği görülür. Dünya savaşı öncesinde başlayan partilik hareketleri, savaşa ve yenilgiye götürdüğü düşünülen yönetimin değişmesi için bir girişimde bulunarak halkın isteğinden bağımsız olarak cumhuriyeti ilan etmiştir. Almanya'nın birleşmesinden itibaren geçen sürede dikkati çeken en önemli değişkenlerden biri de devletteki nüfus artışının çok yüksek olmasıdır.¹⁸⁷ Bu durum ekonomik ve sosyolojik anlamda değişimi körüklemiştir. Üretim tarzındaki değişimlere bağlı olarak siyasal yaşamın değişmeye başladığı gözlenmektedir. Nietzsche'nin belirttiği modern toplum evrimi Almanya'nın bu döneminde de görülebilmektedir. Toplumlar yeni arayışa girmiş, siyasal ve ekonomik olarak değişim taleplerinde bulunmaya başlamışlardır. Alman

¹⁸⁷ Mary Fulbrook, A.g.e, ss.115

toplumunda sınıfların oluşmaya başlaması da bu üretim sürecindeki değişmelere dayanmaktadır.

Avrupa'nın diğer güçlü devletleriyle kıyaslandığında, Alman halkının yönetime dair taleplerinin daha az olduğu görülür. Birleşimini henüz sağlamış ve büyük bir savaştan henüz çıkmış Almanya'da monarşi yönetimleri geleneğinin dışına neredeyse hiç çıkmamıştır. II. Reich'ta Wilhelm'in krallığında dahi Bismarck devleti mutlak bir otorite olarak yönetmiştir. Onun yönetimiyle kıyaslandığında Cumhuriyet oldukça zıt bir yönetim şekli olarak görülür. Savaş ekonomisiyle çökmüş olan toplum, savaşın getirdiği umutsuzluk ve ağır kayıplarla beraber büyük bir bunalım yaşamakta ve bunun yanında savaş sonrası imzalanan antlaşmanın ağır şartlarının da altında ezilmektedir. Bu şartlar altında Nietzsche'nin oluşmasını öngördüğü eğitilmiş halkın toplumsal bir bilinçle modernizmin getirdiği kayboluşun önüne geçmesi mümkün görünmemektedir. Hatta Nietzsche'nin ortaya attığı modern insanın yaşadığı bunalımla beraber gelen nihilizmin örneği savaş sonrası Alman toplumunda görülebilir.

Nietzsche felsefesinde bireyin bağımsızlığını, özerk bireyi doğurduğundan demokrasi övülmektedir. Bireyin öncelendiği bir sistem Nietzsche tarafından olumlanacaktır fakat Weimar Cumhuriyeti bireysel hak ve özgürlükler konusunda sağladığı tüm gelişmelere rağmen halkın desteğini sağlayamamıştır. Bu durum Nietzsche felsefesi içinde modernizm eleştirisiyle açıklanabilmektedir. Nietzsche, Hıristiyanlığı ve onun ahlakını hatta genel olarak yaşamın ahlak üzerinde biçimlenmesini eleştirir. Fakat bunun yanı sıra modernizmin de Hıristiyanlığa benzer sorunları beraberinde getirdiğini görür. Klasik otorite karşısında modernizmi destekleyen¹⁸⁸ Nietzsche'ye göre sorgulanmamış otoritenin karşısında yer almak gereklidir. Bu bağlamda Tanrısal buyruktan gücünü alan Hıristiyan ahlakın karşısında Aydınlanma'yı savunmaktadır. Fakat bu savunma körü körüne değildir. Aydınlanma düşüncesiyle yüceltilen bilimsel bilginin de sorgulanmadan bir yasa

¹⁸⁸ Keith Ansell-Pearson, A.g.e, ss.113

olarak dayatılması ve asla karşı çıkılmayacak bir alana yerleştirilmesi politik otoriteyi çöküşe sürüklemektedir. Weimar Cumhuriyeti'nde yaşanan sorun budur.

Weimar'da devletin otoritesi kendisini meşrulaştıracak araçlardan mahrumdur. Din, seküler devlette artık eski işlevi yerine getirememektedir. Yasaların dayandığı gelenek ve tarihsel birikim modernizm yoluyla yok edildiğinden, dini devlete bağlı kılma konusunda artık işlevsizdir. Devlet bireylerle olan ilişkisinde, ortak ve üst bir değer ortaya koyamadığından, otoritesini meşru hale getirme konusunda yetersiz kalmaktadır. Birey ile devlet arasında bir bağlılık kurulamamaktadır. Bu durumda Weimar Cumhuriyeti'nin vatandaşlarına sağladığı tüm kişisel hak ve özgürlükler, temsil hakkındaki genişlik bireylere nüfuz etmekten uzak kalmaktadır. Nietzsche'ye göre bir gelenekten gelmeyen bir yasa ancak kısıtlama ya da buyruk olarak bireye ulaşır.¹⁸⁹ Keyfi yasalar bireyde karşılığını ancak katlanmak şeklinde bulur, bir gereklilik olarak değil.

Savaş sonrası Weimar'ın başarı ve başarısızlığı değerlendirilirken göz ardı edilmemesi gereken şey, savaş öncesi ve sonrası koşulların Almanya'yı nasıl etkilediğidir. Weimar'ın başarısızlığının en büyük kanıtı olarak Nazi rejiminin doğuşu gösterilmektedir. Fakat 1924-1928 yılları arasında cumhuriyet rejiminin istikrarlı bir yönetim sağladığı söylenebilir.¹⁹⁰ Bu açıdan sorunun, yönetsel açıdan mı ele alınması gerektiği yoksa toplumsal bir rahatsızlıktan mı bahsetmek gerekliliği tartışmaya açık bir konudur. Weimar Cumhuriyeti'nin sistemsel açıdan topluma sundukları karşısında büyük Alman İmparatorluğu söylemi yer almaktadır. Bu bağlamda Nietzsche, bireyi neyin harekete geçireceği konusunda yaptığı saptamada haklı çıkmaktadır.

3.4.2. Güç İstenci Bağlamında Weimar Cumhuriyeti

¹⁸⁹ A.g.e, ss.116

¹⁹⁰ Mary Fulbrook, A.g.e, ss.153

Weimar Cumhuriyeti, zamanının en demokratik anayasasına sahip devleti olsa da anayasasını uygulayacak güçten mahrumdu. Nispi temsil sistemi parlamentoda güçlü bir ses çıkılmasına engel ve çok sayıda parti kurulmasına neden oluyor, mecliste kendine yer bulan bu partilerinse iktidara sahip olabilmek amacıyla hükümeti eleştirmesine sahne oluyordu. Kurulan hükümetlerin bir varlık ortaya koyabilmesi zaman içinde (dünyanın ekonomik durumuna ve devletlerden gelen finansal yardımlara bağlı olarak) değişse de, savaş sonrası halkın içinde bulunduğu durumu büyük oranda değiştirememiştir. Tüm bu tarihsel süreci Nietzsche öğretisiyle okumak gerektiğinde Weimar Cumhuriyeti'nin başarısızlığı nasıl değerlendirilmelidir? Nietzsche, modernizmin getirdiği keyfi-yapay yasalarla oluşturulan değerlerin bireyler üzerinde bir karşılık bulmayacağına inanıyordu. Bu açıdan bakıldığında Weimar Cumhuriyeti'nin uygulamaları temel açıdan modernizmin getirdiği değerler etrafında şekilleniyordu. Temel hak ve özgürlüklerin genişliği, eğitimi eksik olan halkta bir etki yaratmıyordu. Bunun yanı sıra devletin yeni anayasasıyla bir bağ kuramıyorlardı. Burada görülen Nietzsche'nin modern devlet eleştirisinde sunduğu, Hıristiyan ahlakına karşı bir bağlılık duyan bireyin, modern ahlakta kendi bulamayışına dair sunduğu yorumdur. Avrupa'nın geneline yayılmış olan bu durum Almanya'daki sistem değişikliğinde kendini açıkça göstermektedir.

Nietzsche'nin tarih görüşünden yola çıkarak yapılacak değerlendirmenin merkezine güç istenci kavramını koymak, iktidar mücadelelerine sahne olan Weimar Cumhuriyeti'nin analizini kolaylaştıracaktır. Alman halkının cumhuriyet talepleri kendini ilk olarak 1830'larda göstermektedir.¹⁹¹ Bu talepler halkın çok küçük bir bölümünden gelmiş olsa da, I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Weimar Cumhuriyeti'nin temellerinin nasıl atıldığı ve yönetimde bulunan partinin hangi aşamalardan geçtiğini anlamak açısından oldukça önemlidir. Bu dönemde ve savaş sonrasında, sosyal demokratların cumhuriyeti ilan edinceye kadar geçen sürede devletin yönetiminde muhafazakarlar söz sahibidir. Demokratik düşüncelerin yayılması, siyasi taleplerin artmasının en önemli sebeplerinden biri söz konusu

¹⁹¹ A.g.e, ss.112

dönemde Alman üniversitelerinin üretim ve yayın açısından oldukça iyi bir durumda olmasıdır. Bu dönemde Hegel idealizminin genel etkisiyle yayınlar yapılmış, bir sonraki yüzyılda etkisini kanıtlayacak olan Marx da Hegel diyalektiğine dayanarak fikirlerini üretmeye başlamıştır.

Weimar Cumhuriyeti'nin teoride ortaya koyduğu değerlerin ve toplum inşası için attığı adımların Nietzsche'nin ideal olarak gördüğü toplum özelliklerini yansıttığı görülür. Örneğin Weimar Cumhuriyeti'nin eğitime dair girişimleri, bu dönemde sanatın ve sanatçının değer kazanması, insanların birey olarak değerli görülerek temsil hakkının savunulması, döneme göre oldukça erken ve ilerici adımlardır. Bunun yanı sıra Nietzsche'nin eğitilmiş toplum ve sanatın vurgulanması gerekliliği düşüncesiyle de paralellik göstermektedir. Buna rağmen yaşanan yıkım hem Nietzsche'nin modern ahlak eleştirisiyle hem de Weimar Cumhuriyeti yönetim kademelerinde açıkça okunabilecek güç istenciyle açıklanabilir. Bu bağlamda, modern ahlakın yetersizliği ve yapay yasaların insanlarda bir tatmin duygusu yaratamaması, toplumun yeni arayışlara yönelmesine neden olmuştur. Mecliste bulunan partilerin hükümeti müreffeh bir toplum oluşturmak yerine güce sahip olmak amacıyla eleştirmeleri ise güç istencinin bir yansıması olarak okunabilir. Bu dönemde cumhuriyet meclisi, iktidar mücadelesi içinde olan liberaller, sosyal demokratlar ve muhafazakârlar arasındaki güç savaşı olarak ortaya çıkar. Partileşme ve örgütlenme Alman toplumunda büyük oranda 1815'ten sonraki dönemlere dayanmaktadır.¹⁹² Napolyon sonrasında güç ve mevki sahiplerinde hatırı sayılır bir değişiklik olmamıştır. Halkın ekonomik ve sosyolojik durumda farklılık meydana gelmemiştir. Bu bağlamda halk kapitalist bir düzene henüz evrilmemiştir fakat yeni siyasal düşünceler toplumda yayılmaya ve yerleşmeye başlamıştır. 19. ve 20. yüzyıllarda Alman toplumunda oluşan siyasal hareketler ve partiler kaynağını bu dönemden almaktadır. Toplumda mülk ve maddi güç sahiplerinin değişiklik göstermemesinin ve sonrasında kurulan Alman birliğiyle ekonomide meydana gelen radikal değişikliklerle görece bir işçi sınıfının oluşması, devlet içinde bir çıkar çatışmasını doğurmuştur. Varlık sahipleri devlet içindeki çıkarlarından vaz geçmek

¹⁹² A.g.e, ss.112

istememişlerdir, işçi sınıfı ise modern düşünceler ışığında hak talep etmeye başlamışlardır.¹⁹³

Dinin devlet aygıtı olmaktan çıktığı demokratik yönetimler için Nietzsche şunu dile getirmektedir: “Yönetimin halk iradesinin bir aracından başka bir şey olmadığı, aşağıya kıyasla bir yukarısı değil, sadece tek başına egemen olanın halkın bir işlevi olduğu görülürse ne olur? Burada da yönetim tarafından halkın dine karşı aldığı tutumun aynısı alınabilir; Aydınlanma’nın bu yayılmasının, halkın temsilcilerine dek ulaşması gerekecektir. Dinsel avuntuların devletin amaçları doğrultusunda kullanılması ve sömürülmesi o kadar kolay mümkün olmayacaktır.”¹⁹⁴ Bu bağlamda Weimar Almanya’sında dinsel bir boşluk olduğu aşikârdır, seküler olan devlette mecliste sandalye sahibi olmuş tüm partiler iktidar mücadelesi vermektedir. Halkın beklentisi ve isteğine dair mecliste bir karşılık bulunmadığı görülür. Ne sosyal demokratlarda, ne muhafazakarlarda ne de komünistlerde halkın içinde bulunduğu durum ve beklentilere yönelik adım atılmaktadır.

3.4.3 Nazi Almanya’sının Nietzsche Siyaset Düşüncesiyle Analizi

Nietzsche dini, otoriteye bağlılık ve halkı kriz zamanlarında teskin edecek, yatıştırarak, geleneği taşıyan, kültürü devam ettiren ve geliştiren bir aygıt olarak görmektedir.¹⁹⁵ Modern devlette din ile ilişkisi kesildiğinden dinin yerine getirdiği işlevleri yerine getirecek bir aygıt bulunmamaktadır. Nazi Almanya’sına bakıldığında bu işlevi görenin; halkın otoriteye bağlılığını artıran ve bir kültürün oluşmasını sağlayan, bireylerin ortak bir değerde buluşmasını sağlayan düşünce faşizmdir. Bu da Weimar Cumhuriyeti’nde boş kalan alanın doldurulmasına, halkın modernizmle kaybettiği bir değeri bulmasına ve ona bağlanmasına sebep olmuştur.

Nietzsche bir yaşam filozofudur. Yaşamı olumlu olmayan her şeyin karşısındadır. Hristiyan ahlakının karşısında bulunuşunun en önemli sebeplerinden biri de

¹⁹³ A.g.e, ss.112-113

¹⁹⁴ Friedrich Nietzsche, İnsanca Pek İnsanca, ss.273

¹⁹⁵ Keith Ansell-Pearlson, The Perfect Nihilist, ss.117

Hıristiyan ahlakının bu dünyayı aşağılaması ve önemsiz atfetmesidir. Yani Nietzsche'ye göre bu dünyaya dair bir gelişme göstermeyi sağlamayan her şey kötüdür. *Deccal* isimli eserinde Nietzsche iyiyi, insanda güç duygusunu, güç istemini, gücün kendisini yükselten her şey olarak tanımlarken kötüyü zayıflıktan doğan her şey olarak görür.¹⁹⁶ Hıristiyan ahlakının bu dünyayı değersizleştirme gücün önüne geçen bir durum olduğundan kötüdür. Hıristiyanlığın iyi olarak sunduğu öteki dünya sadece zayıflıktır. Bu bağlamda, yaşamı olumlamayan her şey Nietzsche için değersizdir. Nazilerin temelinde olan savaş ve yüce idealler uğruna ölüm fikri de yaşamın karşısında yer almaktadır. Fakat gücün büyüdüğü ve bir engelin aşıldığı duygusunu mutluluk olarak tanımlayan Nietzsche¹⁹⁷ için Nazizm'in yüce idealler kurması arasında bir paralellik görülebilir. Hitler'in amaçladığı yaşam içerisinde bulunan bir güçtür.

Nietzsche'ye göre Alman devletinin sorunlarının temeli devletin güç-iktidar politikası çerçevesinde şekillenmesidir.¹⁹⁸ Nietzsche'nin yaşadığı Bismarck Almanya'sında açıkça görüleceği gibi devletin militarist ve devletçi politikalarla yönetilmesi, onu 1. Dünya Savaşı gibi bir yıkıma götürmekle kalmamış, halkın sosyo-kültürel anlamda yıkımına sebep olmuş, bir anlamda Nazizmin pençesine düşürmüştür.

Modernizmle gelen seküler devlette halkı devlete bağlayacak bir değer eksikliği görülmektedir. Nietzsche bu işlevi dinin yerine getirdiğini¹⁹⁹ söyler fakat seküler devlette din halkın iradesine bırakılmıştır. Weimar Cumhuriyeti'nde de bireyi devlete bağlayacak olan aygıt eksiktir. 1. Dünya Savaşı ve onun ardından gelen Versay Antlaşması'nın şartlarıyla beraber halk hem yıpranmış hem de öfke doludur. Halkın ihtiyacı olan, devletten gelmesi gereken şey onun devletle olan bağı kuracak ve tüm bu süreçte yaşadıklarına cevap olabilecek bir aygıttır. Bu aygıt artık din olmadığından yerine koyulacak olanla beraber toplum desteği sağlanabilirdi ve Hitler, bu ihtiyacı doğru okuduğundan ya da toplumun sahip olduğu öfke ve intikam

¹⁹⁶ Friedrich Nietzsche, *Deccal*, ss.14

¹⁹⁷ A.g.e, ss14

¹⁹⁸ Keith Ansell-Pearson, A.g.e, ss.23-24

¹⁹⁹ Friedrich Nietzsche, *İnsanca Pek İnsanca*, ss.272

duygusunu paylaştığından ‘Alman ırkının üstünlüğü’ söyleviyle bu değeri Alman halkına sunmuştur. Milliyetçilik ya da ırkçılık büyük bir değer ve devlete bağlılık kazandıracak bir dinamik olarak toplumda yansımaları bulmuştur. Savaş sonrası oluşan öfkelerin boşaltılacağı bir alan yaratan Hitler aynı zamanda faşizmi kullanarak birey ve devlet arasındaki köprüyü kurmuştur. Bunun yanı sıra Büyük Alman Devleti’nin kurulması ideali ile de destekçilerine bir amaç sunmuştur. Bu bağlamda Hitler’in hem eğitim kurumlarını hem medya ve iletişim organlarını kullanarak yaptığı yönlendirme çabası başarıya ulaşmış, halkta karşılığını bulmuştur.

Nietzsche, gelişen teknoloji ve endüstri sayesinde iletişimi artan Avrupalı devletlerin bir süre sonra Avrupa insanını ortaya çıkaracağını öngörürken bu devletlerüstü kimliğin önündeki en büyük engelin ulusal düşmanlıklar olduğunu açıkça belirtmektedir: “Bu yapay ulusalcılık da bir zamanlar yapay Katolikliğin oluşturduğu kadar büyük bir tehlike oluşturuyor, çünkü özünde azlar tarafından çoklar üzerine ilan edilmiş şiddet içeren, olağanüstü durum, bir kuşatma halidir ve itibarını koruması için hileye, yalana ve şiddete gereksinir.”²⁰⁰ Burada Nietzsche, ulusalcılığın bir ulusun çıkarlarını temsil etmekten ziyade bir politik gurubun bir ticari gurubun çıkarlarına hizmet ettiğini söyler, bu yüzden de uzun ömürlü olmayacağını belirtir. Hatta Yahudi sorunu olarak gündeme gelen meselenin de ulusalcılığın dayattığı bir hayali sorun olduğuna değinir. Önerdiği Avrupalılık fikriyle tüm bu sorunların önüne geçileceğini vurgular.²⁰¹

Nietzsche’nin yaşam filozofu olması ve yaşamı olumlama aynı zamanda savaşın karşısında yer almasını sağlar. Nietzsche, savaşın büyük yıkımlar doğurduğuna işaret etmiştir. En önemlisi savaşın kültür üzerinde yarattığı yıkımdır. Savaşa ayrılan maddi güç, savaşın ticareti olumsuz etkilemesi ve Nietzsche’nin en değerli varlık olarak gördüğü bireyin zarar görmesi onun savaşın karşısında durmasının en büyük sebepleridir. Burada Nietzsche’nin milliyetçilik ve faşizm üzerine düşünceleri devreye girmektedir. Nietzsche yaşadığı dönemde milliyetçiliğin aşıldığını ve iyi ki dünyanın ondan kurtulduğunu düşünmektedir. Böylece Nietzsche’nin faşizm üzerine

²⁰⁰ Friedrich Nietzsche, İnsanca Pek İnsanca, ss.278

²⁰¹ Friedrich Nietzsche, Güç İstenci, ss.93-94

kurulan bir ideolojiyi olumlaması, bu ideolojiden yola çıkılarak oluşturulan idealleri yüceltmesi beklenemez. Nietzsche'ci devlet fikri Naziler tarafından benimsenmemektedir. Yüksek kültür yaratımı, eğitimin iyileştirilmesi gibi fikirler benimsenmez fakat Hitler eğitimi, kültürü, medya organlarını ideolojisini dayatmak amacıyla etkili bir şekilde kullanmaktadır.²⁰²

Nietzsche'nin *İnsanca Pek İnsanca* adlı eserinde dinin işlevini açıkladığı bölümde dinin devlet yönetimindeki eksikleri, devlet çıkarlarının tehlikeli sonuçlarını, farkındalık sahibi olmayan kişilerin tanrının buyruğuna itaat ve sabır göstermek gerektiğini düşünüp boyun eğeceklerini söyler; böylece vatandaşların huzuru ve devletin devamlılığı sağlanmış olacaktır. Hitler Almanya'sında dinin bu işlevinin yerini faşist ideoloji almış, lider olarak da Hitler yüce bir konuma oturtulmuş, direktifleri tanrının emir ve buyrukları gibi uygulanmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra Nietzsche devlet içinde ortaya çıkacak herhangi bir huzursuzluğun ruhban sınıfı ve yönetim kademesi arasındaki görüş ayrılıklarının sebep olacağını belirtir. Fakat Nazi Almanya'sında böyle bir çatışmaya sebep olacak güçlü bir ikinci sınıf yoktur, bu da faşist yönetim için bir avantaj oluşturmuştur.²⁰³

Dinin devlete ait olmadığı durumda halkın aşırıya kaçacağını ve devletin de bu aşırılıkların önüne geçme çabası içine girerek din karşıtı görüleceğini ifade eden Nietzsche bu sürecin halkta büyük bir öfkeyi yavaş yavaş büyüteceğini belirtir.²⁰⁴ Almanya'da ise durum din üzerinden değil Avrupalı devletler tarafından ezilmiş ve aşağılanmış olan Alman halkının intikam duygusu üzerinde şekillenir. Hitler halka intikam için bir şans sunmuştur, devlete bağlılık ve devletle özdeşlik yaratacak bir değer ortaya koymuştur. Büyük Alman Devleti olarak adlandırdığı bir amaç yaratmıştır. Böylece halkın hem desteğini hem de tüm varlığını arkasına alabilme başarısı göstermiştir. Nietzsche "Dinin ortadan kalktığı bir devlette artık itaat

²⁰² Geoffrey J. Giles, "Educational Policy in Nazi Germany", *The Review of Education, Pedagogy and Cultural Studies*, 11:2, University of Cambridge, 2004, ss.91-92

²⁰³ Friedrich Nietzsche, *İnsanca, Pek İnsanca*, ss.272

²⁰⁴ A.g.e, ss. 274

edilmesi gereken, hürmet gören bir devlet de var olmayacaktır”²⁰⁵ diyerek din ve onun yerine konacak değerin devletin var olma koşulu olduğunu ortaya sermektedir.

Nietzsche modern devletin varlığını sürdürebilmek için karşıtına ihtiyaç duyduğunu belirtir. Yaşadığı dönemde Almanya'nın dosttan çok düşmana ihtiyaç duyduğunu söylemektedir.²⁰⁶ Verdiği örnekte ahlak karşıtları olarak nasıl dine ihtiyaç duyduklarını, dinin varlığının ahlak karşıtlarının çıkarlarına hizmet ettiğini belirtmekte ve politik alanda da düşmanın bu işlevi gördüğünü ifade etmektedir. Düşman modern devlette tinsel bir anlam kazanmaktadır.²⁰⁷ Bu durum, Nazilerin kendilerini düşmanla birlikte var etmelerinde görülür. Hitler'in söylemlerinde kendisini gösteren düşman algısı, Nietzsche'nin ortaya koyduğu modern devlet algısıyla örtüşmektedir.

Nietzsche'nin Aydınlanma ve modernizme yaptığı en büyük eleştirilerden biri olan din kurumunun boşaltılması fakat yerine bir şey konulamaması durumu Hitler'in politikasında önemli bir yer tutmaktadır. Öyle ki Hitler iktidara gelmeden önce mevcut iktidarların en büyük iki hatası olarak kiliseyle ve orduyla karşı karşıya gelmek olarak görüyordu.²⁰⁸ Bu bağlamda halkın manevi değerlerini oluşturduğu politik dil açısından önemli sayıyor, bu değerleri karşısına almayı halkın desteğini kazanmak konusunda bir engel olarak görüyordu. Ordu ise özellikle Alman toplumu açısından kritik bir öneme sahipti. Sivilleşen bir anayasayla ülkeyi yönetmeyi amaçlayan Weimar Cumhuriyeti ve başa gelen hükümetler orduyu siyasetin dışında tutmaya çalışmışlardır. Bu durum ordu içinde bir gerginliğe ve itilmişlik duygusuna sebep olmuştur. Hitler'in politikasının en önemli araçlarından biri kuşkusuz ordudur. Hem iktidar vaatlerinde hem iktidar olduğu dönemde orduya geniş bir yer ayırmıştır.

Hitler tüm siyasi hayatında orduya fazlaca önem vermiştir. Politik söylevlerinde Weimar tarafından siyasetin dışına itilmiş olan Alman ordusuna yeniden ülkenin en önemli siyasal güçlerinden biri olacağı sözünü vermesi, iktidara geldikten sonraki

²⁰⁵ A.g.e, ss.275

²⁰⁶ A.g.e, ss.33

²⁰⁷ A.g.e, ss.33

²⁰⁸ William L. Shirer, A.g.e, ss.52

hedefleri açısından kritik bir rol oynamaktadır. I. Dünya Savaşı sırasında orduya katılması onun Alman ordusunu yanından görmesini, tanınmasını ve sitemini deneyimlemesini sağlamıştır.²⁰⁹ Hırslı ve yüksek ideallerle, Alman ırkının üstünlüğüne inanan Hitler için I. Dünya Savaşı'nın kaybedilmesi, yaşanan yıkım ve diğer devletler tarafından aşağılanma, yüzleşilmesi zor bir durumdur. Hatta bu durumu kabullenmek istememiş, bu yenilginin tüm hayal kırıklığını derinden duyumsamıştır. Kendini adadığı bu savaşta üstün cesaretinden dolayı madalya bile kazanmıştır. Bu savaşa katılmış olmak Hitler ve onun politikası için ayrıca önemli bir yere sahiptir. Nietzsche'nin de bahsettiği ortak düşman fikrinin ilk tohumları bu dönemde atılmıştır. Alman ordusu aldığı büyük yenilginin sorumluluğunu ordu içindeki Yahudilere yüklemişlerdir. Orduya ihanet eden Yahudilerin Almanları arkadan vurdukları fikri ordu içinde yayılmaya başlamış, Hitler'e kadar ulaşmış ve benimsenmiştir. Böylece Yahudi düşmanlığının ilk sebebi de ortaya çıkmıştır.²¹⁰

3.5. Sonuç

Nietzsche'nin dünyayı anlama çabası düşün dünyasını etkileyecek sonuçlar doğurmuştur. Bireye ve onun yaşamına verdiği değere uygun bir felsefe ortaya koymuş, bunun karşısında duracak her düşüncüyü olumsuz kabul etmiştir. Modernizm bireye verdiği önem doğrultusunda Nietzsche'nin düşüncesiyle aynı doğrultuda gibi görünür. Fakat modernitenin ortaya çıkarttığı sonuçlara bakıldığında bu durumun tam tersi bir yöne evrildiği görülmektedir.

Modern devlet anlayışı birçok farklı yorumu doğurmuşsa da genel anlamıyla bireyi önceleyen, dogmatik inançlardan arınmış bir yasa sistemi öngörmüş ve adalet, eşitlik gibi kavramların yeniden düşünülmesini sağlamıştır. Hıristiyan ahlakının yerine insan aklının üretimi ahlak yasaları geçerli olmuştur. Sorgulanmayan, Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak kabul edilen yönetimlerin yeri sarsılmaya başlamış, hükümdarın otoritesi sorgulanmaya başlamıştır.

²⁰⁹ A.g.e, ss.54

²¹⁰ A.g.e, ss.64-70

Modernizmin getirileri birçok açıdan, yüzeysel olarak bakıldığında olumlu olarak değerlendirilebilir. Derinleşmeye başladığında ise eleştiriler ortaya konulmuştur. Bu eleştirilerin başını Nietzsche çekmiştir ve ortaya koyduğu düşünceler benimsenmiş, yorumlanmıştır. Bireyi tanrının yerine koyarak ona yasa yapma yetkisi veren modernizm ile bireyi ve onun kendini gerçekleştirmesini her şeyin üzerinde tutan Nietzsche arasındaki bu gerilim, modern ahlakın bireyi yapay yasanın ve sorgulanamaz bilimsel bilginin altında ezilmeye itmesidir. Modern bir devlet olarak kurulan Weimar Cumhuriyeti başarısız olmuştur bu yüzden başarısız olmuştur. Seküler devlet anlayışında dinin yarattığı boşluk doldurulamamış, bireyin devletle bağı kurulamamıştır. Nietzsche'nin altını çizdiği eğitim ve kültür alanındaki devrim gerçekleştirilememiş, Weimar sistemi halka anlatılamamıştır.

Büyük Alman İmparatorluğu ideali ile yola çıkan Hitler ise cumhuriyette eksik olan değer yaratımı konusunda başarılı olmuş, halkın desteğini arkasına almıştır: halkın düşünsel anlamda devletle kurması gereken bağı başarılı bir şekilde kurmuştur. Cumhuriyetin sivilleşme adına ordu ve kiliseyle arasına koyduğu mesafeyi yok eden Hitler, ari ırk söylemiyle de halka bir değer sunmuştur. Hitler kilise ve orduyla devletin yeniden barışmasını sağlayarak halkın devlet otoritesine güvenmesini ve onunla kendini bir görmesini sağlamıştır. Böylece ideali uğrunda kendisini koşulsuz şartsız destekleyen bir halk gücü elde etmiştir.

Hitler kurduğu sistem ve sahip olduğu destekle büyük bir güç elde etmiştir. Fakat Nietzsche gücün asla durmayacağını ve kendini yok etme noktasına ulaşana kadar büyümeye devam edeceğine dikkat çekmiştir. Hitler'in Avrupa'nın en güçlü ordusunu oluşturmasına, kültür ve eğitim alanında Nazi propagandasını çok iyi yapmasına, felsefi anlamda ideolojinin altını dolduracak fikirlerin sunulmasını sağlamasına rağmen nihayet kendisini yok oluşa sürüklemiştir. Modernizmin açmazı budur. Nietzsche öğretisinde ortaya çıkan sonuçlar, bu tarihsel dönemde ortaya çıkan sonuçlarla paralellik gösterir. Hem Weimar'ın hem de Nazilerin ortaya koydukları devlet anlayışındaki sorunlar ve her iki sistemin de başarısız oluşu ancak Nietzsche'nin belirttiği gibi modernizmin yarattığı yozlaşmadan kaynaklanmaktadır.

Weimar Cumhuriyeti teoride ortaya koyduğu değerleri pratikte gerçekleştirmemiş, halka kendisini anlatmak ve bireyin devletle bağ kurması konusunda başarısız olmuştur. Alman toplumunun içinde bulunduğu durum, savaş sonrası bunalım, ekonomik istikrarsızlık ve halkın yaşam mücadelesi veriyor oluşu, onun bağ kurmasının önüne geçmiş olsa da, devletin din kurumundan boşalan alanı dolduramamış olması, bireye devletle arasında köprü görevi görecek bir değer sunamamış oluşu bu başarısızlığın sebeplerindedir. Hitler ise bu açığı kapatırken, kültür çöküşüne engel olamamış ve g istencinin kendini yok edinceye kadar büyümesinin önüne geçememiştir.

SONUÇ

Toplumsal bilimlerin, birer bilim olarak kabul görmesi ve ele alınmaya başlanması, doğa bilimlerine nazaran sancılı bir süreçte gerçekleşmiştir. Bilim kavramının temel gerekliliklerini karşılamak konusunda toplumsal bilimlerin yarattığı sorunlar, bu disiplinlerin birer bilim olarak kabul edilip edilemeyeceği tartışmalarını da doğurmuştur. Şüphesiz bu disiplinlerin başında siyaset bilimi gelmektedir. Filozofların aynı zamanda bilim adamı oldukları Antik Yunan-Roma döneminden beri bir konu olarak üzerinde durulan siyasete dair bilimsel bir yaklaşım aslında Aristoteles'in Politika eserinde kendini göstermektedir. Bu eserde Aristoteles siyaseti bir ideal olarak ele almak yerine, dönemin site devletlerinde yaşanan siyasal gelişmelerin bir karşılaştırmasını sunmuştur.²¹¹ Fakat devam eden süreçte ideal olanın ana konu halini alması ve siyaset üzerine çalışmaların bu minvalde ilerlemesi, diğer toplumsal disiplinler için olduğu kadar siyasetin de bir bilim olmaktan ziyade felsefenin konusu olarak kalmasına sebep olmuştur. Modern dönemde, özellikle bilim devriminin sonrasında pozitif bilimlerin öneminin artmasının ardından sosyal bilimler de ivme kazanmıştır. Bu bağlamda, ideal olandan ziyade var olanın konuşulmaya başlanmasıyla toplumsal bilimlere başlığı altında siyaset de kendine yer bulmuştur.

Siyasi tarih, tarihten farklı ve özel olarak devletlerin ve siyasal sistemlerin ortaya çıkış süreçlerini, ekonomik gelişmeler ve siyasal doktrinler ışığında ele alır. Bu çalışmada ele alınan 1918-1939 yılları arasındaki Almanya'nın siyasi tarihine ışık tutmak amacıyla genel olarak siyasal ve ekonomik gelişmeler, uluslararası faktörler göz ardı edilmeden ortaya ikinci bölümde konulmuştur. Almanya'nın bu tezin örneklem alanı olarak seçilmesinin en önemli iki nedeni, Nietzsche'nin ortaya koyduğu siyaset düşüncesinin ve eleştirilerinin söz konusu tarihlerde Almanya'da kendini açıkça gösteriyor olması ve düşünürün genel anlamda eleştirilerini ve yorumlarını Almanya üzerinden yapmış olmasıdır.

²¹¹ Kapani, Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1997, ss.22

Siyaset biliminin iki temel disiplini siyaset teorisi ve siyasi tarih etrafında şekillenen bu çalışma, Nietzsche'nin siyaset düşüncesini ve iki dünya savaşı arasında Almanya'daki politik gelişmeleri kendisine konu edinmiştir. Alman düşünür Nietzsche'nin ortaya koyduğu kavramlardan yola çıkılarak, modernizme dair yaptığı eleştiri çerçevesinde Almanya'da meydana gelen politik gelişmeler analiz edilmiş, ortaya bir değerlendirme konulmuştur.

Bu tez çalışmasında da siyaset biliminin iki önemli başlığı olan siyasi tarih ve siyaset teorisi konuları ele alınmış, ortaya bir analiz konulmuştur. 19. yüzyılda yaşayan ve yaşadığı dönemde istediği etkiyi yaratamayan (bu etkiyi yaratamayacağını öngören) Friedrich Nietzsche'nin siyaset düşüncesi bu çalışmanın ilk ayağını oluşturmaktadır. Özellikle 20. yüzyıldaki iki büyük dünya savaşının ardından yaşanan toplumsal ve düşünsel bunalımda Nietzsche'nin çalışmaları büyük önem kazanmıştır. Aydınlanma sonrasında yeni dünya sisteminin başarısızlığına aranan cevapta Nietzsche'nin başı çektiği moderniteye dair eleştiriler önem kazanmıştır.

İlk olarak vurgulanması gereken Nietzsche'nin post-modernist düşüncelerin ilk örneklerini sunduğudur. Söz konusu dönemde modernleşme çabası içinde olan Almanya'daki gelişmeler bu bağlamda okunmalıdır. Nietzsche, Tanrı'yı öldürerek onun yerine kanun ve kural yapıcı olarak geçen insanın kurduğu sistemde açıklar görmüş, bunun olumsuz sonuçlar doğuracağını belirtmiştir. Nietzsche'nin sistematik bir felsefe oluşturma girişimi olmadığından ve eserlerini büyük oranda aforizmalar ve örnekler üzerinden açıklayarak sunmasından kaynaklanan bir yorum problemi yaşanmaktadır. Bu açıdan düşünürün eserleri birçok farklı görüş için referans olarak ele alınmıştır. Onun siyaset düşüncesinin temel dinamiğini ise modernizme dair yaptığı eleştiri oluşturmaktadır. Antik Yunan sistemini bir ideal olarak gören Nietzsche için bireye verilmesi gereken değer bir toplumda maksimum olmalıdır. Bunun yanı sıra bir düşünür yaşamı olumlar, bu açıdan var olan yaşamı aşağılayan ve değersizleştiren, bu yaşamı bir sonraki yaşam için bir hazırlık evresi olarak gören düşünce sistemlerine de, büyük ölçüde Hıristiyanlığa, karşıdır. Böylece Hıristiyanlığın ve Hıristiyanlık kurumlarının otoritesini ve önemini kaybettiği modern dönemde Nietzsche için, ne dinin toplumsal yaşamın belirleyicisi olduğu

dönem ne de insanın tanrılaşarak yasa koyduğu dönem ideal değildir. İki dönemi de eleştirir.

Modern dönemin en büyük problemlerinden biri olarak ele aldığı bireyin toplumdaki yeri sorunu Nietzsche'nin ideal sistemin kurulması açısından kritik bir öneme sahiptir. Bireyin kendini gerçekleştirme kültürünün oluşması ve taşınması konusunda başat meseledir. Bu bağlamda trajik olarak gördüğü dünya düzeninde bireyin kendini gerçekleştirme ve kültürün önüne çıkan en büyük engeller Hristiyan ahlakı ve modernizmdir. Modernizm eleştirisi sunan büyük düşünce sistemlerinde olduğu gibi Nietzsche de bir devrim önermektedir. Fakat bu devrim bir politik devrim değildir. Politika bir amaç haline geldiğinde bireyin üstünlüğü kaybolmaktadır. Nietzsche bu durumu doğru bulmaz ve bireyin yüceltilmesi için politikanın bir araç olarak kullanılması gerektiğini savunur. Yapılacak devrim ise bir kültür ve eğitim devrimi olmalıdır.

Bu çalışmanın siyasi tarih ayağını ise 1918–1939 yılları arasındaki Almanya temsil etmektedir. Bu dönemde meydana gelen gelişmeler, iki dünya savaşı arasında özellikle Avrupa'da yaşanan düşünsel ve sistemsel krizin çarpıcı bir örneği gibidir. 1918'de büyük dünya savaşını kaybettiği anlaşılan ve kabul edilen Almanya'da bir süredir faaliyet gösteren sosyal demokratlar cumhuriyeti ilan etmişlerdir. Bu durumda oluşan demokratik ortam ve hak-özgürlüklerin geniş bir yer bulduğu anayasa ile devletin başarılı bir sisteme kavuşacağı öngörülmüştür. Fakat ne cumhuriyet halktan gelen bir istek sonucunda ilan edilmiş ne de halk tarafından benimsenmiştir. Bu sonucun sebepleri hem Almanya tarihinde hem de Nietzsche'nin ortaya koyduğu modernizmin problemleri arasında bulunmaktadır.

Almanya'nın, endüstri ve bilim devrimi sonrasında Aydınlanma ile birlikte radikal değişimlerin yaşandığı Avrupa'nın merkezinde yer alması, güçlü bir tarihsel ve kültürel birikime sahip olmasına rağmen birliğini diğer Avrupa devletlerine göre çok daha geç tamamlamış olması, modernizmin getirdiği yenilik ve ekonomik zaruretlere diğer devletlerden daha geç adapte olması bu devleti ilginç hale getirmektedir. Bunun yanı sıra Almanya'nın her iki dünya savaşının da sebebi olarak görülmesi ve

radikal siyasal sistemleri uygulamaya koymuş olması da önemlidir. Cumhuriyet talepleri 1830'lardan itibaren zayıf bir ses olarak devletin içinde kendisini göstermiş olsa da büyük oranda sanayileşmemiş ve kitlesel bir hareket yaratacak denli güçlenmiş bir işçi sınıfının varlığından söz edilemiyor oluşu, cumhuriyet fikrinin tabana yayılmasına engel olmuştur. Özellikle sömürgeleştirme hareketleri devletin ekonomik durumunda büyük fark yaratmıştır fakat halkın büyük bölümü hala kırsal kesimde, geleneksel yaşamını sürdürmektedir. Weimar Cumhuriyeti bu koşullar altında, dönemin en özgürlükçü ve demokratik anayasasıyla ilan edilmiş olsa da varlığını sürdürememiştir.

Nietzsche'nin Hıristiyan ahlakı yerine konulan modern ahlakı eleştirmesinin en önemli sebepleri, yasa olarak gelenekten kopuk kuralların bireyde bir karşılığının olmaması ve yüceltilen bilimsel bilgi karşısında bireyin tıpkı tanrısal buyruk karşısında olduğu gibi etkisiz kalmasıdır. Weimar Cumhuriyeti teoride birçok hak ve özgürlüğü bireyin bağımsızlaşması ve devlet yönetiminde söz sahibi olması açısından ortaya koysa da pratikte bu yasaların hem uygulanırlılığında hem de bireye ulaştırılmasında problem yaşanmıştır. Bu da savaş sonrası bunalımının üstesinden gelemeyen cumhuriyetin neden başarısız olduğunu ve yerini faşist Nazi yönetimine bıraktığını açıklamaktadır.

Nietzsche'nin yaşadığı dönemde Almanya'yı neredeyse savaş ekonomisiyle, agresif politikalarla yöneten Bismarck, toplumda bir muhalif kitlenin oluşmasına sebep olmuştur. Böylece Avrupa'nın en güçlü sosyal demokrat kanadı Almanya'da ortaya çıkmıştır. Sömürgecilik yarışına hızlı bir giriş yapan Almanya'nın ekonomik gücü dramatik bir şekilde artmaya başlamıştır. Bu durum devlette işçi sınıfının ve gelir ayrımının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Toplumda sınıf ayrımları 19. yüzyılın ortalarında kendini iyice göstermeye başlamıştır. Bu durum partileşme hareketlerini hızlandırmış bunun yanı sıra hak taleplerinin önünü açmıştır. Sosyal demokratların I. Dünya Savaşı sonrasında Weimar Cumhuriyeti'nin en güçlü partisi olarak öne çıkmasının en büyük sebeplerinden biri de budur.

Alman toplum yapısında milliyetçilik vurgusu göze çarpmaktadır. Özellikle Alman birliğinin kurulması çalışmalarında öne çıkan bu vurgu Alman toplumunun genel bir karakteristiği olarak görülmektedir. Nietzsche, modern dönemin yıktığı değerlerin yerine yenisinin üretilmediğini ifade etmiş bunun toplumlarda bir boşluk yarattığını belirtmiştir. Bu durumun yansıması Almanya’da görülmektedir. Fransız İhtilali’yle önem kazanan milliyetçilik, ekonomik olarak bir araya gelmesi zor olan toplum için ortak bir kimlik yaratmak amacıyla kullanılmaya başlamıştır. Almanya’da da durum farklı değildir. Modernizm öncesinde tanrının yeryüzündeki eli olarak kabul edilen krallar ve hükümdarlar modern ahlakta önemlerini kaybetmişlerdir. Burada Nietzsche’nin belirttiği, dinî otoritenin boşluğunu milliyet doldürmüştür. Fakat Weimar Cumhuriyeti böyle bir söylemden uzaktır. Özgürlük ve demokrasi vurgusu, savaştan büyük yara almış olan ve bunun yanı sıra savaş suçlusu olarak büyük bedeller ödemek zorunda bırakılan onuru kırılmış Alman toplumunun ihtiyaç duyduğu şeyler değildir.

Weimar Cumhuriyeti’nde görülen iktidar mücadeleleri devletin başarılı olmasının önündeki en büyük engellerden biridir. Güç mücadeleleri etrafında şekillenen ve amacı iktidara sahip olmak isteyen demokrasi yanlısı partilerin çekişmeleri halkla ilişki kurulmasının önüne geçmiştir. Bununla beraber, Hitler’in partililik çalışmaları, birbirine düşman olan demokratlar için rakibinin gücünü zayıflatacak bir araç olarak görülmüş, engel olunmamış aksine kullanılmaya çalışılmıştır. Güç arzusunun sistemi çöküşe götürmesinin bir örneği olarak Weimar Cumhuriyeti’nde politika Nietzsche’nin önerdiği gibi bir araç değil amaç haline gelmiştir.

I. Dünya Savaşı’nın ardından Alman toplumundaki ihtiyacın iyi bir okumasını yapan Hitler’in tarih sahnesine çıkışı ve dünya tarihini etkilemesi sürpriz değildir. Nietzsche’nin modernizme dair yaptığı eleştirilerinin tüm örneklerinin görüldüğü Weimar Cumhuriyeti halkın isteklerini ve beklentilerini okuyamamış, güç mücadelesi içindeki mecliste devleti yönetmeye çalışmıştır. 1929’da meydana gelen ekonomik buhranla en büyük darbeyi alan cumhuriyet, kendi eliyle faşist bir rejim doğurmuştur.

Hitler, gençliğinde muhalif basını takip etmiş, örgütlenmenin yöntemlerini ve dilini öğrenmiştir. Hitler'in farkına vardığı ve bütün siyasal isteklerini gerçekleştirmek için kullandığı esas konu, politik bir gücü ele geçirmenin en önemli koşulunun halk desteği olduğudur. İlk gücü ele geçirme girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından²¹² Hitler, yöntemini ve amacını gözden geçirme vakti bulmuştur. Nietzsche, modern insanı kaybolmuş olarak görür. Kaybolduğunun farkında olan insanı ise nihilist olarak adlandırır. Hitler kaybolmuş olan bu insana yüce bir değer ve amaç sunmuştur: Büyük Alman İmparatorluğu. Weimar Cumhuriyeti'nin en büyük açığı olan amaç ve değer böylece Hitler tarafından tamamlanmış olmaktadır.

Alman toplumunun temel aktörlerinden olan ordu ise Weimar Cumhuriyeti'nde politik alandan uzaklaştırılmaya çalışılmıştır. Siyasetin sivilleşmesi gerekliliği prensibinden yola çıkılarak ordu ile iktidarın arasına mesafe konulmuştur. Hitler ise hem savaştan büyük kayıplarla çıkan hem de savaş suçlusu sorumluluğunu üstlenen Alman ordusuna yeniden ülke yönetiminde söz, güç ve onurunu geri kazanma şansı sunmuştur. Bu durum yalnızca ordu için heyecan yaratmaz, halk da bir hakaret olarak algıladığı ve ekonomik durumun çöküşünden kaynaklanan sorunlara bir çözüm olarak Hitler'in söylemini benimsemiştir.

Nietzsche'nin kültüre dair yaptığı güzellemenin karşılığı Weimar Cumhuriyeti'nde örneklendirilebilir. Weimar birçok açıdan bugün bile anılan eserler ve akımların ortaya çıktığı bir dönem haline gelmiştir. Fakat yine belirli bir kesimin dışına çıkılamamıştır. Hitler ise, Nietzsche'nin vurguladığı kültür ve eğitim devrimi konusunda başarılı adımlar atmıştır. Nazi düşüncesini ve ideolojisini okullarda öğretmeye başlamıştır ve yeni neslin bu ideolojiyle beraber eğitim almasını sağlamıştır. Medya organlarını parti propagandası açısından kullanmış, ideolojinin ve hedeflerin halka ulaşmasına büyük önem göstermiştir.

Hitler, ideolojisini felsefi açıdan da beslemeye çalışmıştır. Dönemin önemli akademisyen ve düşünürleri arasında yer alan ve çalışmalarını değer gören Martin

²¹² Bknz: Bar Darbesi

Heidegger'i Nazi idolojisinin akademik yüzü haline getirmiştir. Bunun yanı sıra Nietzsche'yi de kendi ideolojine göre yorumlamış, Nazizm propagandası için kullanmıştır. Nietzsche'nin üstinsan kavramını Alman toplumuna uyarlayarak ari ırk söylemine temel olarak sunmuştur. Böylece Weimar Cumhuriyeti'nin gerçekleştiremediği pek çok alanda etkinlik göstermiş ve başarılı olmuştur. Oy oranını her seçimde artırarak destekçilerini çoğaltmış, amaç ve değerlerinin benimsenmesini sağlamıştır. Nietzsche'nin bunalım içinde gördüğü modern insanı, kötülük canavarı olarak adlandırdığı devlete bağlılık sağlayacak dinamikleri Hitler oluşturmuştur.

Hitler'in iktidarı ele geçirme ve güce sahip olma süreçleri bu kadar başarıyla yıkıma götüren sebep yalnızca askeri başarısızlıkla açıklanamaz. Aklın ve mevcut gücün doğrultusunda atılan adımlarla başarı sağlayan Hitler'in kendi kurduğu güç halkası içerisinde kaybolması Nietzsche'nin kendini yok eden güç istenci yorumunda bulunur. Bu durum Alman birliğinin kurulması ardından I. Dünya Savaşı'nda alınan yenilgiye giden süreçle benzerlik göstermektedir.

Şansölye Otto von Bismarck'ın milliyetçilik vurgusu Hitler'inkiyle benzerlik göstermektedir²¹³ Alman toplumunu kendi güç istekleri doğrultusunda yönlendiren bu iki liderin hemen hemen aynı dili kullanıyor oluşu ve aynı zamanda sert bir yönetim anlayışıyla sürekli bir düşman vurgusu ve korkusu yaratarak ülkeyi yönetmesi tesadüf değildir. Nietzsche'nin tanrıyı öldürerek yerine geçen modern insan için çizdiği tabloda ihtiyaç duyduğu yüce değer vurgusu burada devreye girmiştir. Milliyetçilik vurgusu, büyük Alman İmparatorluğu hayali, Yahudi düşmanlığı, arî ırk söylemi bu yüce değerler klasmanında değerlendirilir. Tüm bu gelişmelerin ışığında hem Bismarck'ın hem de Hitler'in kendilerini ve kurdukları sistemi yok etmeye götüren ise güç istencidir. Nietzsche güç istencinin, güce ulaşabilmek için tüm gücün kullanıldığı bir amaç olduğunu söylemiştir.²¹⁴ Hem Bismarck hem de Hitler devleti bir savaş ekonomisi temelinde güce dayalı ve gücü arzulayan bir sistem içinde yönetmiştir. Hitler, I. Dünya Savaşı sonrasında ve

²¹³ Mary Fulbrook, A.g.e, ss.124

²¹⁴ Paul Patton, "Nietzsche on Rights, Power, and The Feeling of Power, ss.172

ekonomik buhranın ardından dibe vuran Alman ekonomisini, savaş ekonomisiyle canlandırmıştır. Dünya savaşı döneminde alınan dış borçlar ve sonrasında enflasyonun dramatik bir şekilde yükselmesinin sebep olduğu Alman markının değer kaybetmesi süreci, savaş ekonomisiyle canlanmıştır. Kazanılan destek ve başarı hiçbir zaman yeterli görülmemiş, daha fazla güç elde etme arzusu kendini sürekli yenilemiştir.

Nietzsche güç istencini hayatın temel itici gücü olarak tanımlamıştır. Güç istenci kavramı birçok eserinde kendini gösterse de temel olarak ölümünden sonra Nazi destekçisi kız kardeşi tarafından derlenen notlarından oluşan *Güç İstenci* adlı eserinde görülmektedir. Bu eserin güvenilirliği Nietzsche üzerine çalışan birçok kişi tarafından eleştirilmiştir.²¹⁵ Bu eleştirilerin kaynağında, aradığı felsefi temeli Nietzsche'nin öğretilerinde bulan Hitler'in filozofun eserlerini kendi lehine kullanma arzudur. Nietzsche'nin kız kardeşi bir Nazi subayıyla evlidir ve Nazi destekçisidir. Bunun yanı sıra derlenen bu notların üzerinde Nietzsche'nin başka notlar aldığı bilinmektedir. Düşünürün derlenerek kitap haline getirilen bu notlara değer verip vermediği, ömrü yetseydi yayımlatıp yayımlatmayacağı muammadır. Bu bağlamda güç istenci kavramıyla ilgili görüş ayrılıkları yaşanması oldukça normaldir. Nazi karşıtı olan Nietzsche araştırmacılarının da özellikle bu esere mesafeli yaklaşımlarının sebebi, Nietzsche'yi Nazi düşüncesiyle birlikte anılmaktan kurtarmak istemeleridir. Fakat bu tez çalışmasının konusunu destekleyen veriler yalnızca bu kitapta mevcut değildir.

Nietzsche, direkt olarak siyaset teorisine yönelik çalışması yoktur fakat düşünürün tüm çalışmaları siyasal alan içinde yer almaktadır. Bu şu anlama gelmektedir: birey, onun toplumsallığı, ahlak anlayışı ve devletle olan ilişki, devletin durumu ve yönetim biçimleri Nietzsche'nin temel konularıdır. Bu bağlamda düşünür, siyasal alan içinde bir toplum okuması yapmış, modernizm eleştirisini de siyasal alanın içinde sürdürmüştür. Fakat politika bireyin temel amacı haline geldiğinde onu kayboluşa sürüklemektedir. Nazi devletini yok oluşa sürükleyen bunalımın kaynağı buradadır.

²¹⁵ Walter Kauffman, A.g.e, ss.53

Hitler'in Nazi ideolojisini beslemeye çalışarak ona dayanak yaratma çabasına rağmen politikanın kültür yaratımı için bir araç olmaktan çok politik güç elde etme amacı olarak görülmesi devletin sonunu getirmiştir.

Weimar Cumhuriyeti'ne giden süreç ve cumhuriyetin başarısızlığa sürüklenmesi, Hitler'in doğuşu ve kendini yok eden bir güç istenci girdabına kapılması Nietzsche'nin değerlendirmesini yaptığı modern toplumun problemlerinin örnekleri olarak görülür. Nietzsche genel olarak Avrupa ve Avrupa toplumu üzerine değerlendirmeler yaparken, süregelen tarih okumasını iyi yapmıştır. Bu bağlamda düşünürün siyaset düşüncesine dair ortaya koyduğu yorumlar, söz konusu dönemin değerlendirilmesine olanak sağlar. Nietzsche'nin eserlerinin bu değerlendirmeye olanak sağlamasının en önemli sebeplerinden biri de onun bir siyaset felsefecisi gibi yalnızca ideal olandan bahsetmemiş oluşudur. O, ideal olanı, var olanı değerlendirerek sorunlarını saptayıp, çözüm önerileri sunduktan sonra açıklamıştır.

Nietzsche'ye göre, bireyin ideal bir toplumsal yaşamı mümkün kılmasının tek yolu kendisini gerçekleştirmesinden geçmektedir. Modernizm bireyden ne yapması gerektiğini söyleyen tanrısal buyruğu almıştır. Nietzsche buna itiraz etmez, bu buyruk bireyin üstünlüğünün önündeki engel olarak görülür. Modernizm bireye kendi yasasını yapma imkânı sunmaktadır. Modern ahlak evrensel kurallar öngörmekte ve toplumsal iyiyi evrensel düzeye çıkarmayı amaçlar. Fakat modern iyi-kötü kavramları kendine dayanak bulamaz. Nietzsche'nin keyfi yasa olarak adlandırdığı, toplumsal sözleşme olarak siyaset düşünürleri tarafından anılan kurallar, bireye yeterli gelmemektedir. Bu durum toplumsal bir yasa oluşturmanın önünde bir engel teşkil eder. Böylece modern ahlak bireye bir dayanak sunamaz.

Bu tezin amacı olan bir Almanya'nın 1919-1939 yılları arasındaki politik gelişmelerinin analizi Nietzsche'nin siyaset düşüncesiyle yapılmıştır. Buna göre Nietzsche'nin modernizmde gördüğü sorunlar hem Weimar Cumhuriyeti'nde hem de Nazilerde kendini göstermektedir. Her iki yönetim de bireye hak ettiği değeri göstermekte aciz kalmıştır ve birey kendini gerçekleştirecek alanı bulamamıştır. Weimar Cumhuriyeti bireyi özgürleştirmek adına sunduğu yasaları bireye iletememiş

ve hayata geçirememiştir. Hitler ise bireye modern devletin yoksun kaldığı din kurumunun yerine yüce bir değer sunmuş, milliyetçiliği bir bağ olarak devletle birey arasında konuşlandırmıştır. Böylece modern devletle birey arasındaki kopmuş ilişki canlanmış, Hitler halkın desteğine sahip olmuştur. Her iki yönetim de eğitim alanında girişimlerde bulunmuştur fakat Nietzsche bu iyileştirmelerin sanatla beraber kültür yaratımı amacıyla olması gerektiğini, ancak bu şekilde bireye değer katacağını belirtmiştir. Weimar Cumhuriyeti devleti yeniden canlandırmak adına giriştiği bu iyileştirmeleri halka yayamamış Hitler ise yalnızca ideolojisini beslemek ve desteklemek adına eğitimi kullanmıştır.

Anlaşıldığı üzere Nietzsche modernizm sonrası değerlendirdiği Avrupa için bir çözüm sunmuştur fakat belirlediği yolun kullanılmaması durumunda yaşanacak çöküşün de altını çizmiştir. Söz konusu dönemde ortaya çıkan sistemlerin varlıklarını devam ettirememeleri ve tarih sahnesinden büyük yıkımlarla silinmiş olmaları Nietzsche'nin siyaset düşüncesi içinde anlamlı olur.

KAYNAKÇA

- Ansell-Pearson, Keith: **The Introduction to Nietzsche as Political Thinker**, Cambridge University Press, 2009
- Aristoteles: **Politika**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993
- Armstrong, Sinclair W.: “The Social Democrats and the Unification of Germany, 1863-71”, **The Journal of Modern History**, Vol. 12, No. 4, The University of Chicago Press, 1940
- Astore, William J.
Showalter, Dennis E.: **Hindenburg Icon of German Militarism**, Potomac Books, Inc., Washington, D.C., 2005
- Bataille, Georges: **Nietzsche Üzerine**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2000
- Bauer, Otto: “Faşizm”, **Faşizm ve Kapitalizm: Faşizmin Sosyal Kökenleri ve Fonksiyonu Üstüne Teoriler**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018
- Becermen, Metin: “Nietzsche’de ‘Güç İstemi’ ve Hakikat İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”, **U. Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl:11, Sayı:19, 2010
- Breuer, Stefan: **Milliyetçilikler ve Faşizmler: Fransa, İtalya ve Almanya örnekleri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010

- Bogue, Ronald: **Deleuze ve Guattari**, İstanbul, Otonom Felsefe Yayınları, 2013
- Bullock, Alan: **A Study in Tyranny**, Harper & Row Publishers, New York, 1962
- Craig, Gordon A.: **Germany 1866-1945**, Oxford University Press, New York, 1978
- Crepon, Marc: “Nietzsche’nin Yaşamı: Bir Zamandizin”, **Cotigo Dergisi**, Sayı:25, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001
- Crew, David F.: **Germans on Welfare: From Weimar To Hitler**, Oxford University Press, New York, 1998
- Conway, Daniel W.: “Perfectionism in the Twilight of Idols”, **Nietzsche and The Political**, Routledge London, New York, 1997
- Coy, Jason P.: **A Brief History of Germany**, Facts On File Publishing, 2011
- Coyner, Sandra J.: “Class Consciousness and Consumption: The New Middle Class during the Weimar Republic” , **Journal of Social History**, Vol. 10, No. 3, Oxford University Press, 1977
- Çınar, Burak: “İkinci Dünya Savaşında Almanya’nın İki Cepheleli Savaş Sorunu”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Sayı:20, 2014

- Çörekçioğlu, Hakan: “Nietzsche’de Güç İstemi Kavramı”, **Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:17, 2014
- Deleuze, Gilles: **Nietzsche and Philosophy**, Continuum, London, 2002
- Gilles, Geoffrey J.: “Educational Policy in Nazi Germany”, **The Review of Education, Pedagogy and Cultural Studies**, 11:2, University of Cambridge, 2004
- Goltz, Anna von der: **Hindenburg Power, Myth, and the Rise of the Nazis**, Oxford University Press, New York, 2009
- Goodchild Philip: **Deleuze ve Guattari, Arzu Politikasına Giriş**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005
- Goyard-Fabre, Simone: Modern Devlet Eleştirisi, **Cotigo Dergisi**, Yapı Kredi Yayınları, Sayı:25, İstanbul, 2001
- Heidegger, Martin: **Nietzsche The Will to Power as Knowledge and as Metaphysics Nihilism**, Harper Collins Publishers, New York, 1987
- Emden, Christian J.: **Modern Siyasal Düşünce ve Friedrich Nietzsche**, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2013
- Ertan, Ali Erhan
Orçun, Özgün Tevfik: “I. Dünya Savaşı’nın Ardından Yenidünya Düzenine Doğru: 1919 Paris Barış Konferansı”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2016

- Feldman, Gerald D.: “Industrialists, Bankers, and the Problem of Unemployment in the Weimar Republic”, **Central European History**, Vol. 25, No. 1, Cambridge University Press, 1992
- Fischer, Fritz **Germany’s Aims in the First World War**, W.W. Norton & Company, USA, 1967
- Fischer, Kurt Rudolf: **Nietzsche, Godfather of Fascism?: On the Uses and Abuses of a Philosophy**, Edited by Robert S. Wistrich, Jacob Golomb, Princeton University Press., 2009
- Fritzsche, Peter: “Did Weimar Fail?”, **The Journal of Modern History**, Vol. 68, No. 3, The University of Chicago Press, 1996
- Fulbrook, Mary: **Almanya’nın Kısa Tarihi**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2017
- Kauffman, Walter: **İnsanı Anlamak II**, Nietzsche-Heidegger, İdea Yayınları, İstanbul, 2009
- Kapani, Münici: **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1997
- Ketenci, Taşkıner
Topuz, Metin: “Kant ve Nietzsche’de İsteme Kavramı”, **Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:8, 2009
- Klossowski, Pierre: **Nietzsche ve Kısırdöngü**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1999

- Lee, Stephen J.: **Avrupa Tarihinden Kesitler 1789-1980**, Dost Kitabevi, Ankara, 2014
- Lee Stephen J.: **The Weimar Republic**, Routledge London and New York, 2005
- Moses, John A.: “German Social Policy (Sozialpolitik) in the Weimar Republic 1919-1933”, **Labour History**, No. 42, Australian Society for the Study of Labour History, 1982
- Newman, Saul: **Bakunin’den Lacan’a, Anti-Otoriteryanizm ve İktidarın Altüst Oluşu**, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001
- Nietzsche, Friedrich: **Güç İstenci**, Say Yayınları, İstanbul, 2010
- Nietzsche, Friedrich: **Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası, Zamana Aykırı Bakışlar-2**, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2015
- Nietzsche, Friedrich: **Yunan Tragedyası Üzerine İki Konferans**, Say Yayınları, İstanbul, 2011
- Nietzsche, Friedrich: **Ahlakın Soykütüğü, Bir Polemik**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2011,
- Nietzsche, Friedrich: **İyinin ve Kötünün Ötesinde: Bir Gelecek Felsefesini Açış**, Ara Yayıncılık, İstanbul, 1989

- Nietzsche, Friedrich: **İnsanca, Pek İnsanca -1**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015
- Nietzsche, Friedrich: **Deccal- Hıristiyan Karşıtı, Hıristiyanlığa Lanet**, İlya İzmir Yayınevi, İzmir 2005
- Nietzsche, Friedrich: **Ecce Homo**, Dost Yayınları, Ankara, 1969
- Paret, Peter: **Makers of Modern Strategy From Machiavelli to The Nuclear Age**, Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1986
- Patton, Paul: “Nietzsche on Rights, Power, and The Feeling of Power”, **Nietzsche Power and Politics: Rethinking Nietzsche’s Legacy fot Political Thought**, Edited by Herman w. Siemens, Vasti Roadt, Walter de Gruyter, Berlin-New York, 2008
- Reckendress, Alfred: “Weimar Germany: the First Open Access Order that Failed?”, **Published in: Constitutional Political Economy**, No:26, 2015
- Shaw, Tamsin: **Nietzsche’s Political Skeptism**, Princeton University Press, 2007
- Shirer, William L.: **Nazi İmparatorluğu Doğuşu, Yükselişi ve Çöküşü**, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul, 1969
- Soysal, Soner: “Güç İstenci ve Yorumu”, **Tabula Rasa-Felsefe&Teoloji Dergisi**, Yıl:8, 2008

- Stolleis, Michael: “Judicial Review, Administrative Review, and Constitutional Review in the Weimar Republic”, **Ratio Juris**, Vol. 16 No. 2, 2003
- Storer, Colin: **Weimar Cumhuriyeti’nin Kısa Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015
- Strong, Tracy B.: “Nietzsche and the Political: Tyranny, Tragedy, Cultural Revolution, and Democracy”, **Journal of Nietzsche Studies**, No. 35/36, Penn State University Press, 2008
- Uçarol, Rifat: **Siyasi Tarih 1789-2010**, Der Yayınevi, İstanbul, 2008
- Vacano, Dieogo A. von: “Nietzsche’s Machiavellism”, **The Art of Power Machiavelli, Nietzsche and the Making of Aestic Political Theory**, Lexington Books, 2007
- Yılmaz, Nihat: “Weimar Dönemi Öncesinde Meydana Gelen Siyasi Çekişmeler ve Ekonomik Krizlerin Alman Sosyal Demokrat Partisi Bağlamında Bir Değerlendirmesi”, **AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt XV, Sayı:1, 2013
- Wolin, Richard: **In Nietzsche’s Shadow: Unenlightened Politics The Seduction of Unreason: The Intellectual Romance with Fascism from Nietzsche to Postmodernism**, Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2004

